

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR KULTURVETENSKAPER

Berättelser från en vandringsled

Om upplevelser av kulturarvet Camino Français

Mastersexamensarbete i etnologi, 30 hp, VT 2014
Inom programmet *Kulturarv och modernitet,
materiellt och immateriellt under 1000 år*
Göteborgs universitet
Författare: Pernilla Hjelt
Handledare: Kerstin Gunnemark

Förord

Examensarbetet är ett självständigt arbete men har inte vuxit fram enbart genom mig. Därför vill jag tacka min handledare Kerstin Gunnemark för hennes tålamod, kunskap och stöd. Jag vill även tacka de vandrare som berättat för mig om sina upplevelser av vandringen längs Camino Français och allt vad det har inneburit för dem.

Tack!

Innehåll

Inledning	4
Problemformulering	4
Syfte och frågor	8
Tidigare forskning	8
Teoretiska perspektiv	10
Metod och material	15
Forskarens roll och framskrivandet av en studie	17
Disposition	19
2. Från kännedom till avresa	21
Att välja en väg	21
Förberedelser	25
På väg	27
3. Vandrigen som praktik	30
Att bli en vandrare	30
Dag för dag	33
Härbärgena	34
Fotvård	36
Den inre vandrigen	38
Den smärtsamma vandrigen	41
4. Vandrarnas möten	44
Mötet med landskapet	44
Naturen	44
Historiska lämningar	48
Pilgrimers lämningar	52
Möten med vandrare och bofasta	54
Mötet med slutet	57
Vandra in	57
Avsked	60
5. Jag har gått en pilgrimsvandring	64
Att komma hem	64
Att förmedla en vandring i efterhand	66
Berätta för andra	66
Minnesrekonstruktioner	69
Pilgrimsidentiteter	73
6. Individuella och kollektiva identitets- och kulturarvsprocesser, en diskussion	77
Summary	82
Källor och litteratur	83
Otryckta källor	83
Intervjumaterial	83
Blogg-material	83
Hemsidor	83
Film och TV-program	83
Bilder	83
Tryckta källor	84
Reseskildringar	84
Litteratur	84
Bilaga 1, Informationsbrev	87
Bilaga 2, Frågelista	88
Bilaga 3, Informantpresentation	92
Bilaga 4, Karta över Camino Français	94

Inledning

”Vi går el Camino, vi går till Santiago de Compostela”, beslutar jag och sambon en av mellandagarna. Vintern var väldigt snörik det året. Vi tog på oss broddar och gick en promenad längs landsvägen på isen som bildats. Hur skulle det vara att vandra på leden i Spanien? Jag hade hört dem som talat om starka och magiska platser längs vägen, att leden skulle vara andlig och ge något spirituellt till den som vandrade där. Kanske var det så, i alla fall var jag nyfiken på naturen och längtade efter en utmaning som skulle innebära att jag både fick vandra och vara på semester i ett annat och varmare land än Sverige.

På Internet hittade vi flera olika hemsidor från olika organisationer eller andra sammanslutningar som ville sprida kunskap om leden. Även enskilda röster hördes från människor som skrivit på forum och bloggar. De flesta verkade ha gått från den franska staden Saint-Jean-Pied-de-Port, människor från hela världen, och målet var katedralen i staden Santiago de Compostela i nordvästra Spanien. Det fanns många som jag och min sambo, som ville vandra och hade frågor att ställa. Hur packar man? Behöver jag träna? Orkar jag gå så långt? Finns det mat att köpa? Hur har det varit för er andra? Många rekommenderade andra att gå och beskrev hur det hade förändrat deras liv. Att vandringen krävde något fysiskt av sina vandrare framgick, 80 mil är en bra bit att traska. Samtidigt var det många andra saker vandringen beskrevs som och upplevelserna skilde sig åt. Någon hade besvärats av vägglöss, en annan av kyla. Andra klagade på att härbärgena de skulle bo på blev fullbokade. Vi hittade en amerikansk bloggare som betygsatt leden.¹ Bland annat skrev han att det rika utbudet på restauranger, barer, hotell och turgrupper begränsade vandrarens spirituella upplevelse och han kritiserade den ständigt hörbara biltrafiken samt att leden i första hand är asfalterad vilket orsakar ömma fötter.

Här någonstans började mina drömmar om en magisk resa grusas. Från att tro att leden skulle ge en vandring i kontemplation och ensamhet i mötet med naturen började jag se leden som en mer eller mindre kommersialiserad turistupplevelse. När så en medstudent berättade att hennes föräldrar skulle gå leden av rent turistiska skäl, inspirerade av filmen *The Way* (2010) med Martin Sheen i huvudrollen, förstod jag att vandringen antagligen inte skulle vara den vandring som jag längtade efter. Samtidigt väcktes frågor. Hur kan en led på en och samma gång beskrivas som en andligt och spirituellt livsavgörande upplevelse och en kommersiell och turistisk upplevelse?

Problemformulering

Intresset för pilgrimsvandring har i vår tid vuxit på flera platser och i olika sammanhang globalt vilket inte bara har ökat antalet pilgrimer utan även antalet

¹ Wander Learn with Francis Tapon <http://francistapon.com/Travels/Spain-Trails/10-Reasons-Why-El-Camino-Santiago-Sucks> [tillgängligt 2013-06-02]

pilgrimsleder (Reader 2007:211, 213). I Sverige syns intresset bland annat inom svenska kyrkan som har öppnat pilgrimscentrum på flera orter där de ordnar vandringar, håller informationsträffar och anordnar pilgrimsmässor. Den heliga Birgitta besökte staden Santiago de Compostela tillsammans med sin man på 1300-talet och under 1900-talets senare del etablerades ett pilgrimscentrum i Vadstena, Birgittas hemstad. Centret har egna pilgrimsleder men kopplingen till Camino de Santiago lever kvar. På hemsidan finns länkar till sidor om den spanska leden med information, artiklar, tips och forum där vandrare utbyter erfarenheter.² Andra aktörer som organiserar pilgrimsvandringar är företag som ordnar guidade resor till lederna. Det finns även en organiserad verksamhet på leden som bistår vandrare med husrum, mat, tvätt och annat som kan behövas vilket leder till att många vandrare själva ordnar sin resa.³ Organisationen kring pilgrimslederna i Spanien kan sägas vara en följd av å ena sidan en stor ökning av antalet pilgrimer sedan 1980-talet⁴ och å andra sidan av ledens utnämning som europeisk kulturlid 1987⁵ och världsarv 1993.⁶ Det är skillnad mellan kulturlid och världsarv där den senare på ett tydligare vis befäster kulturarvslegitimiteten. Den av United Nations Educational and Scientific Organisation (Unesco) utformade världsarvskonvention som ligger till grund för utnämningen av bland annat Camino de Santiagos världsarvsstatus har som grundtanke att mänskligheten delar ett ansvar för att skydda värdefulla natur- och kulturmiljöer som hotas förstöras över tid (Turtinen 2006:11ff). Liksom etnologen Dragan Nikolić menar jag att en intressant fråga för etnologin är vilka konsekvenser som en nominering av ett världsarv får. Nikolić går in på hur en global kulturpolitik blir en del av en lokal och frågar sig vad världsarvsutnämningen ger för konsekvenser och hur det används på lokal och nationell nivå. I den här studien kommer jag att intressera mig för en liknande problematik där jag utgår ifrån levnadsberättelsers beskrivningar av en plats som nominerats som världsarv (jfr Nikolić 2012:23). Jag delar Nikolićs perspektiv att lägga vikten av forskningen på hur ”kulturella representationer upplevs och brukas” (Nikolić 2012:28).

Vägen till Santiago de Compostela är egentligen ett nät av flera olika vägar som börjar i olika länder, exempelvis Tyskland och Portugal, och som slutar i Santiago de

² Vadstena pilgrimscentrum: <http://www.pilgrimscentrum.se/>, Camino de Santiago, omfattande forum: <http://www.caminodesantiago.me/>, Camino Adventures med förslag på guidade turer och vandringssträckor: <http://www.caminoadventures.com/camino-directory/>, Informativ sida med mycket fotografier: <http://www.santiago-compostela.net/index.html>

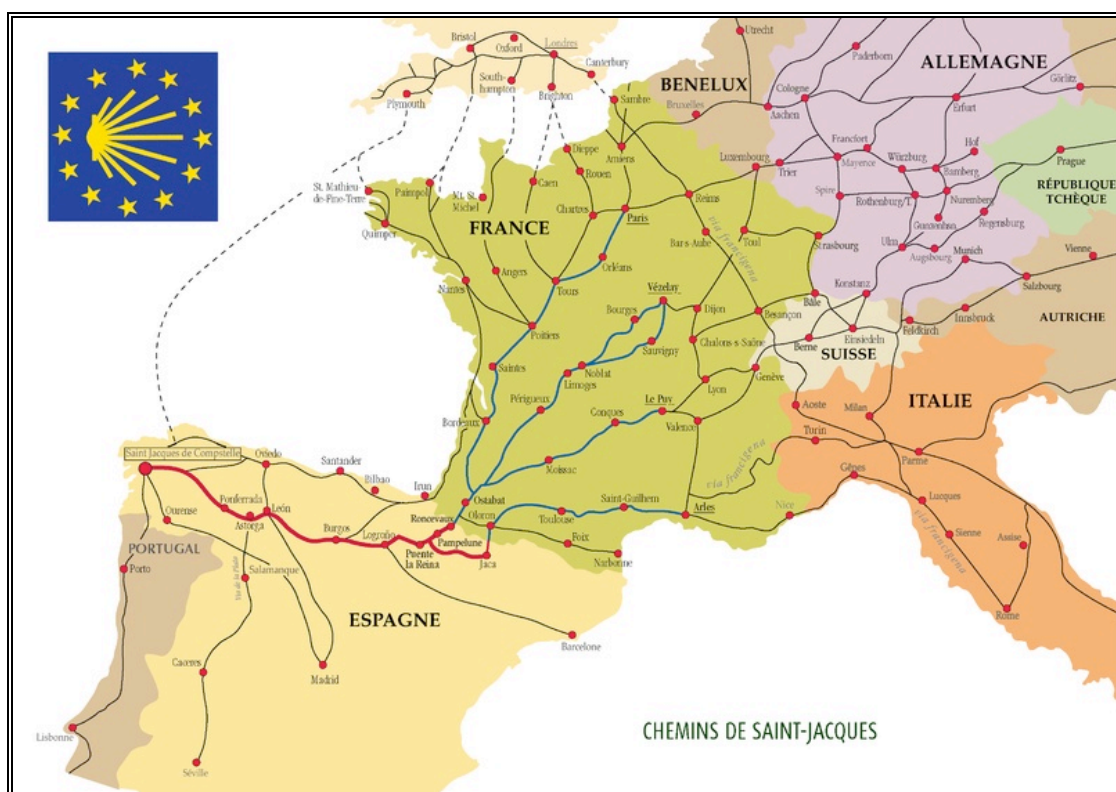
³ Härbärgen längs leden: <http://www.caminosantiago.org/cpperegrino/cpalbergues/caminofrances.html>

⁴ Statistik från pilgrimskontoret i Santiago de Compostela: <http://www.archicompostela.org/peregrinos/estadisticas/peregrinanos.htm> [tillgängligt 2013-06-07]

⁵ År 1949 stiftas CoE (Council of Europe) och är därför Europas äldsta politisk-kulturella institution. Det är en paraplyorganisation som ska fungera som ett instrument att skydda och stärka Europas kulturarv. ECRP (the European Cultural Routs Project) är en av CoE:s (Council of Europe) mest etablerade kulturarvsidé. För att underlätta arbetet med kulturarv i praktiken skapade CoE EICR (the European Institute of Cultural Routs) och då samtidigt ECRP (the Santiago de Compostela Pilgrim Routs) år 1987. Grundtanken med ECRP kretsade kring idén om ett temabaserat genomförande, att skapa ett slags nätverk med kulturarv genom Europas olika regioner (Grabow 2010:91f).

⁶ Unescos beskrivning av Santiago de Compostela: <http://whc.unesco.org/en/list/669/> [tillgängligt 2013-06-07]

Compostela. Den led som flest går och som även är mest omtalad är *Camino Français*, den franska vägen, som för de flesta börjar i bergsstaden Saint-Jean-Pied-de-Port vid gränsen till Spanien. I Spanien har pilgrimslederna fått en symbol, en pilgrimssnäckka som metaforiskt ska stå för de olika lederna som sammanstrålar i Santiago de Compostela.

Camino de Santiago i Europa. För att se den Spanska leden i detalj se bilaga 4.

Leden kallas även *The Way of Saint James*, *Jacobs väg* eller på spanska *Camino de Santiago* eftersom det var till hans relikier pilgrimer vallfärdade på medeltiden. Den vanligaste historien bakom Sankt Jacob börjar på Jesu tid. Innan Jesus korsfästes ska han ha delat upp världen mellan sina lärjungar att sprida den kristna tron. När Jacob återvände till Jerusalem från sin missionsresa blev han dödad som martyr. Kroppen lade lärjungarna i ett skepp som de lät driva på havet. Då båten nådde Fisterra i Spanien blev han begravd där. Jacobs kvarlevor hittades sedan av en biskop på 800-talet. Då ska Jacob ha uppstått för att strida för den kristna tron mot de muslimska arméerna varefter den stora katedralen uppfördes över hans relikier, en plats som idag kallas Santiago de Compostela. På medeltiden vallfärdade långt fler till Santiago de Compostela än det gör i dag och intresset för pilgrimsvandringen byggde då på den här historien (Grabow 2010:94, Mokvist 2008:2f).

Berättelsen om sankt Jacob förekommer i vissa vandringsberättelser och finns även som historisk bakgrund i European Cultural Route Projects och Unescos utnämningar. Men orsakerna varför människor går skiljer sig åt och det finns även andra berättelser som framträder i sammanhanget. Intresset har vuxit bland andliga sökare med olika trosuppfattningar men även bland dem som vill finna nya sätt att vara turist (jfr Reader 2007:223). Att intresset för leden syns i Sverige kan förutom den historiska

och religiösa kopplingen förklaras med populärkulturella referenser. Genom skönlitteratur, TV-program, krönikor och artiklar, filmer, bloggar och reseskildringar beskrivs vandringen till Santiago de Compostela av olika personer. Den brasilianska författaren Paulo Coelho skrev på 1980-talet *Pilgrimsresan* (1987) när han själv gått till Santiago de Compostela. Efter det syntes en ökning av pilgrimer på lederna i norra Spanien. Liknande fenomen ses i flera andra länder där författare, komiker eller andra populära personer berättar om sina vandringar i olika media vilket sedan får alltfler att inspireras till att själva gå. Agneta Sjödin är till exempel en av de kända personer som både gått och sedan skrivit om vandringen. *En kvinnas resa* (2007) är visserligen en skönlitterär bok men den påminner mycket om andra vandringsberättelser. I vår mer eller mindre medialt globala värld nås människor av många internationella referenser.

Det finns även möjligheten för okända personer att berätta om att vandra längs Camino Français. Dagens tekniska möjligheter öppnar upp för en lättare spridning av texter och andra media över Internet men även genom att pappersböcker blivit enklare för vem som helst att producera. En del vandrare publicerar texter på bloggar tillsammans med fotografier medan de är ute och vandrar. Andra samlar anteckningar, brev och fotografier för att sätta samman dem i en reseskildring när de kommer hem.

Reseskildringar visar både kulturella fenomen och de kunskaper, mönster och perspektiv som resenären upplever i olika miljöer. Resande stimuleras till berättande genom att vara en upplevelse där man observerar och möter något utöver det sedvanliga. Berättelserna får gärna en linjär stil med litterära intriger liknande epiken, romansen och utopin till exempel. Ofta tar reseskildringen upp huvudpersonens inre resa i form av till exempel spirituella eller sentimentala ämnen som utvecklas under resans gång eller symboliskt speglar sig i berättelsen. Genren finns och har funnits i olika former, bland annat som pilgrimsresor men även som upptäckts och kolonisationsresor, vetenskapliga exkursioner, romantiska resor, turistresor, missionerande och exploateringsresor (Kacandes 2005:619).

I dag finns en uppsjö referenser om Camino Français. När något blir så uppmärksammat skapas mer eller mindre sammansatta berättelser som fungerar normerande. Stora berättelser kan på oräkneliga sätt påverka och krypa in i människors egna berättelser om erfarenheter och minnen (jfr Klein 2006:6f). I den här studien vill jag komma närmare den värld som vandrarna beskriver och försöka förstå de processer där individuella och kollektiva berättelser möts. Reseskildringar ser jag som en passande källa eftersom de är berättelser om vandrarnas liv och organiserar livet i handlingar och episoder. De förklarar även orsak och verkan och kan därför ses som en organisering av mänskligt handlande. Narrativets form fungerar i sig även vägledande för människors tankar och handlingar, den ger människan riktning åt sitt handlande samt skapar sammanhang och förståelseramar för det egna och andras agerande (jfr Johansson 2005:85f).

Syfte och frågor

Syftet är att analysera och beskriva samtida muntliga och skriftliga berättelser om vandringen längs Camino Français i Spanien samt att diskutera berättelsernas funktion i individuella och kollektiva identitets- och kulturarvsprocesser.

Vad av vandringen synliggörs i berättelserna?

På vilket sätt förhåller sig vandrarna till tiden innan, under och efter vandringen?

Vilken funktion har muntliga och skriftliga berättelser om vandringen längs Camino Français i individuella och kollektiva identitets- och kulturarvsprocesser?

Tidigare forskning

Pilgrimsvandring

Religionssociologen Anna Davidsson Bremborg menar i *Pilgrimsvandring på Svenska* (2010) att intresset för pilgrimsvandringar har ökat i Sverige inom de kyrkliga verksamheterna. I sin forskning analyserar hon intervjuer och enkäter från pilgrimsvandrare och gör själv deltagande observationer för att få svar på frågor som rör orsakerna till detta intresse. Hon diskuterar även skillnader och likheter med vandringar i andra länder och intresserar sig för de erfarenheter som vandringarna ger. Vardagens stress byts mot tystnad och i den ser Davidsson Bremborg att vandrare får kontakt med sitt inre.

Den teori som haft starkast genomslagskraft inom antropologiska studier om pilgrimsresande är Victor och Edith Turners modell från 1970-talet som bland annat presenteras i *Image and Pilgrimage in Christian Culture, Anthropological Perspectives* (1978). Utifrån folkloristen Arnold van Genneps arbete om *rit de passage* utvecklade Victor Turner teorier om det *liminella stadiet* och *communitas*. Det liminella stadiet syftar på ett tillstånd i ett specifikt sammanhang där en person är mellan två sociala världar, ett tillstånd där personen är en rituell deltagare som symboliskt har lämnat ett sammanhang men inte ännu blivit en del av ett nytt (Turner 1995:107, Morinis 1992:8). En viktig aspekt av det liminella stadiet är dess förmåga att skapa *communitas*, det vill säga djupa relationer till andra människor, relationer med outtalad kommunikation och gemenskap som kombinerar ödmjukhet, helighet, homogenitet och kamratskap (Turner & Turner 1978:250).

I antologin *Intersecting Journeys* (2004), diskuterar författarna teorier om pilgrimsvandring och turism och visar hur liminella stadiet och *communitas* oftast är en komponent hos enskilda pilgrimers upplevelser men inte hos alla. Andra antropologiska studier framställer motsatser i Turners teori genom att visa hur vissa vallfärdskontexter helt saknar de kvaliteter som det liminella stadiet ger uttryck för och upplevelser av *communitas*. Även om upplevelsen av *communitas* finns i många pilgrimsresor kan det inte anses finnas i alla. Det liminella stadiet och *communitas* kan heller inte användas som en teoretisk nyckel att öppna upp alla meningsskapanden som vallfärder ges för alla pilgrimer i alla tvärkulturella sammanhang (Badone & Roseman 2004:4).

I antropologen E. Alan Morinis verk *Sacred Journeys* (1992) presenterar han teorier om *spirituell magnetism*, som kan beskrivas som den kraft som pilgrimer tillskriver de heliga vallfärdsmålen och som lockar dem att bli hängivna anhängare. Den spirituella magnetismen kan inte sägas vara objektiv då den härleder från värderingar och koncept så som de historiska, sociala och geografiska vilka har vuxit samman med det heliga vallfärdsmålet (Morinis 1992:4).

Upplevelseturism och vallfärdsturism

Turism är ett paraplybegrepp för en global näring som inkluderar olikartade resmål och aktiviteter. Hur begreppet används beror på vilka syften en undersökning har. I den tvärvetenskapliga antologin *Experiencescapes, Tourism, Culture and Economy* (O'Dell & Billing 2005a) diskuterar forskare inom etnologi och Service Management hur en upplevelsebaserad marknad leder till kulturell och socioekonomisk förändring i dagens samhälle. *Experiencescapes* förklarar etnologen Tom O'Dell som de rum vari upplevelser iscensätts och konsumeras och som är länkade till landskap som är strategiskt formade och planerade för att upplevas på särskilda sätt. Dessa landskap är inte enbart organiserade av producenter utan även eftertraktade av konsumenter. Landskapen är gjorda för att ge njutning, uppskattning och nöje på samma gång som de fungerar som mötesplatser för olika grupper av människor (O'Dell 2005b:16).

I *Spas, the cultural economy of hospitality, magic and the senses* (2010) analyserar O'Dell hur upplevelseekonomin kan fungera genom att observera spamiljöer. Till hjälp tar han bland annat den franska sociologen Marcel Mauss teorier om magi (*A General Theory of Magic* 2001) och visar hur spamiljön laddas med den lugna och spirituella atmosfär som skall vara signifikant för dessa rum. Dels sker denna laddning i själva utformandet av spamiljön som i sin gestalt formar besökarnas beteende och dels sker laddningen genom att besökarna vill tro på den lugna och rituella på platsen. Att *vilja tro* är en viktig komponent i Marcel Mauss magiteori vilket O'Dell belyser inte är samma sak som *att tro* (O'Dell 2005:57).

Socialantropologen Nelson Graburn menar att turismen i dag uppfyller liknande ändamål som de förmoderna vallfärder som fanns i Europa och Asien gjorde genom att turismen i dag erbjuder ett ritualiserat avbrott ifrån de rutiner som definierar det vardagliga. Turistresor, liksom religiösa ceremonier, utmärker tidens cykliska och linjära passerande. Människors år kan delas in i skiftande vardagliga och extraordinära, perioder. Det extraordinära som resorna erbjuder kan ge turisterna en upplevelse av spänning eller vila från vardagen. En semester kan symboliskt få människor att känna sig pånyttfödda så att de kommer tillbaka till sin vardag med nya krafter, eller till och med som nya människor (Graburn 1989:22ff, Badone & Roseman 2004:5f).

I antologin *Pilgrimage in popular Culture* (1993) diskuterar sociologerna Ian Reader och Tony Walter populära vallfärder historiskt och idag med exempel från både religiösa och sekulariserade pilgrimsmål över världen, bland annat moderna vallfärder till Graceland och militära platser i USA (Reader & Walter 1993). De vill betona parallellerna mellan vallfärder och turism och menar att vallfärder inte enbart behöver sammankopplas med uttryckligen religiösa platser utan även kan

sammankopplas med sekulära platser till vilka människor väljer att göra en vallfärd (Reader & Walter 1993:5ff). Döden och dess *transcendens*⁷ är ett viktigt tema för både vallfärder och turism och många kapitel tar upp relationen mellan vallfärd, hjältefigurer och döden i sin mest våldsamma gestalt. Betydelsen av att ett helgon eller en kulturell hjälte har dött, ser de som en viktig del av både vallfärder och turism. Samtidigt finner de en mer metaforisk död i pilgrimens vandring, ett centralt element i alla de vallfärder som de studerat (Reader & Walter 1993:17ff).

Teoretiska perspektiv

I analysen av vandringsberättelserna kommer jag att använda mig av flera olika teoretiska perspektiv som jag anser behjälpliga i tolkningen av upplevelser och erfarenheter fångade av minnet och förmedlade med papper och penna (i den virtuella världen) eller i en intervju. Här följer en kort presentation av dessa perspektiv som rör sig inom temana narrativ och berättelse, kropp och livsvärld samt kulturarv och minne.

Narrativ och berättelse

I *biografisk forskning* analyseras skrivna levnadsberättelser så som brev och dagböcker, självbiografier och biografier. Mitt examensarbete knyter an till etnologiska studier som både analyserar muntlig historia och skriftliga självbiografiska berättelser (jmf Gunnemark 1998). Forskning om levnadsberättelser kan innefattas av vad som kan kallas livshistoria och som förutom muntliga och skriftliga självbiografiska berättelser även inkluderar andra uppgifter om en människas livsöde. Levnadsberättelser och livshistorier är begrepp som i en del fall används synonymt. Sociologen och genusforskaren Anna Johansson beskriver levnadsberättelser som ”den berättelse som en person berättar om sitt liv och valda aspekter av sitt liv”. Hon menar vidare att forskning som använder sig av sådant material undersöker berättelserna ur olika perspektiv för att synliggöra hur individer ger livet mening samt hur de genom berättandet skapar identiteter. Berättarnas egna tolkningar är i fokus (Johansson 2005:23).

Jag har valt att utgå ifrån Johanssons beskrivning i min analys av de levnadsberättelser som jag har samlat in. Hon använder sig av den feministiska sociologen Laurel Richardson som menar att tid görs mänsklig genom narrativen. Via narrativen omvandlas tid i mänskliga termer. Richardson beskriver fem grundläggande aspekter i analyser som utgår ifrån människans relation till tid. Den första aspekten handlar om att berättelser ger erfarenheterna av tid i vår vardag form, de skapar mening och ordning till det som varit. Den andra aspekten är en utvidgning och handlar om att berättelser skapar ordning på så sätt att när en människa visar sin identitet genom att berätta, en *självbiografisk* aspekt, görs det i en ordning som ska visa vem hen är. Den tredje aspekten handlar om hur berättande gör oss medvetna om

⁷ Transcendent: ”det som ligger utanför det mänskliga medvetandet eller den mänskliga fattningsförmågan” <http://www.ne.se/transcendent>

andra människors livsvärldar medan den fjärde aspekten handlar om de berättelser som ger oss verktyg för hur vi ska *förstå* livet utifrån *kulturella* ramar. Slutligen handlar den femte aspekten om den *kollektiva* berättelsen, det vill säga de berättelser som till exempel kan ge röst åt marginaliserade grupper och som just talar om en massa och inte om en enskild individ (Johansson 2005:23f, Richardson 1990:124-129).

Narrativ kan studeras utifrån en vid förståelse av vad som bör finnas med för att en berättelse ska få kallas ett narrativ. Det kan ses som ett fenomen av utvalda delberättelser som skapar en kärna men som samtidigt inlemmar delberättelser som endast har drag av en narrativ form (Ryan 2005:344). I examensarbetet använder jag mig av begreppet narrativ utifrån denna vida form. Jag fogar mig även till etnologen Barbro Kleins definition av att narrativ kan ses som en berättad historia där olika händelser presenteras i en tillfällig ordning så att händelserna ges en relation till varandra. Berättelsen ses då som enhetligheter med en början och ett slut (jfr Klein 2006:7).

Utifrån narratologen Gerard Genettes teorier om *narrativ* kan begreppet ges tre olika analytiska inriktningar; *berättelse* (story), *narrativ* (narrative) och *berättande* (narrating). I en analys av ett narrativ i betydelsen en *berättelse* tittar forskaren på alla handlingar och händelser sammantaget, det vill säga *vad* som finns i berättelsen. Om forskaren istället vill analysera ett narrativ i betydelsen ett *narrativ* skulle forskaren titta på diskursen som används för att föra fram berättelsen, det vill säga *hur* berättelsen förmedlas. Den tredje betydelsen, *berättande*, innebär att forskaren tittar på handlingen att berätta, det vill säga *vem* som berättar (Johansson 2005:131, Genette 1980:25ff). Jag har valt att i examensarbetet använda mig av den analytiska inriktningen *berättelse* och därigenom uppmärksammar *vad* som finns i narrativet.

Forskning om narrativ kan ta sig flera olika uttryck. Narratologen Marie-Laure Ryan lyfter fram två; genom syftet att *beskriva narrativ* och genom syftet att *definiera narrativ*. Detta examensarbete syftar i första hand till att beskriva narrativ (Ryan 2005:344, jfr Johansson 2005:16) vilket tillsammans med Genettes idé om narrativens tre betydelse innebär att jag kommer att analysera och beskriva *berättelser*.

Berättelser förmedlar en rad olika företeelser som folkloristen Alf Arvidsson kallar *narrativa element*. Exempel på narrativa element är hur människor agerar i olika situationer i relation till andra människor och deras handlingar, naturen och den egna kroppen, tekniken, samhället, ödet eller samvetet för att nämna några. Arvidsson menar att berättelser även förmedlar händelser, processer samt betydelsefulla situationer och miljöer i tidsrumsliga kontexter (Arvidsson 1999:25). Berättande och narrativ som form kan sägas ha en rad olika funktioner i och mening för människors liv. De får en viktig funktion när människor ska transformera upplevelser och erfarenheter till en meningsfull och passande form, menar Klein. Samtidigt som erfarenheter blir till berättelser formar berättaren och själva berättelserna i sig erfarenheterna. Upplevelse och narrativ är på så vis sammanlänkade (Klein 2006:19, 21). Min avsikt är att analysera berättelserna utifrån narrativa element som blir synliga. Det är berättarnas subjektiva upplevelser och erfarenheter som står i centrum för min analys.

Kropp och livsvärld

Inom fenomenologin ses upplevelser vara kopplade till den kropp som tar till sig livsvärlden i specifika situationer. För att förklara begreppet livsvärld tar jag hjälp av etnologerna Jonas Frykman och Nils Gilje.

There are many different directions to take in order to understand how culture finds meaning for the individual. One way is to start from his och her lifeworld – the human and material environment where meaning is created in a continuous activity. [...] The immediacy veil of obviousness over it. We do not see what we have under our noses (Frykman & Gilje 2009b:14f).

Livsvärlden är vidare något vi tänker med snarare än något vi tänker på. Det är inte vår livsram, kanske kunde det ses mer som ett livsnät, det som håller samman allt i livet. Det kan ses som ett system av mening och syfte som organiserar vår aktivitet och identitet för att livet ska bli förståeligt (jfr Frykman & Gilje 2009b:37).

Fenomenologin, skriver Nikolić, är snarare en metod än en teori. Med fokus på erfarenhet och upplevelse i en tidsrumslig kontext, det vill säga i *situerad praxis*, är en viktig metod inom etnologin att delta, att vara en aktör i fältet tillsammans med andra aktörer och på så vis få en möjlighet att inta deras perspektiv på världen de är i (Nikolić 2012:33). I examensarbetet har jag valt att försöka nå detta deltagande genom berättelserna där jag tar fasta på aspekter av situerad praxis.

Enligt fenomenologen Maurice Merleau-Ponty är den levda kroppen organiserad så att den integrerar allt i vår existens. Det är denna helhet som vi erfar i mötet med andra människor och en sådan erfarenhet går inte att beskriva med avgränsade termer, egenskaper och språkliga uttryck (Bengtsson 1993:84). Berättelser kan därmed anses vara begränsade som källor i förhållande till upplevelseaspekter då vissa erfarenheter inte går att beskriva med ord. Samtidigt vill jag i berättelserna analysera den levda kropp som erfar vandrigen eftersom kropp och medvetande och därför på samma gång kroppsliga och mentala erfarenheter inte går att särskilja.

Filosofen Drew Leder ger ett exempel på hur kropp och medvetande sitter samman. Minnen till exempel sitter inte bara i hjärnan utan även på andra ställen i kroppen. Leder citerar ur Descartes brev till Meysonnier och Mersenne där Descartes förklarar hur en del av minnet för till exempel en lutspelare sitter i händerna som genom övning hjälper musikern att spela. Minnen och förmågor distribueras på så sätt genom vår levda kropp utan att vi behöver tänka efter (jfr Leder 1990:5, 8, 107f).

Genom att studera kroppens rörelser kan vi förstå hur kroppen bebor rummet och tiden. Rörelsen är inte ”underkastad tiden och rummet” utan tar dem till sig aktivt så att kroppens betydelser så småningom försvinner för medvetandet i de situationer som sker (Merleau-Ponty 1997:56f). När vanan skapat en ny betydelse har kroppen förstått och vanan blivit en del av kroppen. Det betyder även att kroppen kan få oss att acceptera en skiftning i meningsskapandet. De nya betydelserna som vanorna ger visar sig så småningom som en allmän funktion (jfr Merleau-Ponty 1997:111).

Tingen som omger oss kan betraktas som så mycket mer än livlösa objekt. Istället kan de ses som betydelsebärande saker i människors liv och ges symboliska och kommunikativa egenskaper. Tingen fungerar som bärare av känslor och minnen från olika tider i människors liv. Etnologen Susanne Nylund Skog ser också en ouplöslig och processuell relation mellan ”berättande och materialitet”. Föremål har en förmåga att skapa berättelser genom dessa laddningar. Samtidigt har föremålen laddats med betydelser genom berättelser. Människors biografiska berättelser är därmed sammanflätade med tingen som kan hjälpa dem att beskriva händelser eller företeelser som är svåra att beskriva till exempel på grund av starka känslomässiga skäl. Föremål har även en förmåga att hålla liv i det förflutna, att göra det levande i samtiden och låta det som varit inverka och göra nya avtryck (Nylund Skog 2012:142ff).

Merleau-Ponty förklarar hur vårt kroppsliga minne möter tingen i en sorts samexistens. Den som använder en penna för att skriva gör pennan till en del av sin kropp. Kroppen kan ses som ursprunget till människors uttrycksrörelser. Genom den ges världen betydelser som också ges plats i rummet i de ting vi existerar med (jfr Merleau-Ponty 1997:109f).

Kulturarv och minne

Inom etnologi och folkloristik kan tradition ses som ett viktigt verktyg i den process där kulturelement överförs över generationsgränser och tid och därigenom skapar en kontinuitet för samtiden. Etnologen Torun Selberg menar att det tidigare har funnits en tanke på tradition som något mer eller mindre autentisk. Traditionsbegreppet handlar i dag mer om något som skapas i samtiden med en tolkning av de förflutna. På så vis formar människor historiska sammanhang som ger en känsla av autenticitet och som kan användas som argument i olika sammanhang. I skapandet plockas ett urval av det förflutna ihop till ett slags narrativ vilket innebär att delar av historien hamnar i skymundan för de skeenden och händelser som på ett bättre sätt passar in i en sammanhängande historia. Dessa traditionsprocesser ses som betydelsefulla i skapandet av kulturell identitet varför det i etnologisk och folkloristisk forskning blir intressant att titta på processernas konsekvenser snarare än att undersöka vad som är autentiska traditioner (jfr Selberg 2002:12f).

Numera används begreppet kulturarv mer frekvent av etnologer än tidigare. Kulturarv och tradition ska ses som moderna sociala konstruktioner som uttrycker sig både som social praxis inom institutionerna och som tanke kategorier (jfr Selberg 2002:14). Förutom att handla om tradition och idéströmningar är kulturarv en representation av dessa genom fysiska landmärken som kan kallas fasta kulturminnen. Dessa fasta representationer laddas med innehåll för att dels motiveras som viktiga att lyfta fram och dels för att ge betydelse åt samhället på lokal, nationell och/eller global nivå (jfr Selberg 2002:16). Två aktuella begrepp är det *materiella* och det *immateriella* kulturarvet där det första kan sägas stå för konkreta miljöer och föremål medan det andra avser berättelser och ickeverbala kulturella uttrycksformer. Båda begreppen är relaterade till kulturminnen som tillskrivits kulturarvsdignitet eller som har möjligheter att i framtiden få kulturarvslegitimitet.

En aspekt av immateriellt kulturarv kan till exempel vara minnen. Liksom författarna i *I industrisamhällets slagskugga* ser jag begreppet *minne* som ”erfarenheter och upplevelser, men också [...] sinnesintryck där anknytningen till en bestämd plats är viktig liksom den historiska kontrasten till den tid vi rör oss i”. Människor minns genom mentala rekonstruktioner av sociala sammanhang som utgör ramarna för de händelser som ägt rum. Rekonstruktioner av det förflutna, nära eller avlägset, sker i samtiden vilket gör att det förflutna påverkas av samtidens sociala mönster (jfr Jönsson & Svensson 2005:15).

Minnen är viktiga i människors identitetsformande då de ger igenkänning och erkännande. Genom minnena kan människor relatera till sin identitet med det förflutna samtidigt som de relaterar det förflutna med sin identitet (Svensson 1997:44).

Identities are not containers that are possible to fill with content, but an ”opening” – a way of coming closer to the surroundings where your own experience all the time forms starting points. There is always someone there, able to experience (Frykman & Gilje 2009:14).

En människa har aldrig enbart en identitet utan flera som aktiveras i olika sammanhang. Etnologen Birgitta Svensson ger begreppet *identitet* förklaringen att det är ”varje människas erfarenhet av benämningar och tillhörigheter, av berättelser som man delar med andra men också egna erfarenheter av att överskrida gränser och åstadkomma förändring”. Ett annat begrepp som blir viktigt att definiera är *kollektivt minne* som kan sägas vara minnets sätt att rekonstruera sociala aspekter i livet. En individ minns då de sociala grupper som hen varit en del av under livet, och som bildar en ram för de händelser som ägt rum (Svensson 2011:35).

Rekonstruktioner av det förflutna, nära eller avlägset, sker i samtiden vilket gör att det förflutna påverkas av samtidens sociala mönster. Svensson menar att för att samhället ska fungera med gemensamma normer krävs det att människorna där delar kollektiva minnen och erfarenheter som ger dem kulturella tillhörigheter. Uppfattningar om andra människor, om världen, kommer i första hand utifrån något utanför individen, från det kulturella och sociala. De kollektiva minnena skapar kognitiva nätverk som fungerar som kulturella redskap som är baserade på gemensamma minnen och erfarenheter (Svensson 2011:35).

Kulturell identitet skapas i mötet med historien i samma grad som i mötet med andra människor, menar Jönsson och Svensson. De platser och miljöer som gjorts till minnesplatser kan göra att människor, i och med att dessa platser och miljöer är något utöver vardagen, får upplevelser om andras levnadsvillkor. De historiska berättelserna skapar en förståelse för det annorlunda och fungerar som mötesplatser där människor kan omvärdera och testa nya sätt att ordna sina liv. När de erfar historien kan de få en ökad självförståelse. Minnet konstituerar tid i förflutenhet, i nostalgi och i en längtan efter en möjlig framtid, menar (Jönsson och Svensson 2005:15). Svensson refererar till filosofen Paul Ricoeur som menar att det finns en skillnad mellan privat och offentlig tid där det privata är livet vi lever medan det offentliga är ett slags kollektivt minne

som skapar en kollektiv identitet. Genom bland annat ritualer och traditioner förs det här kollektiva minnen vidare och blir samtidigt en del av det privata, som en tolkningsram (Svensson 2011: 34).

Metod och material

De metoder som jag har använt mig av är kvalitativa i form av intervjuer och närläsning av reseskildringar i tryckt och i bloggform. Sammantaget består materialet av transkriberade intervjuer med fyra vandrare, sex tryckta reseskildringar och sju bloggar. Kvalitativa metoder syftar till att samla in ett material som utgår från vad det kan tillföra studien i förhållande till ett valt kunskapsmål och har inte den kvantitativa intentionen att visa bredd genom ett stort antal deltagare. Istället har alltså materialet samlats in för att det har egenskaper som svarar till examensarbetets syften (jfr Öhlander 2011). Inom etnologin kan materialet kallas empiri, det vill säga erfarenhetsbaserade beskrivningar av verkligheten, ett material som blir vetenskapligt bland annat genom metodval, frågeställningar och teoretiska perspektiv (jfr Öhlander 2011:26f). Här följer en beskrivning av de olika metoder som jag har använt mig av samt en presentation av materialkategorierna. För en mer ingående beskrivning av informanterna se bilaga 3.

Intervjuer

De vandrare som jag har intervjuat har jag funnit genom publikationer om deras vandringar, som de själv givit ut, genom deras arbete med pilgrimsvandringar eller genom bekantas släktingar som gjort en vandring längs leden. Till att börja med skrev jag ett brev till dem utifrån etnologen Oscar Pripps utformade etiska riktlinjer i kontakten med informanter. Riktlinjerna, som kallas *individskyddskravet*, har till syfte att skydda informanternas integritet, ge dem information om syfte, övrigt material och var materialet kommer att förvaras samt ge dem möjlighet att avbryta sin medverkan (Pripp 2011:80f). Brevet ser du i bilaga 1.

Intervjuande är en vanlig metod inom etnologin då de ger ett individperspektiv som kommer nära de erfarenhetsbaserade kunskaper som människor har om sina liv. På så vis blir materialet rikt och varierande (jfr Fägerborg 2011:65). Intervjuer är en specifik social situation som skiljer sig från vanliga samtal och som från forskarens håll i synnerhet kan vara strukturerade eller ostrukturerade. Skillnaden mot ett vanligt samtal är att i intervjun har vi fått rollerna av intervjuare och intervjuad. På så vis finns också en slags idé om hur det hela ska gå till. Samtidigt får intervjun olika betydelse för den som intervjuas och den som intervjuar där forskaren styrs av sina studiemål medan den intervjuade kan förhålla sig på en rad olika sätt till situationen (Fägerborg 2011:92f). En etnologisk intervju kan i många fall ses som ett förtroligt samtal då den som intervjuar i sammanhanget blir en uppmärksam lyssnare. I en sådan intervju händer det att den intervjuade berättar om saker som är privata. Här har forskaren ett ansvar att påminna om studiens syften och senare närma sig materialet med försiktighet, kanske finns det sådant som inte bör nämnas i studien (Fägerborg 2011:94f).

Intervjuerna har i första hand gjorts i informanternas hem men vid två tillfällen har en informant intervjuats på arbetsplatsen. Tanken var ifrån början att göra intervjuerna vid ett tillfälle per informant men jag bestämde aldrig med dem hur lång tid intervjun skulle ta varför jag i mötet med två av informanterna fick avbryta efter en timme och fortsätta vid ett annat tillfälle. Samtidigt var det kanske en händelse som gynnade intervjumaterialet då informanterna fick möjlighet att reflektera över vad vi talat om inför nästa träff. Det gav även mig tillfälle att gå igenom materialet och fundera över möjliga följdfrågor (jfr Fägerborg 2011:104).

Sammantaget har varje informant intervjuats i ungefär två timmar. De första intervjuerna gjorde jag i februari och resterande i mars, 2013. Intervjuerna har gjorts i Skåne, Värmland och Västra Götaland. Jag har valt att fingera två informanter som jag i studien kallar Carina och Margareta. Anonymiseringen har gjorts då de inte har givit ut någon reseskildring medan informanterna Maj-Britt Olsbo och Shaeen Svanede valt att offentligt berätta om sina erfarenheter.

Reseskildringar i bok- och blogg-format

Att skriva om sin vandringsresa längs El Camino för andra är ett relativt vanligt fenomen, det förekommer både som tryckta publikationer och som bloggar, vilket gör det till ett viktigt material i en studie om vandring längs leden. I den självbiografiska reseskildringen rekonstrueras oftast resan i efterhand, antingen med kort tidsrumslig distans eller med en lång. Reserfarenheterna översätts till reseintriger och reseskildrarnas personlighet dramatiseras. I självbiografiska reseskildringar är huvudpersonen författaren själv, och det är sådana skildringar som jag valt som material i studien (jfr Kacanades 2005:619f). Det som skiljer reseskildringarna från skönlitteratur är det självbiografiska elementet, de har visserligen en läsare att vända sig mot och kan därför ses som formade berättelser. Men den som berättar om sin vandring i en intervju har också en mottagare varför de berättelserna också kan anses vara formade i relation till en läskrets. Det viktiga här är vad texterna innehåller, att de är relevanta för studiens problemformulering och kan hjälpa mig att svara på de frågor som jag ställt. Alla texter har kommit till i ett sammanhang, i många fall sker det både på vandringen och i efterhand när texten ska sammanställas till en bok, men texterna beskriver inte bara upplevelser från vandringen utan bär även spår av vår tids synsätt och normerande berättelser (jfr Hörnfeldt 2011:238f).

De tryckta reseskildringar som jag har valt är skrivna av Maj-Britt Olsbos *Min väg till Santiago de Compostela* (2009), Shaeen Svanedes *Utan smärta ingen ära* (2012), Rolf Enanders *Vägen till Santiago de Compostela* (2001), Åke Mokvist *El Camino* (2008), Tom Tiainens *På god väg* (2007) och Shirley MacLaines *El Camino, en inre resa* (2002) som i och med sina publikationer inte är fingerade i examensarbetet. Texterna är i första hand skrivna av svenskar med undantag för Tom Tiainen och Shirley MacLaine där Tiainen skriver på svenska och MacLaines text finns som översättning till svenska.

Reseskildringen är en relativt öppen genre med en grundform som sedan kan utvecklas till olika texter beroende på vad författaren fokuserar på; beskrivningar, redogörelser, föreskrifter, förslag och råd om resande. Andra element som kan

förekomma i en reseskildring är statistiskt och empiriskt material, poesi, råd från guideböcker, teckningar och fotografier. avsnitt i skildringen kan också få olika form som skisser, brev, anekdoter beroende på vad författaren vill förmedla (Kacandes 2005:619). En kategori av reseskildringar skrivs i bloggform. Bloggen är ett enkelt och fritt publiceringsverktyg som vem som helst med Internetuppkoppling kan använda. Bloggar finns idag i olika former och med varierande kvalitet, de kan ha många eller få läsare. Texterna som publiceras läggs upp i en omvänd kronologisk ordning. De flesta bloggar är personligt hållna, informellt utformade och skapade av privatpersoner. Stilen på bloggarna varierar från bekännande dagböcker till texter om särskilda ämnen. Vissa bloggar är skapade med en ramberättelse i vilken mindre berättelser kan infogas. De mindre berättelserna samlas då med någon slags struktur eller tema (Walker 2005:45).

I studien har jag använt Internet som ett verktyg för att nå bloggar som är utformade som reseskildringar om vandringar till Santiago de Compostela. Jag började med att söka på ledens namn, genom Googles sökmotor. Då fann jag först en rad olika hemsidor, både spanska, svenska och engelskspråkiga sidor. Genom olika länkar och genom att skriva olika sökord i sökfältet stötte jag på bloggarna. Det fanns ifrån början inget mål med att hitta dem, jag intresserade mig för dem som materialgrupp först när jag upptäckte hur många det fanns. Jag har valt bloggar skrivna av människor ifrån Sverige som har gått leden. Allteftersom fann jag alltfler texter vilket gjorde att jag valde att avgränsa mig till sju stycken av dem jag hittade i början av studien. Bloggarna skiljer sig åt på flera sätt, de har mycket eller lite text, är skrivna av personer i olika ålder och med olika könstillhörighet. En del har många fotografier andra har många tips till andra som planerar att gå. Primärt har varit deras erfarenhetsbaserade kunskaper som jag i första hand studerat.

Bloggar kan trots sin publika karaktär ses som personliga texter eftersom de inte behöver nå en bred läskrets utan istället kan vara tillägnade vänner och bekanta (jfr Hyllén-Cavallius 2011:227f). Därför har jag valt att fingera samtliga bloggares namn vilka jag i studien har valt att kalla Daniel, Katarina, Lars, Leif, Marjo och Philip. Jag kommer heller inte att göra direktcitater i examensarbetet då det genom sökmotorer på Internet med hjälp av citaten är lätt att spåra källorna den vägen.

Forskarens roll och framskrivandet av en studie

Mina kunskapsmål styr vilken kunskap som studien skapar varför det blir viktigt att lyfta fram forskarprocessen. Även forskarens liksom forskningens sammanhang ger studiens förutsättningar. Att vara *reflexiv* handlar om att försöka synliggöra sig själv som forskare, men det betyder inte att texter om mig själv automatiskt är reflexiva. För att komma till ett reflexivt läge behöver jag syna mina motiv i forskningen, de motiv som inverkat på forskning och de händelser som gjort att processen fått nya intressen och inriktningar. Därför vill jag nu beskriva hur motiv och intressen uppstått och i vilka sammanhang samt på vilket sätt de påverkat framskrivningen av studien (jfr Gunnemark 2011:16f, 24f).

Mitt val av ämne tar avstamp i en blandning av motiv som dels är relaterade till den situation som jag befann mig i när valet skulle göras och dels min förförståelse och mina förutfattade meningar. Så här i efterhand, när jag fått insikt om varför många gör en pilgrimsvandring, ser jag många likheter med hur mitt eget forskningsintresse för ämnet uppstod. Mitt kunskapssökande kan relateras till att jag har vuxit upp i en religiös kontext och alltid varit intresserad av andlighet och tro. Jag tänkte att ett fältarbete på plats tillsammans med min sambo med både mina observationer och reflexiva iakttagelser skulle kunna bli en del av studien. Sommaren innan hade jag vandrat elva mil, min första längre vandring, och det gjorde mig också intresserad av vandringskontexten. Jag hade fått en kroppslig erfarenhet att ta med mig in i fältet. På så vis kändes valet ganska naturligt för mig, men jag funderade i början på om det inte var alltför nära mina egna intressen och att det skulle kritiseras på PM-seminariet där ämnet för examensarbetet skulle diskuteras. Inom etnologin är det dock inte ovanligt att forskare väljer ämnen som ligger nära dem själva och ingen sådan kritik uttrycktes mot mitt förslag. Däremot fick jag ganska snart ändra metod för ett fältarbete på plats skulle vara svårt att genomföra tidsmässigt. Till en början gjorde det mig oroligt, skulle jag hinna ändra fokus? Men när jag letade informanter till undersökningen på nätet fann jag ett rikt material av berättelser från människor som gått El Camino och de fascinerade mig. Så istället för att använda en fenomenologisk observerande metod började jag intressera mig för berättelsernas innehåll och karaktär.

I arbetet med intervjuerna i synnerhet samt i insamlandet av andra reseskildringar kändes studien relevant och jag var väldigt engagerad i materialet. Det var spännande att ta del av deras upplevelser och erfarenheter. Materialet talade till mig på så många sätt för att det var rikt på kunskap om deras situation både innan, under och efter vandringen men också för att det var formade berättelser som talade till mitt allmänna intresse för litterära texter. Det jag inte visste när jag började var att leden är väl omskriven i akademiska sammanhang. I fältdagboken har jag skrivit ”Med all litteratur jag vet att jag vill läsa blir jag matt”. Insikten om det gjorde mig ängslig och ängslan byttes mot rädsla. Skulle det över huvud taget gå att skriva om något som är så utforskat? Tankarna på att avbryta uppsatsskrivandet kom tillbaka, jag visste helt enkelt inte hur jag skulle gå vidare, en känsla som inte är ovanlig när man samlat in sitt material och ska komma underfund med vad det säger och jag frågade mig själv vad jag inte såg, vad som var unikt med min studie.

Min handledare, etnologen Kerstin Gunnemark, som skrivit artikeln *Återvändandets etnografi, om forskning i etablerade fält* (2011), visade ingen oro utan sa att om jag hade en annan teoretisk ingång än i tidigare studier ger det ny kunskap. Inte sällan väljs fält som inte har studerats innan medan etablerade fält undviks, kanske med samma rädsla som jag kände, rädslan för att inte komma med något nytt och intressant (jfr Gunnemark 2011:243f). I efterhand kan jag se att oron ledde till en känsla av oblickbarhet där jag försökte få en uppfattning om all den forskning som gjorts för att försöka hitta en ny vinkling. Det gjorde även att jag klamrade mig fast vid mitt material väldigt länge på så vis att jag försökte lyfta fram så mycket som möjligt av det i mitt arbete. En rest ifrån det är att studien i dag har långa empiriska

avsnitt och en blandning av teorier. Jag hade också svårt att komma igång med analyserna. Processen med att skriva fram uppsatsen drog på så vis ut på tiden. Månad lades till månad. Jag försökte fånga en slags essens utan att säga så mycket själv.

Sådana delar av forskningsprocessen kan ses som ett nederlag, och många gånger har jag också gjort just det. En vanlig fallgrop när en process ska beskrivas är att endast det som lett fram till studiens slutresultat beaktas medan beskrivningar av arbetsgången får stå åt sidan, trots att överväganden under processen haft starkt inflytande på hur texten skrivits fram (jfr Gunnemark 2011:18). Arbetet har fått några intressanta vinningar ur utifrån de analytiska problemställningar jag brottats med. För mig var det en utmaning att studera kroppen och sinnenas relation i människors biografier. Vilket resultat skulle jag få? Samtidigt är det tydligt i fältdagboken att jag valde att ha kvar teorier för att jag började se dem i materialet. I och med att jag kände oblickbarhet strävade jag också över att få överblick vilket samtidigt ledde till en större insyn i fältet. Det i sig medförde även att jag också började se perspektiv som inte var så utforskade, om berättelsernas betydelser för dem som går leden.

Något som har slagit mig när jag går igenom mina fältdagböcker är att hur mycket jag än har känt att studien har rört sig i olika riktningar över tid ändå har hållit mig till många av de insikter och val jag gjorde i början. De skildringar som jag läste inledningsvis inspirerade till att skriva den frågelista som jag utformade. Frågelistan har sedan färgat av sig på uppsatsens disposition och tematik. Den redan färdiga mall som fanns att tillgå, med resans linjära stil från avresa till hemresa styrde på så vis även mig i mitt arbete, och det har varit svårt att tänka utanför den ramen. Berättelsers narrativa form kan på så vis i sig inverka på forskningsprocessen.

Några artiklar som jag läste i början men sedan trott mig lämnat har jag också återkommit till igen och insett att de följt mig i analysen på ett mer omedvetet plan (t. ex. Svensson 2011). Den första tiden av studien kan alltså i det här fallet sägas ha haft stort inflytande på hur texten har skrivits fram. Kanske beror det också på illusioner som krossas i början och förutfattade meningar som ifrågasätts av vad materialet kommunicerar. En sådan tidig insikt var till exempel att vandringen är en social praktik där samtal och möten är en väsentlig del av upplevelsen. Dessa insikter har jag gått vidare med, de stannade kvar och blev en del av de upptäckter jag gjorde i arbetet.

Disposition

Kapitel 2. Från kännedom till avresa tar upp tiden innan vandringen. Här beskriver och analyserar jag hur vandrarna fick kännedom om vandringen, på vilket sätt de fattade beslutet och i vilket sammanhang i deras liv de beslutade sig för att gå samt hur de sedan bemöttes av sin omvärld när de berättade om sina vandringsplaner. Vidare beskrivs och analyseras berättarnas förberedelser innan avresa och hur det var att vara på väg.

I kapitel tre och fyra analyseras vandrarnas berättelser om tiden på leden. Det finns en samverkan mellan berättelserna genom vad jag har valt att dela upp i två teman. Det första är *vandringen som praktik* med kroppen och tankarna i fokus och den andra är *vandrarnas möten* med olika företeelser under vandringen. Den psykofysiska

kroppen är i fokus i kapitel **3. Vandrigen som praktik**, där hur berättarna blir vandrare, hur deras dagar ser ut och vad deras tankar och känslor har för inverkan på vandrigen beskrivs och analyseras. Nästa kapitel **4. Vandrarnas möten** handlar om samma tidsmässiga rum, tiden på vandringsleden, men här beskriver och analyserar jag berättelser om naturen, historien, pilgrimer och bofasta som vandrarna möter. Kapitlet avslutas med en beskrivning och analys av vandrarnas möte med slutet av sin vandring.

Tiden då vandrarna kommer hem är temat för kapitel **5. Jag har gått en pilgrimsvandring**. Här beskrivs och analyseras vandrarnas upplevelser av livet hemma efter ett liv på leden och vad som händer i mötet med andra människor nu när de gått en pilgrimsvandring. Andra frågor som analyseras är vandrarnas vilja att berätta om sin vandring och hur de rekonstruerar sina vandringsminnen, samt hur de ser på pilgrimsidentiteten.

I det avslutande kapitlet **6. Kulturarv och identitetsprocesser, en diskussion**, för jag en diskussion utifrån kapitel 2 till 5 om vilken funktion berättelserna om vandrigen kan sägas ha i individuella och kollektiva identitets- och kulturarvsprocesser.

2. Från kännedom till avresa

En stor del av vandrarna berättar om tiden innan de gav sig iväg på sin vandring. Här beskriver och analyserar jag hur de fick kännedom om vandringen, på vilket sätt de fattade beslutet och i vilket sammanhang i deras liv de beslutade sig för att gå samt hur de sedan bemöttes av sin omvärld när de berättade om sina vandringsplaner. Vidare beskriver och analyserar jag berättarnas förberedelser innan avresa och hur det var att vara på väg.

Att välja en väg

En arbetskamrat berättade för Margareta att han gått Camino Francés tillsammans med sin fru. De hade tagit några år på sig och gick etapper av leden varje år för att tillryggalägga de cirka åttio milen.

[...] jag tyckte det verkade så häftigt. När han berättade och att det var folk från hela världen va, och man gick och ... hamnade på de där härbärgena [...] lagade mat ihop eller gick ut och käkade. Man blev bekant med väldigt mycket folk.

Margareta

Vännen Karin hade precis flyttat till Karlstad där Margareta själv bodde. Hon ringde och frågade om Margareta ville följa med till Grekland på en charterresa, men Margareta tyckte att hon fått nog av sådana resor, de gav ingenting längre. Istället frågade hon ”ska vi inte ta och bli pilgrimer i Spanien?” och Karin nappade direkt, ”det är klart!” sa hon.⁸

Tiden från kännedom till avresa varierar i längd, för en del kommer beslutet direkt, för andra tar beslutet lite längre tid. Tiden från beslutet till avresan varierar också väldigt mycket och är ofta något som berättarna tar upp i sina reseskildringar.

Så var det för Carina som hörde talas om vandringsleden när hon skrev om det ökade intresset för pilgrimsfärder i Sverige i sin C-uppsats i religionsvetenskap år 2000. Intresset för pilgrimsvandring hade hon redan tidigare och hon blev intresserad av att vandra till Santiago de Compostela någon gång i livet men inte just då. På en vandring 2005 träffade hon en kvinna som gått leden och påmindes då om den igen. Hon kände sig lockad att gå den men det dröjde till 2007 innan hon reste dit.⁹

Det tog tid även för Shirley att besluta sig för att gå. Men när beslutet väl var taget tog det inte lång tid innan hon åkte. I sin bok skriver Shirley att hon fick en uppmaning, ett osignerat handskrivet brev, av ett anonymt fan 1991 när hon gjorde en show i Brasilien. Avsändaren uppmanade henne att, om hon var allvarlig i sitt andliga arbete som författare, gå till Santiago de Compostela. Nyfiket började hon fråga om

⁸ Intervju med Margareta 6 mars 2013

⁹ Intervju med Carina 18 februari 2013

leden men glömde sedan av det hela tills hon tre år senare var i Brasilien igen. Då fick hon åter igen ett brev från den anonyma skribenten som uppmanar henne att gå leden om hon vill fortsätta sin andliga utveckling. Shirley ställer då in en film som hon skulle spela i och ger sig av mot Spanien (MacLaine 2001: 10ff).

Kännedom om leden får berättarna genom andras berättelser i samtal, på TV, i böcker och artiklar eller från Internet. När vandrarna berättar om tiden innan vandringen innehåller deras berättelser både det självupplevda och referenser till andras berättelser om vandringen. De kan sägas använda sig av referenser dels för att visa vad som inspirerade dem till att resa till Spanien och dels för att förstärka sina erfarenheter och upplevelser i berättandet. På så vis sker en slags dialog mellan vandrarna och de som tar del av deras berättelser (jfr Arvidsson 1999:26).

Levnadshistoriska berättelser som utgår ifrån det självupplevda innehåller såväl kollektiva som personliga ideal och synsätt. Det självupplevda, menar Arvidsson, sker i dialog med andra människor på ett intertextuellt och kommunicerande sätt (Arvidsson 1999:26). Begreppet intertextualitet refererar till relationen mellan texter som på olika sätt citerar och antyder en samverkan mellan varandra. Julia Kristeva, litteraturteoretikern som på 1960-talet myntade begreppet, menar att ingen text fungerar isolerat utan är en mosaik och en ombildning av andra texter. Litteraturteoretikern och semiotikern Roland Barthes menar att intertextualitet inte bara existerar mellan texter utan även mellan texter och läsare (Mikula 2008:100).

Många berättar om den situation som beslutet att gå fattades i och några återkommande teman finns för vad som motiverar vandrarna till att göra den här resan. Bland annat blir den fysiska hälsan synliggjord i berättelserna. En annan aspekt är den livssituation som vandrarna befinner sig i och relationen till människorna där hemma. Viljan att med egen kraft överkomma hinder är en drivkraft som återkommer i flera berättelser om vandringsbeslutet. För många vandrare togs beslutet att gå efter en mer eller mindre turbulent livssituation eller i en tid av uppbrott och förändring.

Möjligheten att gå Camino Français får Maj-Britt det sista året i arbetslivet. Hon hade i flera år funderat på att gå leden och nu, med sex veckors semester kvar att ta ut innan pensionen var det plötsligen dags. Tre år tidigare hade hennes reskamrat lämnat henne. De hade planerat att någon gång ge sig ut på leden, berättar hon. Året innan Maj-Britt själv ställde sig på leden fick hon veta att han gått den tillsammans med en annan kvinna. Tankarna på det gnagde, förklarar hon, men hon skulle inte behöva möta honom på leden i alla fall. Hon var lockad av tanken på att verkligen gå så långt och undrade vad som händer när man går så länge, om kroppen klarar det, och samtidigt hade hon inställningen att ”vi är gjorda för att gå”. Oron fanns där, det var mycket att bära och hon undrade om hon skulle orka.¹⁰

Shaen läste Agneta Sjödins bok *En kvinnas resa* (2007) som handlar om en kvinna som får ett andligt uppdrag att gå Camino Français. Då mindes hon även en annan referens, berättar hon, en artikel som hon läst några år tidigare om ett par som cyklat till Sibirien. Deras drivkraft och allt som de gått igenom fascinerade henne. Hon kände igen sig och hon ville också testa sina gränser och göra något speciellt. De

¹⁰ Intervju med Maj-Britt 14 februari 2013

senaste åren hade varit prövande, förklarar Shaeen. Efter en trafikolycka på 1990-talet, då hon blev svårt skadad, hade fysiken varit emot henne. Men glad när hon till slut sluppit rullstolen och de starka medicinerna beskriver Shaeen hur hon såg sin mentala kraft återkomma successivt. Hon visste att hon var psykiskt stark trots allt som hänt.

Av allt jag kunnat göra förut så återstod bara det lugna. Jag kunde inte längre ägna mig åt löpning, ridning eller skridskoåkning, men däremot kunde jag gå. Ja, nu när foten blivit opererad och jag sluppit rullstolen så var tanken mera frestande än någonsin! Har man förlorat en förmåga och sedan återfått den så är den desto viktigare. Aldrig mer ville jag sitta ned och inte kunna röra mig som jag ville. Jisses vad jag ville gå (Svanede 2012:18f).

Shaeen

Shaeen beslutade sig för att gå Camino Français, hon var nyskild och efter den turbulenta skilsmässan satte hon ett datum, våren 2010, då skulle hon gå 800 kilometer. Två år hade hon på sig för att förbereda sig och mycket behövde göras för att komma iväg. Ekonomin var svag efter en stormig period i livet så varje krona hon kunde hitta la hon till reskassan (Svanede 2012:18f). Hon bemöttes av stor skepsis av sin familj, Shaeens mamma blev rädd, hur skulle det gå med alla faror som kunde lura längs leden; våldtäktsmän, mördare eller ETA:s bomber? Även Shaeens son visade oro men hennes pappa tyckte det verkade vara häftigt. Han var däremot ängslig över att hon skulle gå ensam. Att gå med sig själv var inget som skrämde Shaeen, men att vandra ensam var lite otäckt, tänk om något dåligt skulle hända (Svanede 2012:20f).

Av de informanter som jag har intervjuat finna flera berättelser om hur de bemöttes av andra när de berättade att de skulle göra den här vandringen. Att gå ensam var något som skrämde flera anhöriga till berättarna men även det faktum att de över huvud taget skulle ge sig av.

Maj-Britt berättar att många reagerade på att hon skulle gå ensam. En del tyckte det lät spännande, andra visste inte vad leden var, förklarar hon. Hennes svärdotter ansåg att hon var modig som skulle gå själv men Maj-Britt reflekterade inte nämnvärt över detta. ”Men, alltså jag minns inte att jag var tveksam till detta att gå ensam, det var på något sätt, jag gör det, ja, jag gör det när jag inte har sällskap med någon”.¹¹

En möjlig tolkning till att många av vandrarnas nära och kära kände sig skrämda av tanken på att berättarna skulle ge sig iväg, kan vara att de hade andra *narrativa rum* om vandringsleden att utgå ifrån eller att de inte hade några eller få bilder av och berättelser om Camino Français att förhålla sig till. Bland annat fanns berättelser om våldtäckt och ETA:s bomber i kontrast till berättelser om en personlig utmaning och inre resa. De kan även ha tolkat berättelserna på ett annat sätt eller haft andra skäl, som inte framgår av vandrarnas berättelser, till varför de inte ville stödja en sådan resa (jfr Punday 2003:126). Det är dock inte alla som reagerar negativt, en del som

¹¹ Intervju med Maj-Britt 14 februari 2013

vandrarna berättar för blir intresserade och uttrycker en vilja att själva gå leden någon gång.

Hur människor kommer på att de ska gå el Camino skiljer sig mycket åt mellan vandrarna. Många beskriver att de beslutat sig för att gå när de hört om leden av bekanta eller genom populärkultur och media som jag tidigare visat. Det finns även andra sätt som berättarna kommit fram till sina beslut att gå, vilket bland annat framgår av Carinas beskrivning.

För många år sedan arbetade Carina som VD inom resebranschen men slutade efter att hon fått en andlig kallelse och började istället läsa teologi. Carina hade arbetat som klockare i en församling i Göteborg sedan fem år tillbaka när hon fick ytterligare en kallelse på en retreat som är ett läger där man kan finna stillhet genom bön och meditation. Deltagarna fick en meditationsövning och i den fick hon en upplevelse av leden som blev mycket stark. Hon hade lärt sig på reitriten att inte säga något om sina upplevelser direkt när hon kom hem, så hon väntade en dag med att berätta för sin man om kallelsen.

Så jag sa ingenting på fredag kväll men på lördag morgon kunde jag inte hålla mig vid frukosten. ”Du jag ska vandra till Santiago de Compostela.” ”Du är inte klok”, sa min man, ”jag skiljer mig från dig, så här kan vi inte ha det”. ”Nej, så kan du inte säga”, ”Jo”, det menade han, det klarade han inte av.

Carina

Carina hamnade i kris och undrade vad hon skulle göra, berättar hon. Men i kyrkan på söndagen upptäckte hon en pilgrimssnäcka på predikstolen och förstod att hon skulle gå leden i alla fall. Hon bad Gud om hjälp, ”nu får du ta hand om det här”, förklarar Carina och berättar för mig att Gud gjorde det också, genom hennes mans vänner. När hennes man berättade för dem att Carina skulle gå till Santiago de Compostela möttes han av deras positiva ord, det var något som många av dem också funderat på att göra. ”Då förstod han att det var kanske inte så tokigt” och efter ett tag hade han ändrat sig och sa ”jag har hittat ett konto med lite pengar på, det kanske du behöver nu när du ska vandra till Santiago”.¹²

Starka ingivelser eller en kallelse som den Carina uttrycker beskrivs även av andra vandrare i beslutsfasen. Journalisten Rolf Enander skriver i sin bok hur han satt på en trappa i Italien och författade ett brev, han skulle snart göra ett uppbrott från sitt arbete. I skrivandets stund fick han en stark ingivelse och det stod klart för honom att han skulle gå till Santiago de Compostela från Östergötland i den heliga Birgittas fotspår.

Genast blir skälen till vandringen klara. Jag vill göra en fysisk ansträngning efter år av stillasittande arbete. Den härliga kroppsansträngningen har fått så lite plats. Jag vill stilla min nyfikenhet på det europeiska landskapet. Det räcker inte att åka bil och tåg genom Europa. Det räcker inte att ha bott och arbetat i ett par länder. Jag vill korsa slätterna, se silhuetten av bergen och betvinga dem, följa floderna, se fabrikena,

¹² Intervju med Carina 18 februari 2013

beskåda grödorna, upptäcka jordarter och bergarter, genomkorsa skogar och betrakta växtlivet, se klimatets skiftningar och avläsa kartan i terrängen (Enander 2000:14).

Rolf

En längtan efter att återuppliva en närhet till historien hade också väckts, att binda samman kyrkors, borgars, slagfälts, stenars och broars betydelse i den tidiga kristendomens Sverige och Europa, förklarar Rolf. Men förutom detta hade han ett behov av att stanna upp ett slag och byta rytm i livet, att se till de andliga och existentiella behoven. Vägen till Santiago de Compostela skulle styra hans liv framöver (Enander 2000:14). Rolfs livssituation liknar även Maj-Britts och Shaeens på så sätt att de befinner sig i ett skede i livet som präglas av förändring och uppbrott från en situation till en annan.

Förberedelser

När jag satt med Carina på hennes jobb och intervjun var slut pratade vi med en man som hade sålt hela sitt bohag och skulle ge sig ut på en långvandring genom delar av Europa för att slutligen gå till Santiago de Compostela. Vi talade om uppbrottet, att ge sig av på en resa och vad det kan innebära. Mannen hade tränat för att kroppen skulle vara van vid vandring. Mycket kan förberedas innan en resa, packning, träning och kunskap om leden.¹³

Sätten som vandrarna förbereder sig på liknar varandra på många sätt, men skiljer sig även åt. Alla måste de ju packa ner någonting, de läser något eller hör av bekanta hur det kan vara på leden. Skillnaderna handlar i första hand om i vilken utsträckning de lägger ner energi på de olika förberedelserna. För de flesta handlar det om ett ensamarbete, eftersom många vandrare väljer att åka själva på resan. Förutom att se över sin egen kondition och packning ser en del vandrare över sina vandringsrutiner redan innan de är på plats. Innan de har åkt kan de endast tänka utifrån sitt livs erfarenheter och utifrån de berättelser som finns tillgängliga för dem. Det är den livsvärld som de lever i och kan utgå ifrån. Kroppen är en källa till människors erfarenheter på så vis att minnet inte enbart sitter i sinnet utan även i de erfarenheter som kroppen har gjort. På så vis har berättarna olika upplevelser av tiden innan vandringen och olika tankar kring hur de vill förbereda sig. Förberedelserna görs, oavsett om berättaren är en van vandrare eller ej, ofta utifrån kroppsliga erfarenheter. För dem som inte är vana att gå långt finns flera tankar om hur kroppen ska klara av vandringen och vad vandringen kommer att innebära fysiskt. De har inte något kroppsligt minne att luta sig tillbaka på. Berättarnas relation mellan föreställningar de har om leden och vandringen och det de gör och kan göra innan blir deras sätt att närma sig den värld som vandringen kan vara (jfr Leder 1990:6, 68).

I Maj-Britts bekantskapskrets fanns det ingen som hade gått leden och själv hade hon inte varit ute på någon vandringsled tidigare, berättar hon, mer än att gå långa promenader. Det kändes heller inte rätt att fråga någon att gå med henne. Hon har

¹³ Intervju med Carina 26 februari 2013

sedan hon 1993 läste artikeln om katedralen i Santiago de Compostela samlat på sig material om leden. På Turmässan i Göteborg fick hon kartor, beskrivningar och böcker i Spaniens monter. Det fanns mycket information att ta del av, om övernattningsmöjligheter, köpte en guidebok och funderade över hur hon skulle ta sig an vandringsleden. Hon kom fram till att hon skulle gå sex dagar och vila den sjunde. Med en tidsplan på sex veckor var det rimligt att hinna med det. Sen läste hon om vad som var bra att ha med sig, det fanns mycket tips på nätet, förklarar hon. Packningen funderade hon extra mycket på, hur mycket hon skulle orka bära och vad som skulle behövas. För att träna och gå in vandringskängorna började hon gå mer regelbundet, ibland med några trädgårdsböcker i ryggsäcken för att få tyngd. Samtidigt arbetade hon som arkitekt, ”Femton år hade gått, jag hade samlat på mig material, så att jag var ju förberedd på vandringsleden. Jag bestämde det här nog ett halvår innan eller någonting sådant, att jag skulle ge mig av”. Några dagar innan avresa började hon packa. Hon gjorde en lista och la fram sina kläder och saker för att se om de skulle få plats i ryggsäcken. Någonstans hade hon läst att det var bra att ta med sig flipp-flopp-skor när man skulle duscha eller gå någonstans på kvällen. Eftersom hon skulle gå i mars och det kunde vara kallt tog hon med sig ett underställ. Annars var det lager på lager som gällde. En T-shirt, fleecetröja, en vindtät jacka och en regnrock, shorts och halvlånga byxor men inga jeans, de är för tunga, resonerade Maj-Britt. Några underkläder packade hon ner och så dagbok och kamera som hon inte ville vara utan.¹⁴

Packningen är en viktig fråga för de flesta vandrarna. Dels är de oroliga för att packningen ska bli för tung och dels grubblar de på vad som kommer att behövas på vandringsleden. Inte alla kommer på att träna med packningen på ryggen innan resan, men de som gör det får muskler på rätt ställen. Carina satte igång att träna extra utöver sin vanliga träning. Det var mycket varmt den sommaren men hon drog på sig ryggsäcken som hon lagt tegelstenar i och gick omkring på stranden med den. Hon kände en del oro och funderade på om hennes kropp skulle hålla och Carina undrade om hon skulle känna sig ensam eller om det skulle vara alldeles för mycket folk så att hon skulle bli störd när hon ville gå med Jesus. En andlig förberedelse utförde hon också, hon gick i bikt för att bli andligt ren, ”som att vända blad i en bok”, berättar hon. Tillsammans med några andra vandrare blev hon sänd ifrån domkyrkan. Det är en välsignelse för dem som ska gå, förklarar Carina, och de sänds iväg med uppdraget att vara församlingens pilgrim och be för dem.¹⁵

När Carina hade fått kallelsen ville hon inte veta något mer. Hon ville inte fråga om någonting eller läsa något innan, ”... jag ville bara ställa mig där. Och se vad som hände. ... låta Jesus vara reseledare. Och inte förbereda mig”. Samma år hade Carina bokat in en annan vandringsleden till Trondheim. Det blev hennes träning innan hon skulle ut på Caminon. Bland dem hon vandrade med fanns det några som hade gått leden och hon frågade dem om de trodde att hon skulle klara av det. Då skrattade de till svar

¹⁴ Intervju med Maj-Britt 14 februari 2013

¹⁵ Intervju med Carina 18 februari 2013

och sa ”har du klarat den här vägen till Trondheim så klarar du absolut el Camino”. Vandringen till Trondheim var ganska tuff, där fanns inga härbärgen och framför allt var stigningen en utmaning. Regnet öste ner, de gick upp och ner för bergen och uppe på fjällen var det mycket lerigt. De kom fram vid sex på kvällarna och slog upp tält och lagade mat. El Camino skulle vara bekvämare. Carinas vana av både resande och vandring kan ses som bra förutsättningar för att inte läsa något om leden i förväg. Förberedelserna handlade istället om det praktiska. Det blev mycket upp och ner i ryggsäcken när hon skulle packa, berättar Carina. Hon skrev långa listor och funderade på vad som är bra att ha med sig och så vägde hon sina ting. Det som kunde användas till flera saker var bra att prioritera, som tandtråd. Men förpackningen runt om tog hon bort för den vägde för mycket. På den första vandringen på Santiago de Compostela hade hon en packning som vägde 11 kilo. Några år senare, då hon gick tillsammans med en vän, hade hon lärt sig vad hon behövde ta med sig och kom ner i 6 kilo packning.¹⁶

Berättelser om leden och vandringen kan sägas ha spelat en roll för många av vandrarna i deras beslut att gå eftersom berättelserna gav dem en grund att tänka på vandringen utifrån, och gjorde resans syfte och landskap mer begripligt. De tänka rummen kan sägas vara i relation till en slags imaginär värld som berättarna delar med andra människor. Den mer eller mindre konstruerade värld som finns inom populärkulturen, på hemsidor och i andra medier blir en utgångspunkt för hur möjliga världar på vandringen organiseras i narrativ (jfr Punday 2003:126). Genom berättelserna kan de blivande vandrarna göra den tidigare mer abstrakta vandringen till något konkret och särskilt (Ryan 2005:344). Vandringslandskapet och alla de rumsligheter det kan tänkas ha görs tillgängligt och blir meningsfullt genom berättelserna. Hur vandrarna tänker sig rummen i berättelserna involverar fysisk rörelse och perception, så när berättarna tänker på resan de ska göra ser de även rörelserna och kan fundera på vad rörelserna kan innebära för dem. Många av vandrarnas föreberedelser handlade om att föreställa sig vad de behövde för att fysiskt befinna sig på plats och genomföra vandringen (jfr Punday 2003:126).

Berättelserna gav de blivande vandrarna en chans att få del av en slags kulturell identitet som berättelserna uttrycker. De fick också ta del av praktisk kunskap och erfarenheter från dem som gått leden redan vilket gav dem möjlighet att på förhand se och skapa sig själva som vandrare (jfr Ryan 2005:344). Berättelserna var på så vis med att forma de blivande vandrarnas erfarenheter, något som Carina verkar ha kunskap om och kanske därför vill undvika (jfr Klein 2006:19, 21).

På väg

För många vandrare blir det flera byten av bussar och flyg innan de når sin utgångspunkt för vandringen, men den oro vissa känner för att allt ska fungera handlar oftare om vandringsleden och allt det som vandrarna ännu inte har erfarenhet av.

¹⁶ Intervju med Carina 18 februari 2013

Med tre månaders tjänstledighet framför sig kände sig Carina förväntansfull. Hon var glad och lite orolig över hur kroppen skulle klara av den långa vandringen. Först åkte hon till Barcelona och sov där en natt för att sedan ta sig till Pamplona och övernatta där. På bussen till Roncesvalles och sen i taxin till Saint-Jean-Pied-de-Port var hon lite rastlös, hon ville ju komma iväg. Så vände tanken och hon kom på att hon redan var på väg.¹⁷

Marjo anlände till Pamplona tidigt, klockan 04.30, tillsammans med sina systrar. Bussfärden hade varit kall vilket hade gjort det svårt att sova. Frukost fick de vänta med till klockan sju då caféet skulle öppna. Kylan gjorde att många hade tryckt in sig i en trappuppgång för att hålla värmen. Frukosten blev inte som hemma direkt, konstaterar hon, men Marjo var inställd på att äta det som fanns. En taxi tog dem den sista biten, de skulle starta i Roncesvalles som ligger på 950 meters höjd.¹⁸

Resan från Madrid till Pamplona var lugn för Philip. Pamplona var den här dagen som i ett bakfullt töcken efter den stora festen San Fermin. Människor låg utslagna och det stank av urin. Bussen till Saint-Jean-Pied-de-Port gick inte förrän nio timmar senare så det blev en lång väntan. Men när bussen äntligen avgick slog landskapet som passerade utanför bussen Philip med häpnad. Han såg sig besegrad, inga ord eller foton kunde på något sätt beskriva skönheten. Philip beslutade sig för att ändå göra som han tänkt, att skriva resedagbok under vandringen. Sista biten till Saint-Jean-Pied-de-Port åkte han taxi tillsammans med sex andra vandrare. Föraren körde som en illvetting över bergspassen så det var med lättnad och med ett lätt illamående Philip nådde sin vandrings startpunkt.¹⁹

Tiden görs konkret i berättelserna genom att berättarna reflekterar över resans tidsliga aspekter och vandringen de har framför sig. Tidsaspekter blir även närvarande när de når sin utgångspunkt för vandringen, en tid som flera uttryckte förundran över, att redan var där. Upprymdheten förklaras med hjälp av berättelser om hur tid kan upplevas (jfr Johansson 2005:23, Richardson 1990:124).

För Shaeen och Suzie blev starten kaotisk. På Stansteds flygplats var de folk överallt. De fick springa som galningar och det var svårt att hitta. Svetten rann, de hade 35 minuter på sig, ett magiskt tal för den här resan. De hamnade sedan i en lång kö och fastän människor var snälla och släppte dem förbi när de förklarade att de höll på att missa sitt plan tog det alltför lång tid. Något började pipa i säkerhetskontrollen, en klocka, nu var det bara fem minuter kvar tills flyget skulle gå. Springandes insåg Shaeen att hon inte skulle orka mer. Det svartnade för ögonen och hon stannade upp. Suzie stannade också och tillsammans lunkade de besviket fram tills de nådde sin gate. Då undrar de om de verkligen hade kommit rätt. Utanför stod massor av människor. Men det var rätt! Planet var 35 minuter försenat (Svanede 2012: 28ff).

När de sedan tillslut satt i Bayonne och väntade på bussen till Saint-Jean-Pied-de-Port kändes det ofattbart.

¹⁷ Intervju med Carina 26 februari 2013

¹⁸ Från Marjos blogg 2013

¹⁹ Från Philips blogg 2013

Har man gått igenom en resa så många gånger i planeringsstadiet så som jag har gjort är det en märklig känsla att ”plötsligt” sitta i nuet och konstatera att planeringen är över och oåterkallelig som den såg ut och att etapp ett faktiskt pågår. Det känns lite som att flyga. Tror jag. Åtminstone skulle jag kunna tänka mig att det hade känts just så att kasta sig ut för ett stup och känna luften under vingarna för första gången. Jag liksom vet redan nu att den här resan kommer att bli speciell. Det har jag nog vetat hela tiden. Jag har försökt skruva ned förväntningarna som jag har, men jag vet att på ett eller annat sätt så kommer den här vandringen att bli ”mitt livs resa”. Och jag ser verkligen fram emot att få reda på precis vad det innebär (Svanede 2012: 33).

Shaeen

Berättarna kunde relatera till varandra när de nådde Saint-Jean-Pied-de-Port och många identifierade sig redan som vandrare eller åtminstone som blivande vandrare bland andra i samma situation. Den första igenkänningen var utseendet och den andra kunde vara att de delade liknande orsaker till att göra vandringen. De föremål som vandrarna bar med sig, som ryggsäcken till exempel, blev en symbol som på ett enkelt och direkt sätt kunde kommunicera en slags samhörighet mellan vandrarna (jfr Nylund Skog 2012:142ff). Från att ha varit en resa i till exempel berättelser och tankar hade det också blivit en resa att bebo med kroppen, att leva, genom rörelser i tid och rum (jfr Merleau-Ponty 1997:102, jfr Bengtsson 1993:74).

Tankarna var svindlade, 800 kilometer, det går inte att föreställa sig hur långt det är till fots, skriver Daniel. Men det var skönt att vara på väg och på en perrong identifierade han två andra vandrare, de såg ut som honom, som backpackers. Den sista biten med rälsbuss till Saint-Jean-Pied-de-Port ringlade sig upp i bergen och vandrarna insåg att det var allvar, de var framme vid vandringens början. En gemenskap skapades av den gemensamma vördnad de kände inför det som komma skulle. Blommor hade slagit ut redan så kanske skulle det bli bra väder, skriver Daniel.²⁰

Med tanke på att livsvärlden är något vi tänker med kan man säga att vandrarna inte bara plötsligt åker på en vandringsresa, resan är, om än ett äventyr, eller en inre upplevelse, eller ett sökande efter frihet, eller vad det än blir, ett med livsvärlden, logisk i sin osannolikhet, i sin storslagenhet, passar in i livsvärlden genom att bli organiserad in i vandrarnas identiteter, i deras förståelse av livet (jfr Frykman & Gilje 2009b:37).

²⁰ Från Daniels blogg 2013

3. Vandrigen som praktik

När vandrarna ger sig ut på leden får de känna hur det känns att med egna rörelser ta sig själva och sin packning fram till dagens slutmål. De möter naturen, vädret och andra människor för första gången. Den första tiden blir även ett slags möte med sig själv i de nya miljöerna. Allt det som omger vandrarna tas upp av deras sinnen och organiseras i förhållande till dem själva (jfr Bengtsson 1993:71, 84). Upplevelserna skiljer sig åt mellan vandrarna beroende på en rad olika saker, men deras inställning till vandrandet och deras tempo spelar stor roll liksom deras kroppskänedom.

Kropp och medvetande har tidigare uppdelats av bland annat filosofen René Descartes som gjort en åtskillnad mellan det inre och yttre. Kropp och medvetande sågs som olika sätt av varande, självtillräckliga var för sig. Uppdelningen mellan kropp och själ har haft och har ännu inflytande på västerländskt tänkande men som pedagogen Jan Bengtsson skriver erfar vi människor som *psykofysiska enheter* (Bengtsson 1993:71). Den levda kroppen menar Merleau-Ponty är det subjekt som utför handlingar och som vi ju aldrig kan undfly, som möter allt det vi kan förnimma med kroppens sinnen. Merleau-Ponty förklarar att till skillnad mot ting, som är *i* världen, *bebor* människor världen med sina kroppar. De *lever* i tid och rum, och rummet och tiden blir till genom deras rörelser (Merleau-Ponty 1997:102, Bengtsson 1993:74).

Kroppen är vårt allmänna sätt att besitta en värld. [...] På alla nivåer utövar den samma funktion som består i att ge alla ögonblickliga spontana rörelser 'en smula handling som kan förnyas och en smula oberoende existens' (Merleau-Ponty 1997:111).

I det här kapitlet kommer jag, främst utifrån fenomenologiska perspektiv, beskriva och analysera hur berättarna blir vandrare, hur deras dagar ser ut och vad deras tankar och känslor har för inverkan på vandrigen.

Att bli en vandrare

Tempot och vandringsrytmen är ett återkommande tema i berättelserna. Vandrarna beskriver hur det är att hitta sin egen rytm, hur det är att gå hela dagen samt hur det är att kämpa med tempot. Tiden förändras, det tar tid att ta sig fram vilket påverkar livet praktiskt och mentalt. Tydlig blir tidsaspekten när vandrarna upptäcker att det finns olika tempo, för vissa faller det sig mer naturligt att gå i egen takt medan andra vandrare får testa sig fram tills de faller in i rytmen.

Första dagen på vandrigen var Shirley inte van vid den tunna luften i Pyrenéerna och hon hade inte hittat sin rytm. Hennes vän Anna gick långsammare vilket gjorde det svårt för Shirley som inte vill öka takten i rädsla att tappa bort väninnan. I sin bok jämför hon känslan med en tidigare upplevelse i livet.

Jag kom ihåg hur svårt det varit för mig som professionell dansare att klara en långsam nybörjargrupp i motsats till en spektakulär, avancerad. Rörelserna var mer intensiva, mer koncentrerade och mer smärtsamma därför att jag redan hade lärt mig att kringgå ansträngningen. Det var samma sak här (MacLaine 2000:30).

Shirley

Ett sätt att komma runt ansträngningen att anpassa sina steg efter en annan vandrars tempo beskriver Katarina. Hon, hennes bror och deras mamma går i sina egna takter. Först har de siktet på två mil om dagen men benen vill längre och snart gick de istället tre till fyra mil per dag. Kroppen kom in i en rytm, det kändes som att den gick av sig själv, utan att man behövde tänka, förklarar Katarina. Där ute, när kroppen kunde gå för sig själv utan att bli störd, kunde tankarna bre ut sig och ge distans till vardagen. Då *är* man, menar Katarina, och kan njuta av skönheten, sällskapet och tankarnas frihet.²¹

”Var och en gör ju sin vandring”, säger Margareta när jag frågade om hon kunde beskriva vandringsrytmen. Det fanns de som hade mycket bråttom, som på en dag gick det som skulle vara två dagsetapper för någon annan. Egentligen hade de flesta bara tiden för flygresan hem inplanerad och det finns många bussar att ta dit från olika ställen längs leden.²² För Margareta och hennes medvandrare var det kanske också enklare att avbryta sin vandring när de hade lust och slippa känna stress eftersom de inte skulle gå hela leden på en gång. Margareta berättar att de hade två veckor och sen fick de se hur långt de kom.

Det är intressant att se hur tankarna lika mycket som kroppen i vissa avseenden styr takten. Carina berättar om en situation som fick henne att påminnas om de val om vila och vandring som hon gjort redan innan hon gav sig iväg. Jag frågar henne om det var något som slog henne den första tiden på vandringen och hon berättar om den tredje dagen, det var en söndag och det gick väldigt bra att gå.

Egentligen hade hon bestämt sig för att vila på söndagar men det var fint väder och kroppen kändes bra så när hon nådde ett stort härbärke för 120 personer, som hon inte ville bo på, valde hon att gå till nästa by. I byn fanns det rum men hon gick vidare ändå, upprymd av den sköna känslan, och passerade sedan nästa by, och nästa. Så faller hon, det var plan mark men hon föll och började blöda på ena knäet. Och vandringsstaven som Carina hade knäcktes när hon stödde sig på den för att ta sig

²¹ Från Katarinas blogg 2013

²² Intervju med Margareta 6 mars 2013

upp. Då ställde hon sig upp och sa högt ”okej Gud, jag förstår, jag ska inte vandra på söndagar”.²³

Att vandra och att vila är två viktiga delar av att vara en vandrare, insikten om det gör berättarna mer sams med sin tillvaro på leden. För Maj-Britt blir vandringen mycket behaglig just för att hon går så långt hon känner för. Att bli en vandrare går fort när livet just då handlar om att gå och morgondagen på så vis är given.

Trots det är det inte alltid en enkel sak att hitta sitt tempo, även om man har en god idé innan om hur man vill att ens vandring ska vara. Kropp och medvetande blir sammanlänkade i berättelserna. Vissa har inställningen att ta det i egen takt medan andra, som exempelvis Daniel, istället drivs av sina tävlingsinstinkter. Utan stress blir tiden en frihet men händer något som skapar stress blir tiden istället en plåga (jfr Bengtsson 1993:71, 84, jfr Leder 1990:5ff, 68). Trots planeringen att gå i egen takt är det en annan sak att faktiskt stå där på leden, det fick Daniel erfara. Han gick tillsammans med sina nyfunna vandringskompisar John och Peter. Dimman låg över snön och byarna som de passerade var öde och stilla. Men landsvägen var tråkig och kändes farlig att vandra på, med all biltrafik där, så när de mötte en gul pil som pekade bort från vägen styrde de stegen dit, trots varningarna de fått om farliga stigar över Pyrenéerna. I början gick det bra men Daniel blev snabbt blöt om fötterna och kroppen i övrigt. Jackan sög upp vätan och skorna hade han inte impregnerat, han skulle ju vandra i Spanien. Tempot var som dagen innan, högt, och de hade snart passerat de pilgrimer som lämnat härbärgen innan dem. Daniel kände stolthet, ja till och med mallighet. Samtidigt började kroppens begränsningar göra sig påminda och han mindes ett citat av K. A. Kodd, som skriver att Caminon skulle göra honom ödmjuk. Men tävlingsinstinkten hade kopplat greppet om honom och han fortsatte i samma takt som innan. De tog sig över snöklädda höjder och pulsade lite i snö igen men på eftermiddagen gick de på skogsstigar och ibland var sikten klar och vacker. Daniel började komma på efterkälke medan John och Peter spurtade på, det gjorde honom frustrerad och förbannad ökade han på stegen för att komma ikapp. Fukten från alla pilgrimers blöta kläder spred sig i hela sovsalen den kvällen. Det fanns ingen värme så på morgonen var allting fortfarande blött och Daniel fötter hade fått fullt med blåsor. Skenbenet värkte också efter för hårt snörda kängor och knäna var fruktansvärt trötta.²⁴

Att förstå är att uppleva överensstämmelser mellan det vi avser och det som är givet, mellan intentionen och utförandet och kroppen är vår förankring i en värld (Merleau-Ponty 1997:108).

Vandrarnas avsikter möter det faktiska i att vandra på leden, i handlingen och i mötet med de miljöer och de människor som är där. Vare sig om avsikten stämmer överens med det som är vandringen är kroppen förbindelsen som vandrarna har med världen. Kroppen påverkas av hur till exempel Daniel förhåller sig till

²³ Intervju med Carina 18 februari 2013

²⁴ Från Daniels blogg 2013

överensstämmelsen mellan hans avsikt att gå i egen takt och hans situerade praxis som vandringen innebär.

Omgivande faktorer spelar in på vandrarnas tempo. Daniel påverkas i stor grad av sina medvandrares höga tempo. Kroppen blir en del av händelserna där och hans relation mellan viljan att gå med sina medvandrare och hans handling att göra vad han kan för att uppnå det, trots ilska och onda fötter, blir Daniels förbindelse med världen. Han får acceptera kroppens förändring från innan, då han inte hade skador, om han ska kunna bli en del av den värld han väljer. Skiftningen handlar om ett slags nytt meningsskapande. Daniel beskriver att han vill hitta tillbaka till sin utgångspunkt men det är som att den nya meningen, att gå med John och Peter, satt sig i kroppen (jfr Merleau-Ponty 1997: 56f, 108, 111).

Dag för dag

Vandrarnas vanor blir synliga i berättelserna, det är inte samma rutiner som hemma, på leden får vandrarna nya sätt att ordna sina liv. Snart har de skapat rutiner som att gå upp tidigt, några tidigare än andra, och lägga sig tidigt, att plåstra om sina fötter, pauserna blir naturliga liksom hanteringen av packningen dels på leden och dels på härbärgena.²⁵

Rutinerna beskrivs som viktiga under vandringen, att vissa saker måste fungera, som att ha mat och dryck, att hålla sig ren, att få sova och att härbärgena var i gott skick.²⁶ Mellan klockan tre och fem på eftermiddagen nådde de flesta fram till sin destination, tog in på ett härbärke, duschade och gick igenom sin utrustning. Ibland behövde kläderna tvättas och fötterna behövde för det mesta vård. Sen köptes det middag eller mat att ta med till härbärgen att äta.²⁷ Rutinerna skapar även mening för vandrarna då de likt Margareta kan finna glädje i att ha åstadkommit något varje dag. Hon berättar att hon mötte en kvinna det sista året, som brukade ta in på ett hotell någon gång då och då för att få en vilodag och sova i en bra säng. Andra vandrare gick i ett streck och bodde bara på härbärgena, berättar hon. Leden har blivit allt mer kommersialiserad, menar Margareta och berättar att det finns vandrare som bor på fina hotell och får sitt bagage kört till nästa by så att de inte behöver bära det på sin vandring. För henne verkar det inte gå ihop med vandringens syfte, att kämpa och njuta av sitt slit, av vad man åstadkommit på en dag. När dagsetappen var fullbordad kunde man luta sig tillbaka, vila eller sova en stund på eftermiddagen, berättar hon.²⁸

Det mesta fungerar inte som hemma, mycket på grund av att vandrarna endast tar sig fram genom att gå och sällan åker bil eller buss. Allting måste anpassas efter den tid och takt som vandrandet tar i anspråk. Ett exempel är när Lars kontanter började ta slut, det gick inte att betala med kort på de små caféerna, härbärgena och

²⁵ Från Lars blogg 2013

²⁶ Intervju med Margareta 6 mars 2013

²⁷ Från Philips blogg 2013

²⁸ Intervju med Margareta 6 mars 2013

restaurangerna, och det var dags att ta ut mer i en bankomat. Då upptäckte han att det var 35 kilometer till den närmsta så det fick vänta till nästa dag.²⁹

För Philip står sig vandrigen den andra dagen slätt i jämförelse med chocken över Pyrenéerna. Värmen ger sig till känna och han köper en vandringsstav av en man som står längs leden och säljer dem. Redan tredje dagen har ryggsäcken blivit som en del av kroppen, skriver han.³⁰ Ryggsäcken blir efter hand liksom vattenflaskor och vandringsstavar naturliga delar av vardagen. När vandrarna gått någon eller några dagar har ryggsäckens innehåll också fått nya innebörder och i berättelserna finns beskrivningar på hur vandrare ändrar sitt innehåll. På ett härbärke lämnade Lars några T-shirts och sin pyjamas, han hade för många tröjor ändå tyckte han och nu blev ryggsäcken lite lättare. Första året gick Margareta och Karin i avklippta jeans och gympaskor. Andra och tredje året visste de mer vad det handlade om och hade en bättre packning, förklarar Margareta.

[...] man hade skaffat vandringskängor, och kläder som sockor som torkade snabbare [---] Det är ingen som klär upp sig för att gå ut och äta och så där va. [---] man behöver inte ha en stor necessär [...] och dra med sig parfym och smink [...]

Margareta

Hon beskriver hur människor som skulle vara ute och vandra i flera veckor skickade hem överflödiga packningar i boxar som fanns att köpa på posten. Själva slängde hon och hennes vänner några jeans för att få ner vikten på packningen och nästa år köpte Margareta byxor som kan kortas av så de blir shorts. Hon köpte även en väska, som man sätter runt midjan, där hon kunde förvara pengar och vatten.³¹

Härbärgena

De flesta vandrarna sover alla nätter på härbärgen och blir snart en del av den kultur som skapas där. Efter några nätter har de förstått lite mer av vad det innebär och kan utarbeta strategier för att vistelsen ska bli så bra som möjligt. Vandrarna berättar gärna om sina vistelser på härbärgena, om standarden men också om hur de upplevt kvällen och natten.

Den andra natten på vandrigen lärde sig Daniel en viktig läxa för framtiden, skriver han. Han hade valt en säng som stod mitt emellan två dörrar, en till toaletterna och en till sovsalen bredvid. Under natten hölls han vaken av alla pilgrimer som sprang på toa. Även de från den andra sovsalen använde toaletten vid hans säng eftersom det inte fanns någon i deras rum. Men det var inte bara springet som gjorde sömnen orolig. En känsla av att vara på sin vakt infann sig och stannade kvar flera nätter framöver. Ovanan att sova bland främlingar gjorde sig på så vis gällande.³²

²⁹ Från Lars blogg 2013

³⁰ Från Philips blogg 2013

³¹ Intervju med Margareta 6 mars 2013

³² Från Daniels blogg 2013

Ljuden och lukterna på härbärgena beskrivs av många vandrare. Margareta kallar härbärgena för logementen ibland. ”Tänk dig när karlarna sätter igång och snarkar där”, säger hon, ”Ja öronproppar är ju något man måste ha.”³³ Att många störs av de nya ljuden är inte svårt att förstå, särskilt om man inte är van att sova i ett rum med andra människor. Carina berättar om en man i 60-årsåldern, som berättade att den första natten på vandringen också skulle bli den första, sen han var tolv år, då han skulle sova i ett rum med andra människor.³⁴

Det bildas även rutiner för många i fråga om att få rum. För att man skulle få en sovplats behövde man vara vid härbärgen runt klockan tre på eftermiddagen, skriver Lars. Det betydde att man var tvungen att förbereda sig på att efter lunch ha två alternativ på härbärgen framför sig, så att man inte stod där utan någonstans att sova. Lars hade märkt att tempot varierade från runt fem kilometer per timma på plan mark och två, tre kilometer i bergspassen. Vädret kunde slå om och därför var det viktigt att vara beredd på att man kunde vara tvungen att hitta ett härbärke tidigare än tänkt.³⁵ En kväll var det fest och alla härbärgen var fulla när han kom fram. Lars hade gått tre mil och till nästa by var det över sex kilometer. Ena knäet hade börjat smärta men Lars hade med sig knäskydd som han satte på och de hjälpte. Det var fullt på härbärgena i nästa by också och han var rädd att han skulle bli tvungen att gå fyra kilometer till ännu en by. Medan Lars funderade på det berättade en dam för honom att det fanns ett ställe vid kyrkan som säkert kunde ta emot honom. Så han går dit och mycket riktigt kunde några människor från kyrkan ge honom husrum för natten.³⁶ Berättelserna slutar oftast med att vandrarna blir inhysta någonstans, men ibland får de nöja sig med att sova på hårda och dragiga golv.

Vandrarna nämner gärna härbärgenas tider för stängning på morgon och kväll. På morgonen brukar de stänga vid sju eller åtta och på kvällen vid tio eller elva. Det är inte alltid som härbärgenas tider uppskattas, i alla fall inte vid vissa speciella tillfällen. När Carina kom till Vienna var det fiesta i byn. Borgmästaren bjöd på mat och nyskördat vin i mängder. Där upplevde hon tjurfäkting och tjurrusning, ”det var lite dramatiskt, lite spännande faktiskt”, förklarar hon. På torget var det musik och dans, ”Och alla ville dansa med oss pilgrimer, vi hade jättekul till någon kom på att klockan är fem i elva!” berättar hon. Carina och andra vandrare fick springa för att hinna i tid. Väl framme hörde de med härbärgen om de inte kunde få komma senare eftersom det var fiesta i byn. Men svaret blev nej och de blev tvungna att krypa ner i varsin säng om de ville ha någonstans att sova.³⁷

Inte alla härbärgen har lika stränga regler visar berättelserna, även om reglerna verkar likna varandra härbärgen emellan. Att komma hem sent var inte uppskattat men på vissa ställen fick vandrarna ändå komma in i huset och det finns en del berättelser om hur vandrare stört de andra på härbärgen genom att komma in sent.

³³ Intervju med Margareta 6 mars 2013

³⁴ Intervju med Carina 18 februari 2013

³⁵ Från Lars blogg 2013

³⁶ Från Lars blogg 2013

³⁷ Intervju med Carina 18 februari 2013

Philip beskriver en situation när en vandrare kom i onåd med härbärgets personal. Det var en pilgrim som begärt att bli utsläppt efter det att härbärget stängt vid klockan tio på kvällen. Personalen vägrade honom detta eftersom reglerna är sådana att stillhet och sömn gäller efter det klockslaget. Pilgrimen blev sur och hotade dem med sin vandringsstav, så de släppte ut honom med ryggsäck och allt. På morgonen låg han med endast kläderna på kroppen kvar. Pilgrimen, som var fotograf, måste ha blivit bestulen på alla sina ägodelar medan han sov av sig ruset.³⁸

Fotvård

Ett starkt återkommande tema i alla vandringsberättelser är fötternas hälsa, de behöver må bra för att vandringen ska bli behaglig. Men det är även så att fötternas hälsa spelar stor roll för vandrarnas välbefinnande i stort. Belastningen som vandringen ger gör fötterna till något av det viktigaste på kroppen, något som blir värt att bry sig extra mycket om. Samtidigt behöver vandrarna komma framåt för att nå sina mål och därför kan de i vissa fall ha overseende med det hårda trycket på fötter och ben och stå ut med smärta och obehag.

I ett härbärke i Nájera tog Daniel tag i sina ömma fötter. Skorna luktade var när de åkte av. Han klippte bort hud och baddade med jod på blåsorna. På ena stortån drog han bort ett stort plåster. Huden var död och han kunde skala bort bitar av den. Under tån visade sig ett köttår nästan in till benet. En pilgrim som varit sjukvårdare i militären gav honom en stödstrumpa till svullnaden på skenbenet och förklarade att en soldat som fått skavsår skulle få böta, det var livsfarligt med skavsår.³⁹

Även Shaeen hade mycket besvär med sina fötter så när hon och Suzie kom till ett härbärke som erbjöd fotbehandlingar såg hon mycket fram emot det. Samtidigt var hon rädd att det skulle göra ont. Det var Miguel, en av ägarna till härbärgets som gav henne och Suzie fotvård. Han lärde dem även hur fötterna skulle tas omhand på en lång vandring som den här. Tjocka plåster var inte bra när man gick långt för då samlades bakterier. Istället skulle blåsorna tömmas varje dag och få pappersplåster som andas. Shaeen och Miguel kom överens om att det var bäst för henne att vila en dag för att inte behöva avbryta vandringen längre fram på grund av skador på fötterna (Svanede 2012:95, 100ff).

Fötternas välmående är något som alla vandrare är beroende av, berättar Margareta. Hon la märke till att det var så oavsett vilka de personer de var där hemma. Hon berättar att var kväll på härbärgena satt vandrare och plåstrade om sina fötter. Välutbildade, människor på höga poster, alla satt de där med plåster och

³⁸ Från Philips blogg 2013

³⁹ Från Daniels blogg 2013

skoskav och kanske hade de företag med många anställda. Men alla bekymmer i världen försvann och fötterna blev det enda viktiga att tänka på.⁴⁰

Men alla drabbas inte av problem med fötterna. För Carina kändes det bra i kroppen under hela vandringen och när hon kom fram på eftermiddagen stretchade hon och tog hand om sina fötter. Hon lade märke till att när två månader gått hade kroppen blivit mer vältränad.⁴¹ Även Maj-Britt klarade sig bra och fötterna höll hela vandringen. Ryggen värkte på kvällarna men i efterhand minns hon inte att det gjorde så ont, det fantastiskt, förklarar Maj-Britt, hon var frisk under hela resan och klarade sig med några blåsor på fötterna utan att få skavsår.⁴²

Åldern verkar inte spela så stor roll för vilka av dem som får skoskav eller andra krämpor. En hög ålder ger däremot respekt hos både andra vandrare och de som bor längs leden, det får bland annat Lars uppleva på sin vandring. På morgonen i Los Arcos gjorde en kvinna på bageriet i ordning en smörgås till Lars att ta med på vandringen. Hon undrade hur gammal han var, 72 år blev svaret och hon hoppades att hon själv skulle vara så pigg när hon blev 72 år. Innan Lars började sin dagsetapp frågade hon om han kunde be för henne när han kom till Santiago de Compostela, det lovade han. Några pilgrimer som Lars blev bekant med under vandringen började kalla honom Järnmannen. De tyckte att han gick fort utan att få problem med sina fötter och ben, det var imponerande.⁴³

Dagarna på leden har lett till en skiftning i meningsskapandet. Den fysiska praktiken att gå har skapat rutiner och samtidigt har tankarna fått en annan fokus. Och det nya förändras över tid till att bli något allmänt. Snart har vandrarna ett Caminoliv som skiljer sig mycket från livet hemma (jfr Merleau-Ponty 1997:111). Men innan dess var de tvungna att hantera det nya på olika sätt för att lära sig själva hur de vill leva på leden. De hittar på egna regler för vad som är okej för dem och samtidigt verkar de ha en relativt hög acceptans för det de möter, som illaluktande sovsalar och få möjligheter till privatliv.

Merleau-Ponty menar att vanor är motoriska och perceptuella och i berättelserna blir både återupprepande beteenden och förnimmelser synliga. Med tanke på att de flesta vandrare på liknande sätt beskriver hur de utför sysslor kan en möjlig tolkning vara att de lärt in varandra i olika vanor genom att härma varandra. Det är även så att själva vandringen i sig, praktiken att gå varje dag skapar nya behov. Exempelvis är det viktigt att bära så lite som möjligt vilket gör att vandrarna har väldigt få ting och kläder med sig, det tillsammans med värmen och den ansträngande vandringen skapar behovet att tvätta ofta. Innehållet i ryggsäcken får nya innebörder och vandrarna upptäcker att de inte behöver så mycket för den nya livsstilen. Vandrarna har tagit till sig rummen och förankrat sin kropp i vandringsvärlden (jfr Merleau-Ponty 1997:108, 118).

⁴⁰ Intervju med Margareta 6 mars 2013

⁴¹ Intervju med Carina 18 februari 2013

⁴² Intervju med Maj-Britt 14 februari 2013

⁴³ Från Lars blogg 2013

Vanebildande rörelser infinner sig snart hos vandrarna, något som skapar en slags vandringsvardag. När människor förvärvar nya världar förvärvar de ny kunskap som blir till förkroppsligade vanor och därigenom görs handlingarna och de nya kunskaperna mer eller mindre närvarande och frånvarande för medvetandet. Eftersom kroppen kan sägas vara den kärna genom vilken vi tar till oss världen är vårt medvetande också knutet till den och medvetandets riktning är beroende av vår möjlighet till frånvaro eller närvaro i förhållande till vår kropp i världen.

Genom ritualer och traditioner förs en slags kollektiv identitet vidare och blir en del av det privata livet, en tolkningsram för vandrarna att förhålla sig till (jfr Svensson 2011:34). Som ritualer kan vi se de nya rutinerna och belöningen att komma fram var dag. Traditionerna som uttrycks är till exempel på vilket sätt vandrarna lägger upp dagen och vad de ska bära. De här praktikerna är med och formar en vandringsidentitet.

Birgitta Svensson menar att ”platsen är kanske det som mest av allt bestämmer identiteten, vem man är, i andras ögon”. Uppfattningar om andra människor, om världen, kommer i första hand utifrån något utanför individen, från det kulturella och sociala (Svensson 2011:35). Att vara på plats ger alltså människorna på leden olika möjliga identiteter, eftersom där finns ett tydligt narrativ om pilgrimen eller vandraren att förhålla sig till, ett narrativ som är förankrat i miljöerna och i människors praktiker. Erfarenheter som gjorts av människor över tid traderas mellan vandrarna och det skapas ett slags kollektivt minne om hur en vandring på den här leden görs. Samtidigt skapar de kollektiva minnena kognitiva nätverk som fungerar som kulturella redskap som är baserade på gemensamma minnen och erfarenheter (Svensson 2011:35). Det traderade fungerar kognitivt genom en gemensam erfarenhet av att gå på Camino Français.

Den inre vandringen

Vanor är motoriska och perceptuella eftersom de avgränsar både handlingsfält och blickfält genom rörelse och uppfattningsförmåga och när rörelsen blivit till vana leds medvetandet bort från mötet mellan kroppen och det materiella och bort från rörelserna. Vanan ”befriar” oss från att tolka handlingen och istället handlar vi *med* föremålet (jfr Merleau-Ponty 1997:118). Leder beskriver det så här.

At any time, certain regions and functions of the body disappear from awareness. When the body does become the focus of thematic attention it is often as the result of another sort of absence: that of a desired or ordinary state and of the body's unproblematic unity with self (Leder 1990:103).

Kroppsliga områden och funktioner kan när som helst försvinna från vårt medvetande som då riktas någon annanstans (jfr Leder 1990:103). Antropologen Sean Slavin har undersökt vad pilgrimer kallar en inre erfarenhet och meningen med pilgrimskap ur ett kroppsligt perspektiv. Han menar att målet för vandrarna inte alltid är fast utan kan justeras allteftersom. Istället för ett konkret fysiskt mål verkar

pilgrimerna undersöka processen att gå, av själva vandringen i sig. Att ta en dag i taget har en stark inverkan på känslan av spiritualitet, förklarar Slavin. Det spirituella är både en del av det inre jaget och resans immateriella aspekter. För en av Slavins informanter förändrades fokus från det yttre, att intressera sig för att se de historiska lämningarna, till att uppmärksamma det spirituella. För vandraren var det vandringen i sig som fick honom att ändra fokus, att leden som sådan lärde honom att tänka i nya banor (Slavin 2003:1f, 6). Här finner jag en del likheter i vandringsberättelserna som jag samlat in. Carina berättar att vandrare hon möter upptäcker varför de vandrar allteftersom de går och många av berättarna har heller inte Santiago de Compostela som målet för sin vandring. Hon bekräftar att många som går till Santiago de Compostela gör det för att bearbeta någonting, för att få bot, för sin eller någon annans hälsa eller för att få en nystart i livet. Det fanns även de som gick för motionens skull men som under vandringens gång la märke till att det inte bara var därför de gick.⁴⁴ Det finns även en slags undersökning av vandringen i sig, av vad som kan hända inombords eller hur bra de känner att de klarar utmaningen att gå långt.

När vanorna skapats kan medvetandet fokusera på annat. Många vandrare upplever att praktiken att gå i sin egen takt, när de kommit in i sin egen vandringsrytm, kan ses som ett slags meditation. I vandringsberättelserna synliggörs deras tankar om tid, vilket kan kopplas ihop med vad man kan kalla deras meditativa upplevelse.

Margareta berättar att hon hann tänka mycket när hon gick samtidigt som hon upplevde det som att hon tänkte väldigt lite, att hon inte var intresserad av att ha sin telefon med sig kopplar hon ihop med den känslan.⁴⁵ För den som inte har bråttom fram till sitt mål kan tiden bli en frihet. Tiden var annorlunda mot hur det är hemma, säger Maj-Britt, för på leden var det ungefär samma sak hela tiden och det fanns ingen som bromsade eller skjutsade på tempot.⁴⁶ ”Tid är ju något väldigt relativt”, säger Carina, ”jag hade den största friheten av alla, jag gick tills jag stannade, för att det kändes så”. Medan hon gick kunde hon tänka tills tanken var färdigtänkt, förklarar hon. Att avstå modern teknik förändrar också tiden något. Mobiltelefonen fick stanna hemma. Istället kom Carina överens med sin man att hon skulle ringa på söndagarna. Hon tog inte heller med sig en kamera, ”jag ville aktivera min inre kamera”, berättar hon.⁴⁷

Man går och man går och man tänker och ibland tänker man, fokuserar, så, men det gör man ju inte, man tappar det och så bara går man och det snurrar i huvudet och jag menar det kommer en idé om att skriva en bok, vad kom den ifrån liksom?

Maj-Britt

⁴⁴ Intervju med Carina 2013

⁴⁵ Intervju med Margareta 6 mars 2013

⁴⁶ Intervju med Maj-Britt 14 februari 2013

⁴⁷ Intervju med Carina 18 februari 2013

Maj-Britt beskriver det som ett fritt flöde, en känsla som hon även har känt förut när hon varit ute och joggat, det är då de bra idéerna kommer.⁴⁸

En förklaring skulle kunna vara att vanan att gå avgränsar handling och blickfält till en specifik rörelse som i sin upprepning leder medvetandet bort från handlingen i sig, bort från kroppen. När kroppen försvinner från vandrarnas medvetande kan deras uppmärksamhet riktas på annat. Här spelar även hälsan en stor roll. För den som är frisk kan kroppen bli flyktig för medvetandet som istället med lätthet kan ägna sig åt andra saker. Vandringsleden är samtidigt en frånvaro av en rad olika saker som kan tänkas spela roll i vandrarnas meditativa upplevelser. På leden är de i frånvaro av vardagsbestyren och tidsaspekterna hemma, istället har de en uppgift som är att ta sig fram med egna ben varje dag (jfr Merleau-Ponty 1997:118, jfr Leder 1990:103).

Angående känslan av spiritualitet som Slavina beskriver, uttrycker bland annat Carina och Maj-Britt att tanken och praktiken att ta en dag i taget spelade en stor roll för hur bra deras vandringar kändes.

Det fanns tankar och funderingar som följde Carina under vandringsleden. När jag frågar vad hon tror att det beror på svarar hon att själva rörelsen att gå blir meditativ. Det var en trygg vandring som man kunde gå i sin egen takt utan att behöva tänka på var man skulle. Hon ville vara öppen för vad Gud ville att hon skulle uppleva och på så vis stänga ute föreställningar om hur det skulle vara. En del pilgrimer började dagarna med att läsa i sina guideböcker om vägens sträckning och underlag, något som Carina inte ville höra om, hon ville inte veta vad som väntade.⁴⁹

Att vandringsleden förändrar vandrarnas tankebanor kan kopplas till det immateriella som finns där, som berättelser som når vandrarna under tiden de är på leden; om pilgrimers syften och handlingar både från medeltiden, ett närmre förflutet och i samtiden. Den identitet som vandrarna formar under sin vandring är sammankopplad med de här berättelserna och med den fysiska värld som möter dem och som de tänker kring. Leden blir en mötesplats där de kan omvärdera sina liv, den fysiska världen och kroppens rörelser i den skapar nya tankebanor (jfr Slavina 2003:6, Jönsson & Svensson 2005:15).

Men känslan av mening och förändring i vandringsleden är inte alltid så glasklar eller närvarande för vandrarna under tiden de är på leden. Tom funderar över vad som hänt med honom under vandringsleden. Han har sett hur andra vandrare ändrats under tiden de gått. Många dagar var tunga och handlade i första hand om att ta sig fram, men så hade Tom gått ända ifrån le Puy i Frankrike som ligger ungefär 73 mil från Saint-Jean-Pied-de-Port. Inte många krafter hade funnits kvar till att gå på djupet i sina tankar. Han såg in i sitt inre men märkte inte av mycket skillnad. Kanske måste han komma hem för att se om det hänt någonting inuti, skriver han. Eftertänksamhet, självkritik och självförståelse var i alla fall tre teman som utvecklats konstaterar han, samt en förmåga att förlåta sig själv efter alla händelser och erfarenheter som han gjort på vägen (Tiainen 2007:178).

⁴⁸ Intervju med Maj-Britt 14 februari 2013

⁴⁹ Intervju med Carina 18 februari 2013

Den smärtsamma vandringen

För den som har en sjuk kropp blir situationen en annan än för de friska, kroppen blir mer närvarande. Här finns det flera olika exempel i vandringsberättelserna. Kroppen är ett tydligt tema för bland annat Leif, Shaeen och Daniel som på ett eller annat sätt har problem med sina fötter och ben. Smärtan i kroppen kan sägas vara en del av deras vardag på leden, något som integreras i de vanor som skapas över tid. Istället för att avbryta vandringen hittar de strategier, både praktiska och mentala för hur de ska kunna fortsätta gå (jfr Merleau-Ponty 1997:118, jfr Leder 1990:103, jfr Bengtsson 1993:84).

Längs leden finns en viss beredskap, kanske i särskilt svår terräng, det skriver Leif om. Nedfarten till Roncesvalles var svårmanövrerad på grund av alla småstenar som gjorde det svårt för fötterna att få bra grepp. I sex kilometer gick han från 1450 meter över havet till 950. Längs leden stod stolpar uppställda med jämna mellanrum. De hade en siffra och numret till SOS, 112.⁵⁰

Att förbereda sig för det värsta kan ibland innebära små men viktiga förebyggande val. Men det är inte alltid att smärta och skada går att förutse. Den erfarna vandraren kan skatta sig lycklig över att ha testat vad som fungerat men för den oerfarne blir allt mer eller mindre ett test. De funktionsstrumpor som Katarina valde att ha på vandringen gav henne stora blåsor under fötterna. Det dröjde inte länge förrän blåsorna styrde kroppen till en felbelastning så att knäet började göra ont. Förra gången hon gick, 2007, klarade hon sig utan skoskav. Då hade hon på sig nylonstrumpor innanför ett par ullstrumpor. Hon funderade på om kroppstalk kanske kunde fungera, det hade hon hört skulle vara bra.⁵¹

Dagarnas vandringspass tar på kropparna men får vandrarna vila sig brukar energin komma tillbaka. Det skriver bland annat Philip om. Efter en natts sömn hade kroppen återhämtat sig oerhört bra. På kvällen kunde han vara helt slut för att vakna morgonen efter och vara i stort sätt återställd. Även pauserna gav förvånansvärd återhämtning. Fötternas undersidor och hälar ömmade av trycket från varje steg som han tog, men efter en vilopaus och ett strumpbyte gick det bra att knata vidare. Vandringsstaven som han köpt hade varit till stor hjälp både uppför och nedför. Den hade han kommit att värdera högt under vandringen.⁵²

När en person är frisk är kroppens yta och djup frånvarande för medvetandet eftersom de oproblematiskt kan vara i världen. Om detta tillstånd förändras med en skada upphävs frånvaron (Leder 1990:103). För den vandrare som inte vilar kan smärtan behöva dämpas för att vandraren ska orka vidare. Det är inte alltid lätt att hitta sitt lugn och ta pauser när man vill ta sig fram. Daniel beskriver svårigheterna med att nå ett bra vandringsläge och en bra rytm, det som han varit inställd på att ha innan han åkte till el Camino. Hans medvandrare Peter och John som var före honom ringde och berättade att de hade tagit in på ett pilgrimshotell med badkar och reserverat en säng till Daniel. Badet lockade men kroppen sviktade, redan hade han

⁵⁰ Från Leifs blogg 2013

⁵¹ Från Katarinas blogg 2013

⁵² Från Philips blogg 2013

gått längre än han tänkt den dagen. Det hade bara gått några dagar sedan han startade i Saint-Jean-Pied-de-Port men redan kändes det som de gått i en evighet.

För att dämpa smärtan som han fått i benen börjar Daniel äta starka värktabletter men lyckas ändå inte hålla samma tempo som Peter och John. På vägen missar han flera intressanta platser på grund av att han gick så snabbt. Efter många dagar på leden var John och Peter en dagsetapp före Daniel och det lockade att komma ifatt. Att övervinna sin smärta hade blivit till en vana under de dryga två veckor som han nu lagt bakom sig.

Tillslut tvingas Daniel inse att han är mycket dålig. Feberfrossan gör att han skakande drar på sig sovsäck och överkast på ett hotell där han får rum. Trots att han vaknade på natten med svullna knän, olidlig smärta och fortsatt frossa fanns tanken att värktablettorna skulle på honom på benen igen. På morgonen bestämmer han sig för att ta det hela på allvar och ringer 112, med en känsla av att vara dramatisk. En läkare konstaterar att han måste läggas in på sjukhus och en ambulans kommer efter en stund och hämtar honom. Att skavsår och överbelastning är något som kan bli farligt i längden är kanske inte vad var vandrare tänker på när de ger sig ut på el Camino. De flesta berättare beskriver besvären de får men få av dem verkar ha fått svåra skador. Daniel och Leif är de vandrare som fått allvarliga problem av sina vandringssskador.

Daniel blir tvungen att stanna i en vecka på sjukhuset på grund av farliga bakterier som spridits, blodförgiftning i fötterna och varfyllda knän. Nu börjar han inse vilken fara han utsatt sig för. När han till sist stod på Arlanda och såg sitt bagage närma sig på rullbandet fick han ett sms från Peter. Han och John hade nu nått Santiago de Compostela, det hade tagit dem 22 dagar. Vemodet infann sig.⁵³

Upplevelsen av vandringen förändras över tid för dem flesta vandrarna när de fått rutiner och praktiken att gå har blivit en vardag. Då är det kanske särskilt smärtsamt för dem som i det skedet finner sig själva oförmögna att fortsätta som förut trots att det är många dagar kvar att gå innan de når slutdestinationen. Kroppen protesterar över den slitsamma hanteringen, även de som inte får problem med hälsan kan finna sin kropp i ett relativt utmattat tillstånd den sista biten. Men de är ännu förmögna att ta sig fram och de har samtidigt som de successivt slitit på kroppen också tränat sin uthållighet och sina muskler. Att inse att man är sjuk ligger inte alltid nära till hands när man är på sitt livs vandring (jfr Leder 1990:103, jfr Merleau-Ponty 1997:111).

För Leif kom smärtorna efter en vecka. Då fick han problem med skorna som gav honom skavsår på sidan av ena foten. Han beslutade sig för att köpa nya skor för att se om det skulle hjälpa, men efter nitton dagar började det kännas i kroppen, särskilt som de senaste tre varit tuffa i ett bergigt landskap. Nu hade den högra foten börjat krångla. Blåsor på fötterna var Leif van att få när han skulle gå in ett par nya skor, men på utsidan av foten hade ett sår utvecklats och trots att han hade pysslat om det växte det för var dag. Det började även rinna gul illaluktande vätska längs ena vaden men han hade inte några större problem att gå. Så den sista dagen gick han två dagsetapper, när målet var så nära var det svårt att låta bli det, skriver han. I Santiago de Compostela tog han först in på ett härbärke där han tänkte stanna tills resan skulle

⁵³ Från Daniels blogg 2013

fortsätta några dagar senare, till Barcelona. Men såret i benet gjorde att han fick tänka om. På Arlanda blev Leif hämtad och åkte hem för att vila sig innan han på morgonen skulle få skjuts till lasarettet. Där började ett nytt äventyr, berättar han. 51 dagar blev han liggande. Benet hade varit så fullt av var att huden hade spruckit. Efter 17 operationer kunde han äntligen börja träna på att gå igen.⁵⁴

Kanske är det tanken på att behöva avbryta som gör att en del vandrare genomlider så mycket smärta. Det skulle kunna tolkas som att kroppens sjuka områden försätts i en slags frånvaro för att den levda kropp som vandraren är har accepterat meningen med vandringen och gjort den till det viktiga i livet på leden (jfr Leder 1990:103, jfr Merleau-Ponty 1997:111).

⁵⁴ Från Leifs blogg 2013

4. Vandrarnas möten

Berättelserna om vandringen på Camino Français innehåller en rad olika narrativa element. Vandringen innebär mycket för dem som går, berättelserna tar inte bara upp mötet med den egna kroppen utan även mötet mellan den levda kroppen och den värld och det liv som finns och blir till på leden. Vandrarna omges av ett skiftande landskap, av andra vandrare, av ortsbor, narrativ och av historiska lämningar. Vandringsberättelserna förmedlar med dessa möten identitetsprocesser och betydelsebärande situationer och här är tiden och rummet viktiga komponenter.

Levnadsberättelser säger inte bara något om människans liv, det säger även något om den tid och plats som berättelsen beskriver. Andra företeelser som blir synliggjorda är hur människor förhåller sig till samhället, till andra människor samt till historier om det förflutna som får kopplingar till deras liv. När de sedan berättar om sitt liv skriver de in sig i historien på samma gång som historien levandegörs med hjälp av deras egna berättelser (jfr Svensson 2011:23).

Birgitta Svensson menar att tiden har en otvivelaktig plats i levnadsberättelser generellt, mer sällan uppmärksammas rummet och den plats som berättelserna utspelar sig. Svensson anser att ”platsen är kanske det som mest av allt bestämmer identiteten, vem man är, i andras ögon”. I forskning om levnadsberättelser behöver de tidsrumsliga aspekterna lyftas då livet återskapas, minns och levs i olika kontexter som har stark inverka på hur vi upplever oss själva och vår värld (jfr Svensson 2011:35f).

I det här kapitlet har jag valt samma tidsmässiga rum som i kapitel 3, tiden på vandringsleden, men här beskriver och analyserar jag berättelser om mötet med naturen, historien, pilgrimer och bofasta som vandrarna möter. Kapitlet avslutas med en beskrivning och analys av vandrarnas möte med slutet av sin vandring.

Mötet med landskapet

Naturen

Ett exempel på betydelsebärande situationer där tiden och rummet beskrivs är vandrarnas nya relationer till vädret och landskapet. Det som kanske tidigare var ett åskväder utanför fönstret där hemma blir ett obehagligt möte med farlig terräng ute på leden. Mötet med naturen beskrivs gärna som storslaget, vare sig det handlar om otäcka snöoväder eller en utdragen raksträcka i stekande sol och det yttre landskapet speglas med det inre.

Landskapet skiftade nästan obemärkt och plötsligt stod Daniel, Peter och John i snö. De hade råkat komma in på en av de stigar som den äldre mannen på pilgrimskontoret varnat dem för. Redan hade kilometer lagts till kilometer på den nu brant stigande skogsvägen. Inga märken syntes till, de var antagligen översnöade.

Vägen delade sig, antingen skulle de gå upp, eller så skulle de gå ner. I en timme följde de stigen uppåt medan gåsgamar cirkulerade över deras huvuden. När de till slut hamnade på landsvägen igen förstod de att de tagit rätt men efter en titt på kartan valde de att ta in på en annan skogsstig. Snön djupnade och kropparna fick kämpa med att forcera den fyrtio centimeter djupa snön. Stigningen var brant. De turades om att gå först för att underlätta vandringen. Tiden kändes seg och dimman var tjock uppe på berget. Så nådde de torr mark och kunde se Roncesvalles framför sig, en liten kyrkby med enstaka hus. En bar var öppen, klockan var tre på eftermiddagen, de beställer öl och brandy och snart kom fler vandrare in i värmen. Daniel insåg då att de inte skulle vara ensamma på leden framöver.⁵⁵

Landskapet är inte alltid lätt och vädret kan skifta snabbt på sina ställen vilket kan ställa till problem eller till och med orsaka fara för de vandrare som är ute på leden. I en tidning såg Shaeen en bild av pilgrimer i en snöstorm, på samma plats som hon passerat bara några dagar tidigare. Räddningstjänst hade fått gå ut och söka efter vandrare, en person hade omkommit i ovädret. Hon slogs då av det otroliga, hur snabbt vädret kunde skifta, att de för inte så länge sedan gått där i T-shirt och bara ben i gassande solsken (Svanede 2012:98).

Väder och vind är något som alla vandrare behöver möta på ett eller annat sätt. Inte alla har sådan otur att de hamnar i snöstorm men ett ihållande regn kan ibland vara nog så prövande. Jag ber Margareta att beskriva en händelse under vandringen som haft bestående intryck på henne och hon berättar om den dagen då Karin tog bussen till nästa by på grund av sina inflammerade fötter.

Det var den enda dagen som det regnade. Då gick jag ju helt ensam, man fick gå över en platå. Alltså det regnade något så fruktansvärt och det blixtrade, man fick gå och gömma sig i buskarna, man trodde att det skulle slå ner och det var gytjtigt och det var hur hemskt som helst. Då vet jag att jag kände mig ensam. Och det har jag tänkt på många, många gånger. Men sen så när man hade gått över den där platån, det var ju *läskigt* [...] blixtrar och åska [...] och det var gytjtja när man gick så det var väldigt lätt att halka, då var det en bar [där]. Så alla som passerade gick ju in där och torkade sig, drack vin och öl och det blev god stämning.

Margareta

⁵⁵ Från Daniels blogg 2013

Även Shirley beskriver en regnig dag som började med att hon och Anna traskade omkring i lera. Liksom många andra vandrare hade de vars en regnponcho på sig och Shirley beskriver det som att de såg ut som ”puckelryggiga häxor” som långsamt tog sig fram som ”sköldpaddor”. På vägen mötte hon djur och natur.

Vi gick över ängar med tysta kor, hjordar med får, grisar och hästar. Alla stod som i vattendränkta trance, utan att röra sig, utan att reagera på oss, på något sätt i ett trygghetens paradys, medvetna om att alla vilda rovdjur under regnet befann sig i sin egen gudagivna blöta trance. Det var naturens sätt att utlysa vapenvila inför alla potentiella oroligheter. Djuren tycktes förstå en osynlig harmoni och hade respekt för varandras olikheter (MacLaine 2000:40).

Shirley

Hon hittade en käpp längs vägen och smärtan hon kände i benen minskade när hon använde den. Hon tänkte på lidandets roll för att komma till insikt, på de religiösa krav på lidande som hon upplevde och som hon i sin new age-tro inte kände passade in. Medan hon funderade förändras det vackra landskapet omkring henne. Några skimrande gula ringblommor gör henne uppmärksam på att hon inte sett någon av Casinons gula pilar på ett bra tag. När hon inser att hon är vilse minns hon alla berättelser om pilgrimer som skadats på leden. Framför sig har hon ett lerigt stup. Leran var hal och Shirley är rädd för att falla. Men sinnena verkade skärpas för en stund.

Min käpp tycktes dra sig tillbaka när jag försökte köra ner den i den tjocka leran. Jordan själv tycktes ha en intelligens som varnade mig för att halka. Var det Moder Jord som sträckte sig ut för att bistå mig (MacLaine 2000:42)?

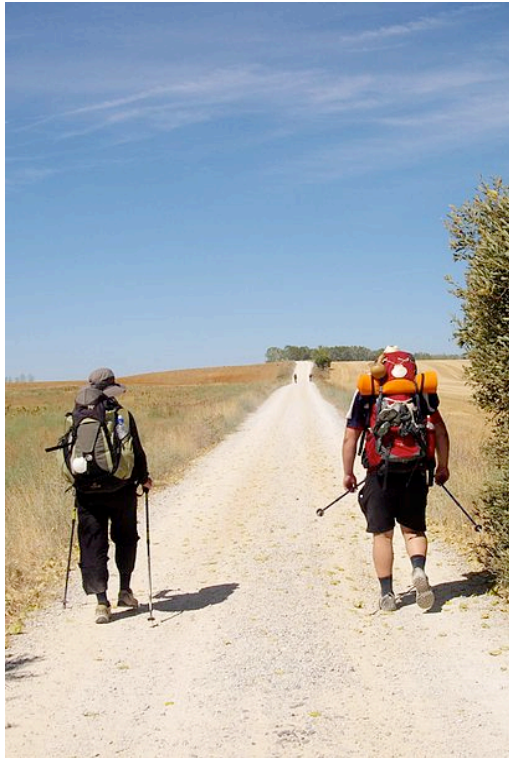
Shirley

Hon vände om och gick tillbaka samma väg som hon kom, det blåste och regnet piskade. Nedför en sluttning följde stenar med ner och Shirley var glad att de inte träffat henne. ”Vad var meningen”, frågade hon sig själv, ”att gå tillbaka samma väg med en annan synvinkel”. Då såg hon Anna och de fortsatte tillsammans på den markerade leden. Längs en bilväg hör de människor ropa genom bildfönstren; ”Ultreya”, ”framåt med mod” (MacLaine 2000:42ff).

Landskapets skiftningar under vandringen är väl synliga i många av skildringarna. Katarina beskriver hur stigarna varierade i bredd samtidigt som de hela tiden slingrade sig över det omväxlande landskapet; från jordbruk till skogar av svartek och mossbelagda murar. Ibland doftade det från eukalyptus, ibland gick de genom skogar av pinjetråd eller bredvid bergskammar och vatten. De mötte många djur; hästar och kor, hundar och höns, getter och katter. Odlingarna bjöd på äpplen och valnötter, vindruvor, pumpor och solrosor, majs och blommor.⁵⁶ Vandringen genom det skiftande landskapet beskrivs ofta som en fröjd för både öga och näsa. Men innan de

⁵⁶ Från Katarinas blogg 2013

når Galiciens berg breder sig landskapet ut i en torr och solig platå. Många vandrare beskriver dagarna på mesetan⁵⁷ som en prövande tid i gassande sol och med en känsla av att aldrig komma fram. De långa sträckorna var dryga att gå när landskapet endast bjöd på milsvida vetefält, förklarar Philip. Vandringstakten ökade av tristess och Philip kände en enorm mental påfrestning av enformighet och utan skugga. Det var torrt och det fanns gott om stridande insekter. Den tredje dagen hade tristessen utbytts mot avsky, och Philip ville komma till Galicien så fort det bara kunde gå.⁵⁸

Margareta berättar att det här utsträckta landskapet ska vara en prövning där vandraren ska kämpa och lida. Sen skulle pilgrimen få äta av frukten av sitt lidande när de nådde Galiciens vackra berg och vinodlingar. Det skulle bli en belöning för pilgrimen att komma till. Hon tror att den tolkningen är något religiöst och att det går att läsa om i guideböcker.⁵⁹

Tom såg, i motsats till de andra, mesetan som något storslaget snarare än något enformigt. Vandringen blev lättare utan alla berg och bredvid stigen porlade en bäck som han hade mycket roligt åt att sätta barkbåtar i. Han beskriver hur stigarna gick kors och tvärs över fälten utan att verka leda någonstans (Tiainen 2010:152f). Men efter några dagar på mesetan verkade hans uppfattning om landskapet förändrats något.

Min vandring i det platta landskapet med planterade plataner i en rad på trettio kilometer påverkar mig. Det enformiga gör att sinnestillståndet blir begränsande. Avsaknaden av omväxling i sträckor utan att känna efter i kroppen var det gör ont, utan att leta i tanken efter problem som måste lösas. Det är som om det skulle finnas något i mig som annars har svårt att vila som här ser en möjlighet att få ro (Tiainen 2010:156).

Tom

Landskapets karaktär och vädrets nycker spelar en stor roll för hur vandrarna upplever sina dagar. Men trots det går upplevelserna isär liksom tolkningarna av vad deras upplevelser kan innebära och betyda. För Philip blir det monotona en utmaning då det leder till känslor av tristess och frustration att till synes aldrig komma fram till det sköna landskapet som väntar i Galicien. Landskapet kan också stå för en metafor

⁵⁷ En försvenskning av det spanska ordet *meseta*, som på svenska översätts till platå. Ordet används i många svenska vandringsberättelser som benämning på den högplatå i Pyrenéerna som leden går genom.

⁵⁸ Från Philips blogg 2013

⁵⁹ Intervju med Margareta 6 mars 2013

för pilgrimers strävan och lidande innan de når sina mål, något som Margareta talar om i samband med mesetan men som förekommer även i andra sammanhang. För många vandrare var det ett delmål att nå härbärgen, då hade dagens vandring varit strävandet och i vissa avseenden lidandet medan en dusch, mat och vila blev en välförtjänst mål. Vandrarnas upplevelser av landskap och väder skiljer sig åt på så vis att de i rummet och tiden tar med tolkningar om vad deras upplevelser innebär. Dimman över bergen beskrivs till exempel som något som skymmer sikten av Margareta medan den beskrivs ge en spöklik känsla av Philip som längtat efter en sådan stämning (jfr Arvidsson 1999:25).

Vissa platser har en förmåga att fungera som behållare för meningsskapanden och samtidigt låta människors handlingar utvecklas där. På så vis kan man säga att varje handling eller berättelse gör platsen det utspelar sig på mångansiktad. Landskapet och de rum som bildas på Caminon blir något av en spelyta, eller mötesyta, för människors erfarenheter, ett kärl att ösa ur eller låta vara. Att många går med förväntningar om att hitta något inom sig, eller vill uppleva något särskilt, kan ses som en möjlighet för dem att blir öppna för tolkningar och narrativa möjligheter (jfr Frykman 2009a:182f).

Historiska lämningar

Vandrarnas skilda upplevelser av landskapet blir inte minst synligt när de möter tillfälliga och fasta lämningar längs leden och funderar över de spår som lämnats av pilgrimer historiskt och i dag. Vandringsleden har brukats länge men kanske framför allt i större utsträckning under medeltiden och de senaste trettio åren. Längs vägen finns lämningar från hospital, romerska vägar och annat som bevarats eller sakta förfallit över tid. Där finns även sådant som pilgrimer i modern tid har skapat. Jag vill nu visa hur berättarna relaterar till de spår som finns från historien och från andra pilgrimer.

Upplevelsen av att vara ute och vandra förändrades under tidens gång. Carina beskriver det som att hon upplevde fler och många aspekter av vandrandet som hon inte kunde ha föreställt sig innan. Bland annat beskriver hon en känsla av gemenskap med andra människor, inte bara de som hon mötte utan även med dem som vandrat längs leden historiskt. En känsla av gemenskap i tid och rum skapas där pilgrimer varit med och påverkat landskapet. ”Jag blev en del i en väldig flod av människor som rör sig till heliga mål”, berättar Carina. Hon beskriver att hon gick tillsammans med den heliga Birgitta vid flera tillfällen men att det blev särskilt starkt vid den delen av leden som är en bevarad romersk härväg. På samma väg har Birgitta och hennes make tagit sig fram, berättar hon. I övrigt gick tankarna till Birgitta vid olika historiska byggnader längs leden, i kyrkor och hospital tänkte Carina att ”på det här hospitalet har säkert hon varit, i den här kyrkan, här har hon satt ner sin fot”. Just Birgitta är en person som återkommer i några av vandrarnas berättelser.⁶⁰

⁶⁰ Intervju med Carina 18 februari 2013

Att känna att man vandrar med dem som gått på vägen för hundratals år sedan är något som Carina och Shaeen delar med andra vandrare. Katarina och hennes mamma passerade en ruin, ett härbärke från 1000-talet som också fungerat som sjukhus. Katarina kände då "historiens vingslag", hennes fötter hade nu vandrat på samma plats som miljontals andra pilgrimer i tusentals år, skriver hon.⁶¹

Tom möter historien på ett annat sätt, en väg får honom att tänka på skillnaden mellan honom och dem som gått leden på medeltiden. Invid vägen stod en sten med inskriptionen *Via Aquaitana* och på en skylt läste Tom att vägen var från antiken. När han hade gått vidare funderade han på skillnaden av att gå där idag mot att gå där på Jacobs tid, på samma väg. För Tom var det enklare, han hade bra utrustning och det var tryggt. Dessutom hade han en flygbiljett som skulle ta honom hem när vandringen var slut. Så hade det inte varit för "hans bror" som Tom kallar en fiktiv pilgrim från medeltiden, de hade varit tvungna att även gå tillbaka hem och de visste att inte alla klarade av vandringen (Tiainen 2007:160).

För Philip var upplevelsen av historia även kopplad till naturen. Dimman över skogen skapade mystik och Philip kände att han fördes tillbaka till 1200-talet. När som helst skulle det kunna dyka upp en käppklädd munk med en åsna. Vid ett annat tillfälle gav dimman över berget åter igen en spirituellt stämning och trots att det inte regnade blev han blöt, han gick rakt genom molnen. Tillsammans med sina vandrarepassagerare passerar de byn vars vandrare drivs av dem som anser sig vara ättlingar till tempelriddare. När de passerat hör de munkarnas sång genom dimman och den spöklika stämningen blir påtaglig igen. Det var så Philip föreställt sig att det skulle vara att gå el Camino, med slingrande stigar genom skogiga berg. När solen så steg över bergen stannade han beundrat för att titta på.⁶²

Upplevelsen av historien återkommer då och då i vandrarnas berättelser, men för vissa är historien närvarande under hela vandringen. Så var det för Shirley. Längs hela leden föreställde hon sig de olika historiska skeenden som ägt rum och kände en stark längtan till de tider då kända pilgrimer som Franciskus av Assisi och Karl den store gått sina pilgrimsvandringar där (MacLaine 2000: 32f). Tiden och historien får en

⁶¹ Från Katarinas blogg 2013

⁶² Från Philips blogg 2013

stark betydelse för Shirley som tror på reinkarnation, även om hon inte vill använda det ordet, då ”det är så laddat med religiösa och perceptuella fördomar”. Tiden ser hon inte som linjär och det förflutna går inte att förpassa till en avlägsen tid, skriver hon.

Jag kunde uppleva saker som kanske hade inträffat i det förflutna men som pågick nu, som om det fanns en tidsparallell där olika händelser inträffade samtidigt. Varför skulle inte all tid hända samtidigt? Varför kunde inte var och en av oss vara kär för totaliteten av erfarenheter, som vi helt enkelt väljer att fokusera på närhelst vi önskar (MacLaine 2000: 48)?

Shirley

Miljöerna som vandrarna går i påverkar deras känsla för tid. En ibland vag och ibland tydlig berättelse om ledens historia ges betydelse under vandringen då vandrarnas identitet som pilgrimer bekräftas av landskapet och platserna. Miljöerna blir sedan hjälpsamma noder att relatera minnet till för att sedan kunna stärka betydelseerna och återskapa upplevelserna med berättelser (jfr Jönsson och Svensson 2005:15).

Tom hade svårt att förklara för sig själv vad som inspirerat honom mest till att gå vandringsleden. Det fanns flera orsaker. Han funderade på om det fanns några skäl som han delade med dem som gått där på medeltiden.

Ett motiv är att komma bort från vardagen. Min vardag är bekväm men min bror kan ha haft det mycket tyngre med fattigdom och hunger, omständigheter som jag inte ens kan föreställa mig (Tiainen 2007:160).

Tom

Ett motiv som han kände att han delade med pilgrimer från förr var längtan efter att möta det heliga. Han tror att det måste ha varit en stark upplevelse för dem att gå så långt för att komma till apostelns grav, ”ett helgon som kunde förmedla hans böner”. För Tom var det inte Santiago de Compostela som var det stora, istället ville han möta något under vandringen, något som han hade svårt att förklara, det kändes ogripbart (Tiainen 2007:160).

Många av vandrarna har ett andligt intresse, men inte alla. De möter däremot pilgrimer och miljöer som har en andlig inriktning, ibland religiös, ibland andlig på andra sätt. I vandringsberättelserna beskriver de flesta något sådant möte. Här vill jag visa några exempel på det, från vandrare som har ett andligt intresse och från dem som inte har det i deras möte med kyrkorna.

Att besöka de gamla kyrkorna och katedralerna längs leden verkar vara en självklarhet för de flesta vandrarna, oavsett om de är troende eller ej. Byggnaderna har lite olika laddning. För en del som inte är troende blir berättandet om kyrkorna och katedralerna ett tillfälle att förklara att de inte är religiösa men har ett andligt intresse (jfr Nylund Skog 2012:142ff).

Det finns många möjligheter att gå i kyrkan för den som vill delta i de religiösa aktiviteterna på ett eller annat sätt. I klosterkyrkan i Roncesvalles bjöds det på mat

och Daniel åt där sin första pilgrimsmeny. Efter maten var det högmässa och han, Peter och John beslutade sig för att gå dit tillsammans med andra pilgrimer. Daniel är inte kristen men har ett djupt andligt sökande och munkarnas mässande i den vackra klosterkyrkan gav honom tårar i ögonen. Just mässan i Roncesvalles verkar många pilgrimer vara med i oavsett om de är religiösa eller ej.⁶³

De kyrkor och katedraler som vandrarna möter i de olika städerna är för många vackra kulturhistoriskt intressanta att se. I varje by finns en kyrka och längs leden möter de många katedraler. De gamla städerna gjorde intryck på Margareta. Hon och vännerna gick ofta in i kyrkorna och katedralerna som fanns i städerna längs leden. Ofta minns hon inte en specifik kyrka, hon minns istället känslan, att det är så mäktigt. ”Och så mycket arbete, och mycket slit”, säger hon, ”de är hur gamla som helst”.⁶⁴ Men inte alla delar de positiva och beundransvärda känslorna. Kyrkorna signalerade ibland något som gjorde Carina upprörd.

Jag blev upprörd över allt det här prålet, speciellt silvret, som finns i många katedraler och kyrkor i Spanien, som jag kom in i. Därför att jag vet att det är rövat från Sydamerika. [...] de har verkligen fått ta upp det ur marken och kampa och många har dött, därför att det ska vara pråligt i kyrkan. Och det har jag lite svårt för.

Carina

Att gå in i kyrkorummen förknippas med en rad olika känslor, men de vanligast förekommande är storslagenhet och beundran. Kyrkans ålder och förflutna blir också viktigt att lyfta fram och många vandrare kopplar ihop sina känslor med antingen kyrkornas specifika historia eller deras aktningvärda ålder. För Carina som förknippar kyrkorna med dess mörkare historia blir känslorna också mörkare och berättelserna om dem skiljer sig därför från de andra vandrarnas berättelser. Det förflutna blir närvarande i vandrarnas livsvärldar på lite olika sätt (jfr Nylund Skog 2012:142ff).

Lämningarna kan sägas hålla liv i det förflutna då de uppmärksammas dagligen och ger avtryck på vandrare och andra besökare. Det förflutna ges mening i vandrarnas samtid och inverkar på deras upplevelser av sig själva och sin livsvärld.

⁶³ Från Daniels blogg 2013

⁶⁴ Intervju med Margareta 6 mars 2013

Intressant att uppmärksamma är hur vandrare på liknande sätt tar till sig yngre lämningar från pilgrimer i dag och liksom förhåller sig till dem som de förhåller sig till något historiskt (jfr Nylund Skog 2012:142ff).

Pilgrimers lämningar

Inte bara de historiska lämningarna syns i landskapet, även pilgrimer från vår tid har lämnat sina spår. Både de unga och gamla lämningarna blir del i en traditionsprocess som överförs mellan pilgrimer i vår samtid med en känsla av det förflutnas närvaro.

I viltstängslet längs en motorväg har pilgrimer under åren flätat gräs och växter till kors, skriver Katarina. Och när hon tillsammans med sin mamma och bror rundade ett krön möttes de av en mängd staplade stenhögar. Pilgrimer hade byggt dem av de runda stenar som finns i landskapet. Några hade satt en liten flagga i toppen medan andra hade stuckit in papperslappar med böner för att bli fri från sina synder. Katarina och hennes familj tror inte själva på synden men bygger en stenhög att lägga sina sorger i som en symbolisk handling.⁶⁵ Motiven till att delta i stenläggningen kan alltså ändras av dem som går. En möjlighet är att den gemensamma nämnaren av att vara pilgrim väger tyngre än motiven. Det är en handling pilgrimer utför och det religiösa motivet är för en del sekundärt.

Många vandrare känner som jag gett exempel på tidigare en stark samhörighet med andra pilgrimer, vare sig de lever nu eller gick till Santiago de Compostela på medeltiden. Känslan av samhörighet är i vissa fall starkare än andra aspekter av samhörighet som skulle kunna få människor att känna tillhörighet eller utanförskap. Ett exempel är hur samhörigheten mellan pilgrimer överstiger samhörigheten mellan

⁶⁵ Från Katarinas blogg 2013

olika religiösa grupper. Ett exempel är hur Katarina och hennes familj deltar i den andliga ritualen för att de är pilgrimer utan att vara religiösa (jfr Selberg 2002:12f).

Efter en tuff vandring uppför till den högsta punkten på vandringen möts vandrarna av järnkorset. Många tar med sig en sten hemifrån och lägger till det stora stenröse som bildat en kulle upp till korset, som sitter längst upp på en lång träpelare. Leif var en av dem som likt traditionen bjuder kastade upp en sten för att antingen önska något eller gratulera någon. Han tillägnade stunden sitt barnbarn som snart skulle fylla två år och till sin fru som fyllde år samma dag.⁶⁶ Även Daniel la dit en sten. Stenen hade han plockat tidigare under vandringen, mest för att kunna bidra till att låta högen växa. Han såg hur en ung man snyftade till när han lade ner en medtagen sten. Själv satte Daniel sig ner och försökte ta in det stora monumentet som bildats, hur miljontals stenar lagts till stenar, en del små, andra ofattbart stora.⁶⁷

Några Spanjorer blev förvånade när de förstod att Tom inte hade någon sten med sig. Själva hade de fått sina stenar välsignade i kyrkan kvällen innan. Tom skriver att traditionen är gammal, att romarna som gick här också har lagt stenar på denna plats och att de innan dess i tusentals år gjort likadant och sedan har det blivit en kristen handling. Han såg hur dagens vandrare tog till sig traditionen under tystnad och meditation, de tog den på allvar. Vid pelaren hade människor valt att lägga annat som de burit på i brist på en bra sten (Tiainen 2008:163f).

En möjlig tolkning är att allt det som kan räknas med i pilgrimens värld också på sätt och vis blir en del av en upplevd historisk värld då ledens historia som pilgrimsvallfärd är levande i dag. Det gör att vandrare kan identifiera sig med pilgrimer från alla tider genom att befinna sig i samma miljö, det vill säga leden, och i synnerhet de historiskt klingande miljöerna, som andra pilgrimer befunnit sig i över tid, även om den tiden är mycket nära. Vandrarna blir på så vis både bärare och överförare av en kollektiv tradition som blir synlig i vandrarnas berättelser som individuella upplevelser (jfr Selberg 2002:12f).

Lämningarna har blivit minnesplatser för pilgrimer i allmänhet, så som stenhögarna och träkorsen men även äldre lämningar så som järnkorset och den romerska vägen. Genom dem upplever vandrarna andra människors livsvärldar och kanske blir deras liv lättare att ta till sig när de delar pilgrimgemenskapen. Platserna skapar i viss utsträckning en möjlighet till förståelse för de andra och blir i sina manifestationer mötesplatser för vandrarna att omvärdera sina egna liv och testa nya tankar och förhållningssätt. De möter den heliga Birgitta och sankt Jakob när de passerar olika lämningar och minnesmärken och vandrarna kan jämföra sina egna liv med deras. Mötet med historien och med pilgrimerna från det förflutna och i dag kan sägas ge vandrarna en möjlighet till självförståelse (jfr Jönsson och Svensson 2005:15). Platser kan tillföra vandrarnas identiteter något som gör att identiteten förändras, de skapar även ett fysiskt rum där identiteter kan utvecklas eller ”hända”. I berättelserna om vandrarnas möten med olika aspekter i landskapet blir även deras situerade praxis i ett möte med en slags pågående identitetsprocess synlig (jfr

⁶⁶ Från Leifs blogg 2013

⁶⁷ Från Daniels blogg 2013

Frykman 2009a:182f). Att människor förnimmar det förflutna gör att deras identitet i samtiden bekräftas och det är genom den plats och det landskap som minnet relaterar till som ger det förflutna sin betydelse. Jönsson och Svensson menar att kulturell identitet skapas i mötet med historien i samma grad som i mötet med andra människor. De platser och miljöer som gjorts till minnesplatser kan få människor att uppleva andra människors levnadsvillkor i och med att dessa platser och miljöer är något utöver vardagen. De historiska berättelserna skapar en förståelse för det annorlunda och fungerar som mötesplatser där människor kan omvärdera och testa nya sätt att ordna sina liv. När de erfar historien kan de få en ökad självförståelse. Minnet konstituerar tid i förflutenhet, i nostalgi och i en längtan efter en möjlig framtid (Jönsson och Svensson 2005:15).

Möten med vandrare och bofasta

Ett viktigt narrativt element är mötet med andra vandrare på leden. Samtalen vittnar om ett annat slags relationer än dem som vandrarna upplever hemma. Många beskriver hur de tidigt fick djupa samtal, dels för att de ibland delade samma förutsättningar och motiv för sin resa och dels för att de haft liknande upplevelser av vandringen. Att vara en vandrare på Caminon var kanske samtidigt den viktigaste gemensamma nämnaren. Upplevelserna beskrivs mellan vandrare på leden och traderas mellan vandrarna så att de också upplever tiden i förhållande till de andra som går (jfr Richardson 1990:125).

Maj-Britt berättar att några av hennes medvandrare var öppnare än andra men att det ändå skiljde sig från samtalen hemmavid.

Ja man möter ju inte främmande människor som är så öppenhjärtliga hemma, i vardagen som man gör där. Och det är väl, många funderar väl över sitt liv när man är ute och går. Alltså det finns någon nyfikenhet, vad händer med mig, å, vilka tankar kommer. Många har en förväntan tror jag. Att det kanske ska hända något [...]

Maj-Britt

Maj-Britt gick en hel del ensam, något som hon trivdes med, men ibland gick hon även med andra vandrare. Det verkar som att det handlar en hel del om rytmen, om man har samma vandringsrytm är det trivsammare att gå tillsammans. En dag gick Maj-Britt tillsammans med en kvinna från Schweiz som bodde i Spanien. De hade samma rytm och mycket att tala om. Samtalen blev intima och kvinnan berättade saker för Maj-Britt som hon aldrig berättat för någon annan förut.⁶⁸ Att samtalen blir direkta är det flera vandrare som berättar om i sina skildringar och samtalen handlar i första hand om livet på leden medan livet där hemma kommer i andra hand. Få frågor om vad de andra jobbar med. Viktigare är orsaken till varför de valt att göra den här vandringen.

⁶⁸ Intervju med Maj-Britt 2013

Det var många som gick ensamma, förklarar Margareta, men då mötte de nog ungefär samma människor på härbärgena varje dag eftersom de ligger med ett visst avstånd och många gick ungefär lika långt på en dag. Då kunde de bli bekanta med många och laga mat tillsammans och prata med dem på kvällarna. Fem mil var det få som gick på en dag, två mil var vanligare, menar Margareta. Under vandringen gick de flesta tysta men när de kom fram fanns det tid att prata. Samtalen kretsade kring varifrån de kom, hur länge de varit ute på vandring och när de hade tänkt komma fram, berättar Margareta. En del av vandrarna som hon mötte skulle gå hela leden i ett streck och inte dela upp det på tre år som hon och hennes vänner. Många kom långväga ifrån, från USA eller Australien till exempel. De refererar ofta till ”Peter från Tyskland” eller ”fransmannen”.⁶⁹

Att de inte träffat någon, eller få svenskar är också något som många reflekterar över. Men att det skulle finnas skillnaderna mellan olika nationaliteter är inget som kommer på tal. I de sammanhang som språk diskuteras i berättelserna handlar det mer om huruvida det är lätt eller svårt att kommunicera beroende på om de delar vissa språkliga kunskaper. Vandrarna delar upplevelser och erfarenheter men även miljöerna, tiden och praktiken att gå och nationaliteten är mer en spännande anekdot än en frånskiljande faktor.

Mötena med andra människor var också själva tjusningen med resan, menar Margareta. Med vandrarna kunde hon ta del av upplevelser och händelser som skett under dagen. Men åkte någon ensam tog de nog mer kontakt med andra än de som åkte med vänner, tror Margareta, då blev det mer prat sinsemellan, förklarar hon.⁷⁰

Många gick el Camino för att bearbeta något, eller för att de befann sig i en speciell situation i livet men långt ifrån alla var i en svår situation. Margareta tror att de som går själva på ett annat sätt än de som går med vänner får djupare kontakt med andra vandrare. Hennes sätt att berätta för mig att hon och hennes vänner inte gick för att bearbeta något vittnar om att det finns ett starkt narrativ på leden som handlar om att skapa ett uppbrott för att reflektera över sig själv och sitt liv. Dessa narrativa förhållningssätt blir en del av livet som vandrare vilket även gör det accepterat och kanske även normalt och önskvärt att tala om sådant som berör djupa frågor. Min tolkning är att detta starka narrativ också skapar ett band mellan och en identitet som vandrare. De delar förutom narrativet om möjlig förändring även svåra och fina upplevelser och miljöer som möter dem på leden vilka också omformuleras till narrativ att dela med varandra (jfr Svensson 1997:41).

Relationerna mellan vandrarna kan utvecklas och bli starka på den korta tid som de är tillsammans på leden. Carina berättar att det gick väldigt fort att komma på djupet i samtalen. Inte mycket behövde sägas innan de kunde prata om sitt liv, om sina kriser. Några vandrare blev vänner för livet. Hon säger att det avskalade livet som man lever på el Camino gör att samtalen kan gå direkt på det väsentliga.⁷¹

⁶⁹ Intervju med Margareta 6 mars 2013

⁷⁰ Intervju med Margareta 6 mars 2013

⁷¹ Intervju med Carina 18 februari 2013

När en person deltar i en kultur deltar hen även i kulturens narrativ, som erbjuder en generell förståelse för kulturens olika meningsskapanden och deras inbördes relationer. Richardson förklarar att genom att berätta historier skapas och stöds en social värld. De kulturella berättelserna innehåller och ger exempel på olika sätt att leva och är samtidigt en del av ett större kulturellt ramverk som även innehåller berättelsen om samhället och mänskligheten för att nämna något. Vandrarna deltar alla i en pilgrimskultur som bereder dem olika narrativ som förklarar livet på leden och kanske även blir förklaringar till livet i stort. De bidrar även själva till den här kulturen genom att i sina berättelser ge narrativ som kan sägas vara pilgrimskulturella (jfr Richardson 1990:127).

Vandrarnas identitet/identiteter är inte en ”hemma”-identitet som möter en ”pilgrims”-identitet, istället ser jag det som att de har erfarenheter med sig, gör nya erfarenheter på plats och möter samtidigt de idéer och berättelser de bär med sig och får på vägen av andra vandrare. Jonas Frykman och Nils Gilje ser identitet som en öppning och en sådan metafor görs synlig i vandrarnas berättelser. Genom samtalen kan vandrarna, genom en öppenhet för vad det innebär att vara en vandrare, identifiera sig med eller spegla sig i ett slags pilgrimsidentitet. Att de pratar med andra vandrare har stor inverkan på identitetsprocessen eftersom de redan tillhör en gemensam grupp och därför delar gemensamma fysiska och narrativa landskap (jfr Frykman & Gilje 2009:14f).

Det var i första hand andra pilgrimer som Margareta pratade med på deras vandringar, dels för att Margareta inte kan spanska och dels för att många spanjorer inte kan så mycket engelska. En kollega till henne som är spansklärare fick däremot mer kontakt på sin vandring eftersom hon tyckte det var kul att prata spanska.⁷² För de andra vandrarna verkar det också i första hand vara pilgrimer de träffar och pratar med. De spanska ortsborna finns där på caféer och härbärgen, i kyrkor och i landskapet men det är i första hand pilgrimer som vandrarna får starka relationer till. De som inte är ute på vandring finns skildrade i mycket liten utsträckning och alltid i förhållande till pilgrimsvandringen och allt vad det kan innebära. Jag frågar informanterna vad människorna som inte var ute och vandrade hade för inverkan på vandringsupplevelsen. Carina har i intervjun då redan berättat hur spanjorerna längs leden skickat lyckönskningar och gett henne valnötter och björnbär som de stått och plockat i sina trädgårdar. Hon beskriver dem som ett ”naturligt inslag i landskapsbilden”. De underlättar vandringen, berättar hon och säger att de såg på vandrare med kärlek.⁷³ Även Maj-Britt upplever att de flesta hon mötte på sin vandring hälsade på henne där hon gick, ”Buen Camino” sa de, god vandring. Hon berättar att särskilt de äldre människorna tyckte att det var stort att de gick.⁷⁴

Både Maj-Britt och Lars hade flera möten med spanjorer med i sina vandringsberättelser. En dag när det regnade ganska kraftigt hade Lars suttit på ett café för att vänta ut ovädret. Men tiden gick och till slut tog han på sig regnjackan och

⁷² Intervju med Margareta 6 mars 2013

⁷³ Intervju med Carina 18 februari 2013

⁷⁴ Intervju med Maj-Britt 14 februari 2013

regnöverdraget på ryggsäcken och gick vidare. Vid en bäck satt en kvinna och tvättade kläder och Lars kom då att tänka på H. C. Andersens saga om tvätterskan i Odense Å. Han frågade kvinnan om han fick ta ett foto på henne, men det ville hon inte. Bilden fick han försöka bevara i minnet istället.⁷⁵

Philip beskriver ett positivt minne av dem som inte vandrar. Snart framme efter en lång vandring upptäckte Philip att han hade glömt sin kamera i härbärgets som han lämnade under morgonen. Skulle han bli tvungen att gå tillbaka, undrar han, det ville han verkligen inte göra! I närmsta by lyckades han ringa till härbärgets och berättade att kameran var kvar. Men hur skulle Philip få den tillbaka. Ett par poliser hade stannat för en fika på härbärgets. De erbjöd sig, till Philips stora glädje, att köra den till honom. Han slapp då gå tillbaka de 4 mil som dagens vandring tagit honom och han skattade sig lycklig över den vänlighet som fanns längs leden.⁷⁶

Vandrarnas identitet förstärks i mötet med de bofasta som erkänner dem som pilgrimer genom att önska dem lycka till och genom sina etablerade faciliteter och verksamheter, vägskyltar och annat som ska underlätta och möjliggöra vandringen. Hela miljön runt omkring vandringen förstärker och underlättar även för vandringsnarrativen och är även med och formar dem. I vandringsberättelserna finns de bofasta med i första hand som en del av vandringsnarrativet och sälla utifrån de bofastas perspektiv. Så är det även med andra vandrare vars återgivna berättelser har en stark koppling till narrativet om en möjlig förändring (jfr Svensson 1997:42f, 47ff).

Mötet med slutet

Vandra in

Vandrarna beskriver att det är många som börjar sin resa nära Santiago de Compostela och går de sista elva milen eftersom det är den kortaste sträckan de kan gå för att få sin Compostela, sitt diplom som visar att de gått en pilgrimsväg. I varje by kan de få en stämpel i sitt pass och när de kommer fram till slutmålet på färden kontrollerar de på pilgrimskontoret om de har fullgjort sin vandring. Trycket är större under de sista milerna än annars på härbärgerna och vägar. Daniel beskriver hur ”pilgrimsturisterna” kastar ”nybörjarblickar” omkring sig. De kommer i flockar så att vandringsleden blir fullpackad på sina ställen. Scouter och klasser med flaggor, några sjunger sånger tillsammans, andra blir snabbt andfädda. Det syntes på dem att de inte gått så länge, kläderna var inte gjorda för långvandring och några hade massvis med souvenirer, berättar Daniel. För honom och andra som gått mycket länge blev ljuden provocerande, förklarar han, vana vid respekt och lågmälda samtal. En tröst för honom blev milstenen som visade att han nu hade 99 kilometer kvar. Han var nere på tvåsiffrigt och den promenad som låg framför honom kändes hanterbar med tanke på de mil som nu låg bakom honom. Santiago de Compostela fungerade som en magnet och siktet flyttades från att ta en dag i taget till att vilja komma fram.⁷⁷

⁷⁵ Från Lars blogg 2013

⁷⁶ Från Philips blogg 2013

⁷⁷ Från Daniels blogg 2013

Att vandrare får nya rutiner och vanor på leden, att de blir en del av en kultur blir synlig när de möter ovana vandrare i slutet av vandringsleden. De kan då uppleva den identitet som utvecklats under vandringen eftersom de i mötet med ovana vandrare ser hur livet på Camino Français blivit en vardaglig självklarhet för dem men som en osynlig värld, med dolda agendor, för de nya vandrarna. Mötet med de ovana gör det även möjligt för vandrarna att reflektera över sin egen vandraridentitet och den kultur som finns på leden (jfr Svensson 1997:42f, 47ff). Deras kroppar blir samtidigt medvetandegjorda då vandrarna plötsligt kan jämföra sig med det kroppsliga tillstånd de för några veckor sedan befann sig i, då även de var nybörjare på Caminon. Det är också med denna erfarenhet och i en upplevelse av sig själva som vandrare de närmar sig målet på vandringen. Världen på leden har i vissa aspekter blivit det normala och miljön är knuten till specifika betydelser i livsvärlden. Den sista biten är allt som är kvar och vad som kommer sedan är inte alltid klart (jfr Leder 1990:103, Merleau-Ponty 1997:108ff, 111, 118).

Rolf berättar att förväntningarna på vad som komma skulle för vissa var stora, för andra var små. Av vad han hört från andra skulle inträdet i staden inte vara någon särskilt speciell upplevelse, fastän den utgjorde slutet på en lång vandring. Han hade tänkt på hur det skulle vara att komma fram, men inte sett framför sig någon triumf. ”Hur kan något ta slut på en gång? Så fungerar inte en människa”, skriver han, ”mentalt är du inte framme även om kroppen är det” (Enander 2000:205f).

Maj-Britt hade stigit upp tidigt för att komma i tid till den pilgrimsmässa som hålls varje dag i katedralen klockan 12. Jag bad henne att beskriva hur det var, att komma till slutmålet efter flera veckors vandring. ”Först så kom man in i en förort [...] där är lite monument [---] man bär en känsla med sig att snart är jag framme.”⁷⁸ Att vandra in i Santiago de Compostela skilde sig från att vandra in i andra städer inte bara för att jag var framme, berättar Maj-Britt, utan även eftersom staden var så full med folk och hade en mer turistisk prägel. Det fanns andra större städer som det också var fler människor i än annars men de särskiljde sig ändå från Santiago de Compostela eftersom det var ledens slutmål. När hon kom fram lämnade Maj-Britt sin ryggsäck på vandrarhuset där hon skulle sova över natten och gick lätt utan väskans tyngd in i den gamla stadsdelen.

[...] det var spännande och jag liksom [...] såg kyrktornet där. Sen gick jag och tappade bort det. Så att jag kom till katedralen lite från baksidan. Jag fick *fråga* mig fram, det störde mig. Du vet alltså på nått sätt, har man gått åttio *mil* så skulle man liksom, sista två-, trehundra, kilometern gå rakt mot katedralen [skrattar]. [...] Och trummor och trumpeter liksom nu kommer Maj-Britt, ... man hade någon slags förväntan, alltså [...] man var så nöjd själv.

Maj-Britt

⁷⁸ Intervju med Maj-Britt 28 februari 2013

Känslan av att aldrig komma fram delar hon med andra vandrare, Lars skriver att de sista fem kilometrarna kändes som de längsta på hela resan.⁷⁹ Även Carina förklarar hur hon hade en känsla av att aldrig komma fram. Alla vägs skyltar längs vägen signalerade att snart skulle hon vara framme, ändå var det långt kvar. På eftermiddagen nådde hon Santiago de Compostela. Staden myllrade av människor och kommersen var stor. Det var kö till katedralen och det var inte som Carina föreställt sig. Hon hittade ett ställe att bo på, tog en dusch och gav sig sedan iväg till pilgrimskontoret för att få sitt diplom. Jag frågar henne hur hon hade föreställt sig att det skulle vara och Carina svarar att eftersom hon gått in för att inte göra sig några uppfattningar innan hade hon inte föreställt sig så mycket. Hon funderar på om det egentligen är efterhandskonstruktioner.⁸⁰

Margareta och hennes väninnor hade tagit bussen en bit och sedan gått de sista milen in i Santiago de Compostela. Framme på pilgrimskontoret blev de till sin besvikelse nekade ett riktigt pilgrimsdiplom, de hade nämligen uppfattat sträckningen fel och missat en stämpel då de tog bussen. Och hur mycket stämplade de än hade fått i sina pass, från alla byar mellan Saint-Jean-Pied-de-Port och Santiago de Compostela, fick de nöja sig med ett andra klassens diplom. Trots besvikelsen kände Margareta sig i alla fall stolt över sin långa vandring. Jag frågar henne vad hon tror det innebär för människor att göra en vandring som denna och hon svarar att det är något som driver människor att göra de här vandringarna, för att bearbeta sorg eller för att känna att man klarar av det. När hon kom fram kände hon ”faan va bra jag är! Nu har jag klarat det här”, ”och sett så mycket”.⁸¹

Den miljö som omger vandrarna den sista biten kan sägas vara symboliskt laddad med de förväntningar de känner inför slutmålet på leden. Miljön tycks inte kommunicera det som vandrarna förväntar sig och då uppstår en konflikt mellan tanke och upplevelse. Miljöerna omkring dem färgas av deras känslor, några känner lättnad, andra är ambivalenta och många känner stolthet över att ha klarat det. Den sista biten

⁷⁹ Från Lars blogg 2013

⁸⁰ Intervju med Carina 26 februari 2013

⁸¹ Intervju med Margareta 6 mars 2013

färgas även av en längtan att komma fram, en händelse som verkar vara svår att greppa. Det som tidigare kändes långt borta, att tillryggalägga sig över 80 mil är nu en verklighet. De är snart inte längre vandrare, de är snart personer som gått en pilgrimsvandring (jfr Nylund Skog 2012:142).

Avsked

Katedralen i Santiago och mässan som hålls på dagen blir ett kyrkobesök olikt de andra. Där görs känslan av samhörighet mellan vandrarna mycket stark, mässan är till för pilgrimer, och när vandrarna når Santiago de Compostela och går i mässan räknar de sig som en del av dem.

Maj-Britt kom tidigt och hann hämta ut sitt pilgrimspass på pilgrimskontoret innan mässan började. När hon sedan skulle gå in i katedralen hade hon en stark upplevelse.⁸²

Det finns [...] en staty av Jacob precis i porten där, en marmorstaty, så står han där, och då har människor i alla tider, alltså miljontals människor, lagt sina händer på marmorsockeln. Så det är väldigt tydliga djupa märken i marmorn efter alla dessa händer. ... då kände jag, tack Jacob det här var en välsignad vandring. [...] jag hade inga skador, det hade gått jättebra för mig, det är helt otroligt att det gått så bra.

Maj-Britt

Marmorsockelns insjunkna märken efter pilgrimernas händer kan ses som ett föremål som hjälper Maj-Britt att uttrycka en upplevelse som är svårt att uttrycka

⁸² Intervju med Maj-Britt 28 februari 2013

muntligt eller skriftligt. Genom att berätta om föremålet, hur det ser ut och vad det används till beskriver hon samtidigt sin starka upplevelse av att ha lyckats med sin vandring och att hon delar upplevelsen med så många andra pilgrimer (jfr Nylund Skog 2012:143).

Katedralens miljö och vad som händer på mässan beskrivs i många av vandrarnas berättelser. Samtidigt redogör berättarna för starka känslor. Tom beskriver alla de människor som hade samlats på torget framför katedralen innan han gick in. På torget la sig en ung man på marken och riktade sina armar mot himmelen. Han tog fram sin telefon och började prata. Tom förklarar det som att mannen måste förmedla det till andra för att han verkligen ska förstå att han har nått sitt mål. Flera andra följer mannens exempel och ringer och skickar meddelanden vid kyrkan (Tiainen 2008:181).

Katedralen var mycket stor, skriver Tom, och där inne hade det samlats massor av människor. Det var svårt att hitta en plats att sitta på. Prästen räknade upp de pilgrimer som under det senaste dygnet nått Santiago de Compostela. ”Det känns festligt när han säger ’en man från Finland som startade i Le Puy’”, skriver Tom och undrar om det är någon som förstätt att det är honom de syftar på. Sen fick församlingen uppleva det som många hört om innan de kom till pilgrimsmässan.

Prästen tänder en rökelse i en metallkanna, stor som en tunna. Kannan kallas för ”Botafumeira” och det behövs åtta män i den andra repändan för att få den upphissad. Botafumeiron slungas av de åtta männen, fram och tillbaka tvärs över kyrkans mittgång, i en väldig pendelrörelse medan kören sjunger och orgeln spelar. [---] Vi står alla upp och är imponerade av spektaklet som fyller den främre delen av kyrkan med doftande rök och hela katedralen med mäktig musik (Tiainen 2008:181f).

Tom

Mässan i katedralen var en upplevelse som Katarina tycker att alla pilgrimer borde ta del av, oavsett om de är troende katoliker eller inte och vare sig de förstår spanska eller ej.⁸³

Avslutningen på vandringen får en rituell prägel av inträdet i det stora kyrkorummet och med alla de handlingar som utförs direkt till pilgrimernas ära. Händelserna här i Santiago de Compostela har de hört om från andra och nu är de själva där. Hela kyrkan och den dagliga mässan är fulladdade med symboliska egenskaper som för varje enskild individ bär på specifika känslor och minnen från de tider och de rum som vandringen givit dem. Kanske döljer dessa beskrivningar mer än vad vandrarna kan eller vill beskriva med ord (Nylund Skog 2012:142ff, Svensson 2011:34).

I Santiago de Compostela träffar vandrarna ofta människor som de mött under tiden på leden. Maj-Britt återsåg en man som hon tyckt mycket om och efter mässan mötte hon flera medvandrare utanför katedralen. Tillsammans gick de och åt innan de

⁸³ Från Katarinas blogg 2013

skiljdes åt, kanske för alltid.⁸⁴ Även Carina mötte vänner, en man som väntat på henne hela dagen och efter det träffade hon många kända ansikten som hon lärt känna under vandringens gång.⁸⁵ För dem som hade Santiago de Compostela som sitt slutmål kunde vistelsen i staden bli ett känslolöst avsked, men för andra blev det även ett delmål och nästa dag skulle vandringen då fortsätta till Fisterra, världens slut.

För Carina var det viktigt att gå vidare till Fisterra när hon kommit fram till Santiago de Compostela. Hon kände att det hänt så mycket på vandringen att hon ville bearbeta det på något sätt och få lugn och ro.⁸⁶ Tom ville också bearbeta sin vandring. Han hörde ett citat från en pilgrim som sagt att "livsvandringen börjar där pilgrimsvandringen slutar". Det går inte att fortsätta sitt liv som förut när man kommer hem, sa en vän till Tom (Tiainen 2008:185). I Fisterra gick Tom och funderade på sin vandring och på livet som väntade honom där hemma. Han gick på stranden som värmts av förmiddagssolen. Vågorna

som sköljde upp på fötterna gjorde att småsåren på fötterna sved till. Han tog upp en pilgrimsnäcka som minne men möttes sedan av hundratals och fick svårt att välja vilken han skulle ta. Han skriver

Nu har jag kommit tillbaka till en verklighet med många alternativ. Livet på stigen var så mycket enklare (Tiainen 2008:186).

Tom

Vandrarna har tagit till sig pilgrimskapet; det vardagliga vandringslivet, dess situerade praxis har format deras identitet, de har en vandrare inom sig. De har också tolkat sin vandring, sin omgivning, de har skapat regler, ordningar och förklaringar och integrerat dem i sitt liv. De har kanske fått kämpa, det finns motstånd när allt inte

⁸⁴ Intervju med Maj-Britt 28 februari 2013

⁸⁵ Intervju med Carina 26 februari 2013

⁸⁶ Intervju med Carina 26 februari 2013

är som det brukar, när de tvingas ge svar åt sig själva och andra genom att berätta hur det var som det var, blev som det blev och är som det är. Och i detta motstånd, händer det att de möter en slags öppenhet inom sig, en möjlighet för att de omvärderat, ändrat, makat på sig och sett hur de fungerar i olika sammanhang, accepterat det eller slagit det ifrån sig. Vandrigen har lett till vissa omorganiseringar i livsvärlden. Och livet hemma kan kännas främmande, kroppen har vant sig vid andra system att ordna tankar och idéer om världen, tankarna har formats efter andra landskap (jfr Merleau-Ponty 1997:111, Nikolić 2012:33, Klein 2006:19, 21, Frykman & Gilje 2009:14).

5. Jag har gått en pilgrimsvandring

De skriftliga vandringsberättelserna tar ofta slut vid resan hem eller den sista dagen på resan. Därför var det intressant att intervjua vandrare om deras upplevelser av att komma hem. Hemkomsten är inte lika tydligt en del av det pilgrimsnarrativ som blivit synligt i berättelserna tidigare. Men det förekommer som en delberättelse hos några av vandrarna även i de skriftliga skildringarna.

I det här kapitlet beskriver och analyserar jag hur vandrarna upplever livet hemma efter ett liv på leden och vad som händer i mötet med andra människor nu när de gått en pilgrimsvandring. Andra frågor som jag tar upp är vandrarnas vilja att berätta om sin vandring och hur de rekonstruerar sina vandringsminnen, samt hur de ser på sin identitet som pilgrim och vandrare.

Att komma hem

Att komma hem kan innebära en förändring igen. För många vandrare som varit ute på långa vandringar har livet på leden format dem så pass mycket att det tar tid att komma in i det liv som de lämnade några veckor tidigare. Mötet med det som förut var hemtamt kan bli ett möte med något nytt, och de får möjlighet att reflektera över den vardag som innan resan varit frånvarande för deras medvetande i sin självklarhet. De får även tillfälle att införliva kunskaper och färdigheter som de lärt sig på leden och pröva nya perspektiv i sitt liv hemma (jfr Merleau-Ponty 1997:56f, 111, 118, 248).

Hemkomsten blev för Carina en tid för kontemplation. Efter den långa vandringen kände Carina ett behov av att bearbeta alla intryck och händelser. Hon åkte då till pilgrimscentrum i Vadstena där hon fick några dagar för sig själv. Ord är svårare att forma än bilder, förklarar Carina, så hon målade sina upplevelser istället för att skriva ner dem.⁸⁷

För jag ville inte sätta ord på [vandringen], för ord begränsar, det blir lätt, hos mig blir det lätt till historier istället. Men då ville jag måla, så då har jag målat min Pelegrinado som det heter på Spanska.

Carina

Shaeen gjorde många upptäckter när hon kommer hem. Bland annat var den största lyxen plötsligt att ha ett eget badrum där hon kunde duscha när hon ville. En annan iakttagelse beskriver hon så här.

⁸⁷ Intervju med Carina 26 februari 2013

[...] varje morgon när jag vaknade på leden, du tänker man vaknar på olika ställen i princip, det var två ställen vi stannade en natt extra på, men annars olika ställen i fem veckor. Varje morgon så fort jag slog upp ögonen så visste jag var jag var. Så kom jag hem. Och varje morgon när jag vaknade i ungefär en veckas tid så tänkte jag, var är jag, var är jag? Var är jag, vad är det här? Vad är det för en tavla? Men gud! Jag visste inte var jag var någonstans!

Shaeen

Vanan att vandra kan också sitta kvar i kroppen. Shaeen hade liksom många andra gått vidare till Fisterra, men där hade hon känt sig manad att gå lite till och därför vandrat till ytterligare en by. Då trodde hon att vandrandet var klart men väl hemma i Sverige igen tog det inte mer än en vecka så kände hon sig tvungen att ge sig ut igen och gick mellan två byar i Skåne. Därefter insåg hon att fötterna hade fått nog och det dröjde ungefär åtta månader innan hon kunde gå några längre sträckor igen.⁸⁸

Kroppens rörelser och förhållande till världen har förändrats vilket för vissa vandrare innebär att de fortsätter vandra men också att de tar med sig förhållningssätten i vandrandet när de kommer hem. Det uppstår även en längtan att få uppleva fler vandringar vilket bland annat leder till att några bokar in fler vandringsresor till Camino Français eller till andra vandringsleder (jfr Merleau-Ponty 1997:56f, 111, 118, 248). Vandringens inverkan på livet hemma blir även synligt i intervjun med Maj-Britt som berättar att hon såg på sitt liv på ett annat sätt när hon kom hem och vandringen fortsatte leva kvar i hennes vardagsliv.⁸⁹

[...] vad lite man kan leva på, man behöver inte så mycket i livet egentligen. Det tycker jag man kan påminna sig själv om i vardagen, [...] vad man konsumerar och hur. Just den här enkelheten, vad lite man behöver egentligen. Och det är ju lättare tror jag att tänka på när man är pensionär [...]. När man jobbar så är man ju i en annan miljö. Jag tänker på kläder och mat, det blir andra rutiner.

Maj-Britt

För Carina är erfarenheten liknande, vandringen tog inte slut bara för att hon kom hem och den har fortsatt engagera henne på flera sätt i livet, bland annat genom hennes arbete med pilgrimsvandringar. Hennes roll där är att möjliggöra och informera om vandringar, både på nära håll, i Sverige i stort eller på mer avlägsna platser utomlands. Vandringen var livsavgörande och definierar i stort livet före och efter, förklarar Carina. I dag strävar hon efter enkelhet, något hon delar med många andra som gått leden till Santiago de Compostela. Och trots att pilgrimsvandringar är en del av hennes yrkesliv stannar intresset inte där. Jag frågar henne om hur enkelheten kommer till uttryck i hennes vardag och Carina berättar att hon bland annat avger löften under fastan, som att läsa bibeln istället för att se på TV, att inte köpa något samt att inte smycka sig så mycket. Men enkelheten handlar inte enbart om att avstå materiella ting. Annat som är viktigt för Carina är att leva enklare genom

⁸⁸ Intervju med Shaeen 25 mars 2013

⁸⁹ Intervju med Maj-Britt 28 februari 2013

att känna tillit till att saker och ting ordnar sig, att inte oroa sig för mycket. Bekymmerslöshet är ett av nyckelorden till pilgrim. Något som Carina värdesätter mer i dag, förutom enkelhet, är långsamhet, ”för tidsbegreppet det blir, annorlunda också, tänker jag, eller förhållandet till tid kanske”.⁹⁰

Att komma hem från en lång resa påverkar vandrarna men det är inte alla som får en så stark och kontrastrik upplevelse av att möta sin vardag. Margareta beskriver istället hur hon blev förkyld redan innan de tog planet hem och behövde vila när hon kom hem. Alla byten mellan olika härbärgen, att aldrig sova mer än en natt på ett ställe, tror hon är en bidragande orsak till att hon blev sjuk. Om hon hade vistats längre på leden skulle hon ha tagit vilodagar, berättar Margareta. Vad hon gjorde mer exakt när hon kom hem minns hon inte, men det var sommarlov några veckor till.

Margareta delar det ökade intresset för att fortsätta gå med de övriga vandrarna och berättar att vandringarna på Camino Français blev starten på ett stort vandringsintresse. Efter att ha vandrat till Santiago de Compostela har hon gått olika leder i Europa varje sommarhalvår tillsammans med några väninnor.⁹¹

Frankrike från Le Puy, men där var jag bara med en vecka. [---] Nej men sen har vi varit och gått i Italien, [...] Cinque Terre. Sen var vi på Sicilien, vi var på Elba, [har] varit i Kroatien. Sen var vi till Norge i Rondarna och hyrde en stuga. Så har vi Skottland i somras och nu ska vi till Tromsö.

Margareta

Att vandra har blivit en del av deras liv, en slags kultur som de delar med varandra. Det är en vandringskultur som Margareta fått genom att gå samma led som Carina, Maj-Britt och alla de andra vandrarna. De delar ett slags kollektivt minne vilket inte innebär att de behöver vara lika varandra eller ha samma upplevelser och erfarenheter med sig hem. Birgitta Svensson menar att människors identitet både handlar om de gemensamma berättelser som de delar med andra och de egna erfarenheterna av att överskrida gränser och skapa förändring. Margareta kan sägas ha en slags erfarenhet av att överskrida gränser, det vill säga inom pilgrimsidentiteten inom vandringskulturen, då hon inte identifierade sig som pilgrim men delade samma livsrum som pilgrimer under sin vandring på Caminon. Trots det finns det en slags erfarenhet kring vad som är en vandring som hon delar med alla dem som går (Svensson 2011:34f)

Att förmedla en vandring i efterhand

Berätta för andra

Margareta berättade för sina vänner om sin vandring och de visade stort intresse. Många hade inte hört talas om el Camino eller att det fanns flera olika leder att vandra i Europa. Sättet att resa verkade även vara lockande för dem som hörde Margareta

⁹⁰ Intervju med Carina 26 februari 2013

⁹¹ Intervju med Margareta 6 mars 2013

berätta om vandringen. Många i hennes ålder har rest mycket, säger hon, och då vill de gärna pröva något nytt och lite annorlunda. Att det blir en fysisk aktivitet är också bra. Men hon tror inte att det är samma människor som skulle åka på sol- och badsemester som skulle gå en vandring.⁹²

När Maj-Britt berättade om sin resa möttes hon av nyfikenhet. Många visste vad som hänt henne under vandringen eftersom hon växlat e-post med en utvald skara vid några tillfällen. Mest imponerades människor av hur otroligt långt hon gått, något som hon själv också beskriver som en av drivkrafterna till att gå. Maj-Britt ville ta reda på hur det var och om det var möjligt, och det fick hon reda på.⁹³

Shaeen tyckte att det var roligt att berätta om resan när hon kom hem, särskilt för dem som hade ett genuint intresse av att höra om vandringen. Samtidigt beskriver hon hur ”man aldrig [kan] förmedla upplevelsen riktigt ordentligt, det går inte om den du förmedlar till inte riktigt förstår den inre resan”. Många Shaeen möter visar stor beundran, för mycket beundran kunde hon känna ibland. De berömde henne och sa att hon var duktig men Shaeen tyckte att det kändes pinsamt. ”Duktig, jag gick där och snorade och grät ibland, okej!”, säger hon och skrattar, ”har du läst min bok, jag gnäller”.⁹⁴

Det är inte alltid som vandrarna tar emot beröm med öppna armar. Berättelserna formas och blir till narrativ som blandas med berättelser som finns att tillgå för dem som inte gått. Erfarenheterna är djupare än berättelserna vilket kan vara en bidragande orsak till att beröm och imponerande tillrop kan upplevas knapphändiga, vandringen har varit så mycket mer än bedriften att gå över 80 mil (jfr Svensson 1997:44, 49).

Att berätta om sin vandring bör göras med viss försiktighet, förklarar Carina. Många vill veta hur långt hon gått och om kroppen har hållit, det är allt, förklarar Carina. Hon bemöts av beundran och nyfikenhet, de säger ”har du verkligen gått åttioåtta mil!”. Men Carina vill inte att det ska bildas olika läger mellan de som vandrat si och så långt. En pilgrimsvandring kan vara kort, den kan vara stillasittande men pågå i tankarna eller den kan vara lång, en pilgrimsvandring är det likafullt hur än den görs. Varsamheten var därför viktig när Carina kom hem, för att undvika att vandringen i efterhand skulle bli till historier. Hon ville inte övertyga någon eller ägna sig åt frälsning bara för att ”det var det mest fantastiska jag varit med om!” Carina var därför varsam med sin upplevelse, hon berättade inte vissa saker och formulerade sig så att ingen som hon mött eller hon själv skulle bli utlämnad. Tankarna gick till frågor som ”Vad är det egentligen den här personen vill höra”.⁹⁵

Vetskapen om hur berättelser blir till narrativ och sorterar minnen och upplevelser kan ses som en orsak till Carinas budskap att vara försiktig med vad man som vandrare berättar vid hemkomsten. Tiden formar även minnena genom berättandet, de första minnena och berättelserna är ofta närmst detaljerna medan de med tiden blir mer flyktiga. Kvar blir en slags kärna av de långsiktiga betydelser som minnena står

⁹² Intervju med Margareta 6 mars 2013

⁹³ Intervju med Maj-Britt 28 februari 2013

⁹⁴ Intervju med Shaeen 25 mars 2013

⁹⁵ Intervju med Carina 26 februari 2013

för. Mycket av dessa minnen kan inte på något sätt uttryckas med ord och innefattar information som gått igenom långtidsminnet flera gånger (jfr Gerring 2005:299).

”Har du gått leden?”, frågar Margareta. ”Nej”, svarar jag. ”Det måste du absolut göra”. Jag berättar om mitt beslut att inte gå för att det skulle ha varit för kallt samt för att jag inte skulle hinna klart med studien i tid om jag gick senare. Margareta berättar att hon och hennes vänner inte har gått av något religiöst skäl eller behövt bearbetat någon sorg eller kris som till exempel en skilsmässa eller dödsfall. Istället har de varit med om ett äventyr där de upplevt något annat, ”det är fantastiskt trevligt”, säger hon. Jag frågar om det var något på vandringen som hon skulle vilja berätta för andra vandrare. Hon säger att det är bra om man är någorlunda vältränad, det går inte att komma dit utan att ha tränat. Ett par bra skor är ett måste samt att packningen fungerar. ”Sen skadar det väl inte om man har förberett sig något heller”, säger Margareta och syftar på att det är bra att läsa en del om leden innan. Det var en billig resa, fortsätter hon, och det är kul.⁹⁶ Margaretas svar kommunicerar att alla oavsett orsak kan gå vandringsleden och hon ger praktiska tips som hon tycker är viktiga att ta med.

Ett behov att inspirera andra att gå infinner sig dock hos många, som varmt rekommenderar vandringen till dem som läser eller hör deras berättelser. Det är egentligen bara Carina som uttrycker vikten av försiktighet i samtal om vandringarna då hon inte vill tvinga på andra människor sina upplevelser (jfr Merleau-Ponty 1997:56f, 111, 118, 248). Vandrarna har i sina berättelser ofta ett budskap till sina läsare och åhörare, oavsett om det är den närmaste bekantskapskretsen eller en större publik.

Även de skriftliga vandringsberättelserna innehåller budskap. Philip avslutar sin vandringskildring med en hälsning till dem som läser hans blogg. Han skriver att vandringen förändrat honom, den har gjort honom mer lugn och harmonisk och givit honom insikter och nya sätt att tänka. En rekommendation går ut till alla, vilsna eller klarsynta, att gå vandringen. Den som går kommer att fortsätta vandringen även om leden är slut, förklarar Philip och menar att el Camino gör varje människa rörd.⁹⁷ Många vandrare delar Philips starka upplevelser och förmedlar även ett budskap om att vandringen kan vara en vattendelare i livet.

För andra har vandringen i första hand varit en fantastisk upplevelse, på samma sätt som andra semesterresor kan vara det. På så sätt finns även andra budskap om vad vandringen kan vara förmedlad i dessa berättelser. Margareta berättar att det blivit många resor över åren och att vandringen kanske inte betytt så mycket, men att den i alla fall är en av de bättre som hon gjort. I övrigt tycker hon inte att den speglas i det liv som hon lever i dag. Det finns inte något särskilt från den här resan som gjort att hon börjat fundera på något särskilt eller börjat värdesätta något som hon inte värdesatt tidigare. Kanske om de gått längre, tror Margareta, men egentligen kan hon

⁹⁶ Intervju med Margareta 6 mars 2013

⁹⁷ Från Philips blogg 2013

inte svara på det, säger hon.⁹⁸ Tidsaspekten kan ha inverkan på hennes upplevelser då vandrare som gått hela leden ofta förmedlar ett annat budskap i efterhand.

Minnesrekonstruktioner

Minnesprocesser och minnesrepresentationer spelar en viktig roll i förståelsen av berättelser. Det är genom att återkalla förnimmelser och förvandla dem till sammanställda upplevelser som minne blir till text. Att skapa en berättelse innebär att jobba med arbetsminnet, det vill säga ett minnessystem som gör så att människor kan lagra och manipulera information. Arbetsminnet har sina begränsningar, det kan till exempel inte processa mer än ett fåtal minnen på en och samma gång, vilket även begränsar processen att skapa en berättelse. Narrativ representationsteori menar att människor skapar flera olika typer av framställningar när deras förståelse har djupnat. Den första framställningen förblir nära sin grundform i detaljerna, men den här yttre formen av framställning är flyktig. I de flesta fall överför framställningar den långsiktiga betydelsen eller kärnan snarare än dess yttre form. Dessa framställningar innefattar slutsatser ur information som gallrats från långtidsminnet och som är bortom orden själva (Gerring 2005:299).

De vandringar som jag har läst om har förmedlats via reseskildringar i bloggform och i bokform. Bloggarna skiljer sig från varandra på så sätt att en del har långa texter och få bilder medan andra har många bilder som får större utrymme än texterna. De liknar varandra på så sätt att de flesta har en kronologisk ordning uppdelad efter dagsetapperna och har därmed ofta rubriker som visar vilken dag på vandringen det är och mellan vilka byar de gått, exempelvis ”3. Larrasoana – Puente la Riena (39,4 km) 3 mars 2011. Torsdag” som Daniel skriver. Tiden är med och formar minnena, den ger dem rytmer och form. Minnena är även en del av en slags iscensättning där det är givet att det kommer en fortsättning av något slag. Vandringsberättelserna har en tydlig narrativ form där tiden och rummen varit till stor hjälp (jfr Svensson 1997:46).

Bilderna visar landskapsvyer, minnesmärken längs leden och pilgrimer i olika miljöer. Leif och Lars har till exempel flera bilder på rad med korta texter som beskriver landskapet, vandringen och händelser under dagen. En del har skrivit mycket om vandringen med hjälp av texter de skrev på plats och med hjälp av minnet i efterhand. I Daniels text blir detta minnets återskapande tydligt då han i texten kommenterar det som händer med de erfarenheter som han gjort senare. Bland annat skriver han insiktsfullt om den stress som jagade honom i början av vandringen och som gjorde att hans skador blev så allvarliga.⁹⁹

Berättelserna, deras personliga porträtt av resan, skapar en slags förklaring till deras livserfarenheter. Ofta innehöll berättelser om hur de förhöll sig till olika situationer, förklaringar i jämförelse med andras sätt att göra en vandring och berättelserna hade vanligen tydliga inledningar och avslut. I efterhand blir tiden förklarad, vad som inte var logiskt och uttänkt då kan bli det när de tolkar vandringen

⁹⁸ Intervju med Margareta 6 mars 2013

⁹⁹ Från Daniels blogg 2013

i efterhand. Stor skillnad syns därför när man läster bloggar som skrevs under vandringen mot texter skrivna i efterhand (jfr Richardson 1990:126). En orsak till att inte dela sina upplevelser i en reseskildring på nätet beskriver Margareta för mig i vår intervju.

Margareta skrev inte dagbok under vandringen, något som hon gjort vid tidigare resor, som när hon var ute och tågluffade med en kompis som ung. Dagböcker på tågluffen var privata, förklarar hon och jämför dem med dagens bloggar. ”Men nu lägger man ut allting. Allt har blivit så öppet”, både vad gäller fotografier och texter menar Margareta.

Och alla ens bekanta ska ta del av allt, alla dom här upplevelserna. Nej det gillar jag inte riktigt, för man skriver ju om känslor och hur man upplever och så där. Nej jag är väl lite, jag vet inte om jag är lite gammeldags, jag vet inte.

Margareta

När Margareta gick de tre somrarna 2002 till 2004 var det inte lika vanligt med bloggar, tror hon, och sådana har ingen av dem läst inför eller efter resan. Istället har hon läst böcker som den av Shirley MacLaine.¹⁰⁰ Gränserna för vad som är privat och inte målas upp på olika vis och bestäms individuellt i utformanden och forum för berättandet. För Margareta till exempel är en tryckt reseskildring okej medan en blogg på nätet känns för privat.

För dem som jag intervjuat styrs samtalen mycket av mina frågor men även av andra saker som kommer upp. Margareta har fått Åke Mokvist fotobok som vi sitter och tittar i under delar av intervjun. Hon kommer själv in på vandringens olika aspekter, visar mig böcker som hon har och tidningsurklipp. När hon bläddrar i Åkes fotobok tycker hon att bilderna beskriver precis hur det var och pekar på hur en man tvättar sina kläder i en kran utomhus och hur kläder hänger på torklina i solen. Margareta har även tagit en del bilder själv som hon visar mig. Det är naturbilder över väldiga landskap av skogsklädda berg, blommor längs vägkanten, vidsträckta sädesfält och jag skymtar järnkorset med stenhögen under. Det är även en del foton på hennes medvandrare och någon vandrare som de mött på vägen. Margareta berättar om landskapen, om val de gjorde på vägen till Santiago de Compostela, som att ta bussen vissa sträckor. När hon ser på korten känner hon att det är synd att hon inte har monterat dem och så skulle hon hemskt gärna vilja åka tillbaka när hon blivit pensionär och gå hela leden.¹⁰¹

Att kunna ta kort på resan var viktigt men Margareta påpekar att det var skillnad mot i dag då många har smartphones. När hon varit på vandring tog det en vecka att framkalla bilderna, sen kunde hon se på korten medan det i dag går att se dem direkt när man tar dem, i kameran i telefonen. Förutom fotografierna har Margareta en klippssamling med sådant som berör Caminon. ”Så fort jag såg någonting, när det var aktuellt, så drog jag ut”, berättar hon. I hallen sitter en tavla som minne istället för det

¹⁰⁰ Intervju med Margareta 6 mars 2013

¹⁰¹ Intervjuobservation från och intervju med Margareta 6 mars 2013

diplom som de skulle ha fått i Santiago de Compostela, den föreställer en pilgrimssnäcka. Hon har även satt upp sitt pilgrimspass med alla stämplat på väggen.¹⁰²

Shaeen tog också fotografier under vandringen, på vackra vyer och på pilgrimer med hästar och hundar bland annat. Hon tycker om att fotografera och har gjort tavlor av de foton som hon tycker om. Av fotografierna från vandringen lät hon trycka fotoböcker med hård pärm, en gav hon till sin medvandrare Suzie. Sen gjorde hon ett album av fotografierna där hon ordnade dem i dagsetapper med en kopia på vägavsnittet för varje dag. De närmaste har fått se fotoboken och albumet och när vi ses för intervjun berättar Shaeen att hon ska hålla sitt första föredrag med bildvisning om vandringen på el Camino. På Facebook har hon en sida också där de svartvita foton från boken går att se i färg. När hon var ute och vandrade hade hon en blogg men den är nedlagd nu.¹⁰³

De minnesfragment som fångats med penna eller kamera ger stöd åt vandrararnas minnen och formar deras minnesberättelser. Samtalen med andra människor återupplivar vandringen och gör att den fortsätter att leva kvar. Om de skrivna skildringarna och fotografierna betraktas som föremål kan de ses som upphovet till berättande. Samtidigt fanns för Maj-Britt tanken på att skriva en bok redan tidigt under vandringen och med den tanken i bakhuvudet togs fotografier och skrevs brev och dagboksanteckningar. Texterna och bilderna laddas med betydelse genom berättelserna samtidigt som berättelserna blir till av dem. Föremålen har ordnats; boken redigerats och bilderna fått en ordning, liksom för att skapa en presentation att stå bakom så som det förflutna bör visa sitt avtryck i nuet (jfr Nylund Skog 2012:143, 145).

När jag sitter med Maj-Britt i hennes lägenhet ligger en pilgrimssnäcka på bordet som jag hade tänkt att vi skulle tala om. Men det blir inte så mycket, Maj-Britt har många berättelser från vandringen vilket kanske inte är så konstigt med tanke på att hon skrivit en bok om sin resa och håller föredrag med bildvisning för dem som är intresserade av vandringen. Det är i första hand genom bildvisningen hon håller berättelserna vid liv menar hon, eftersom det är något som hon sysslar med lite då och då. Boken har hon skrivit, men det blir inte av att läsa den igen. När jag frågar Maj-Britt när vandringen tog slut svarar hon först oförstående och säger sedan att ”Den har inte tagit slut än”.¹⁰⁴

Nu tänkte jag säga så här att det är ju, alla minnen man har lever ju vidare på något sätt. I och med att jag är ute [och pratar], jag har skrivit boken, jag får kommentarer kring boken, jag blir intervjuad av dig, jag visar mina bilder, det gör ju att jag tänker mycket på den här resan.

Maj-Britt

¹⁰² Intervju med Margareta 6 mars 2013

¹⁰³ Intervju med Shaeen 25 mars 2013

¹⁰⁴ Intervju med Maj-Britt 28 februari 2013

Laurel Richardson skriver att när människor får frågan om varför de gör som de gör får man narrativa svar, berättande förklaringar, eftersom det är på det sättet individer förstår sina och andras liv. Upplevelser och erfarenheter är knutna till andra upplevelser och erfarenheter, menar hon, och de är värderade i relation till det stora hela. Det stora hela kan vara livet, eller varför de gav sig ut på resan eller i efterhand om hela vandringen. I efterhand har erfarenheterna sammantaget vägts in i berättelsen om vandringen, delar väljs ut som känns väsentliga att beskriva medan andra erfarenheter av olika skäl behålls för dem själva (jfr Richardson 1990:126).

Maj-Britt har få negativa upplevelser från vandringen vilket hon tror inspirerar många som läser hennes bok, ser hennes bilder och hör henne berätta om vandringen. Hon är glad att hennes tankar och texter har slagit rot. Under sin bildvisning brukar hon berätta om praktiska saker och om möten med andra vandrare. Hon har valt ut bilder från resan, dels sådana som är med i boken och dels sådana som hon valt att inte publicera för att de är för privata. Men på bildvisningen kan hon förklara bilderna och då känns det okej. Bland annat berättar hon om en kvinna som hon mötte på vandringen som inte var som de flesta andra vandrare. Maj-Britt uttrycker en vilja att göra kvinnan rättvisa genom att kunna förklara skillnaden mellan olika vandrares förutsättningar.¹⁰⁵ Kvinnan kan ses bli en symbol för en udda person, någon som vandrare behöver vara medvetna om (jfr Wolanik Boström 2005:23f). Efter bildvisningarna får deltagarna ställa frågor. En del har läst hennes bok, som i första hand handlar om praktiska saker under vandringen, och undrar varför hon inte skrivit om andra saker, eftersom det av många ses som en religiös vandring, berättar Maj-Britt.

Då säger jag det att jag hade mycket tankar och så, jag delar med mig lite av det men, det mesta har jag för mig själv. För det är mitt privata, jag tycker inte att det är intressant för andra. Så får det vara.

Maj-Britt

Att människor är nyfikna har Maj-Britt förståelse för. Det finns andra vandrare som har skrivit mycket om sina tankar längs leden, menar hon, Agneta Sjödin till exempel.¹⁰⁶

Vandrarna rekonstruerar i sina berättelser de händelser och tankar som ägt rum på vandringen, de är påverkade av sin samtid och kanske mer än något annat av det sociala sammanhang som vandringen var i (jfr Jönsson & Svensson 2005:15). Maj-Britts motiv att i sin bok i första hand beskriva hur vandringen gick till påverkar berättelsen om vandringen på några olika sätt, den blir mer informativ än en del andras berättelser till exempel. I vår intervju visar sig en del mer privata berättelser än de i hennes bok och det framgår att valet att inte ta upp det mest privata bland annat gjordes för att andra redan skrivit om mer djupt personliga ämnen. Det här visar hur berättelser varierar beroende på i vilken situation de framställs. Att det nu var några år

¹⁰⁵ Intervju med Maj-Britt 28 februari 2013

¹⁰⁶ Intervju med Maj-Britt 28 februari 2013

sedan informanterna gick leden kan också ha inflytande på vad de berättar för mig och andra som vill veta mer om vandringen. Nya erfarenheter som vandrarna får efter tidens gång gör att minnena ses från nya perspektiv och berättelserna fortsätter skapas och omskapas livet ut (jfr Wolanik Boström 2005:16).

För att se meningen med olika händelser, några kanske är svåra att placera in i narrativet, rekonstruerar individen sin biografi. Upplevelsen av att återberätta är öppen på så sätt att den tillåter nya eller olika meningsskapanden eller meningssystem. Vidare förklarar Richardson att de självbiografiska berättelserna fungerar som ett sätt att utmärka sin egen personliga existens bland alla andra, att separera sitt liv från andras med en egen början och ett eget slut. Berättandet ger en möjlighet för individen att bli en slags helhet just i separationen från andra med en egen unik historia. I denna handling, i relationen till och hanteringen av tidsrumsliga erfarenheter, skapas ett behov av att berätta, vilket i sin tur har lett till en mängd individuella berättelser om att vara människa, av att vara en vandrare på Caminon. Och mängden berättelser skapar tillsammans en stor gemensam berättelse om erfarenheten att gå i detta landskap, att bli en del av det, att möta sig själv och andra, att reflektera över historien och att återvända hem (jfr Richardson 1990:126).

Pilgrimsidentiteter

I studien av berättelser som beskriver upplevelser i så hög grad blir det synligt hur vandrarna levandegör platserna och skapar ett flöde av igenkänning och spegling av en flera gånger berättad historia. För läsaren blir det en process där nya möjliga kombinationer av erfarenheter och upplevelser skapas om och om igen. Frykman och Gilje menar att dessa processer både är individuella och kollektiva (jfr Frykman och Gilje 2009b:15).

Kanske upplever många vandrare en lust att återberätta sin vandring just på grund av att de får möjlighet att beskriva sin egen identitet genom ett tydligt narrativ som på samma gång är en kollektiv identitet (jfr Svensson 2011:34). Narratologen Marie-Laure Ryan beskriver en rad olika sätt att se på narrativens betydelse i människors liv. De kan vara ett grundläggande sätt för människor att organisera upplevelser och erfarenheter, ett verktyg för människor att skapa verkligheten med samt ett sätt att tänka och relatera det konkreta och särskilda mot det abstrakta och generella. Ryan menar även att narrativ skapar och överför kulturella traditioner, bygger värdesystem och föreställningsvärldar som definierar kulturell identitet samt att narrativ kan fungera som ett verktyg för människan att skapa sig själva. Vidare kan narrativ bli en förvaringsplats för praktisk kunskap, som en gjutform vari människan formar och bevarar minnen (Ryan 2005:344, jfr Johansson 2005:16, jfr Wolanik Boström 2005:23f, jfr Nylund Skog 2012:19).

Minnena är viktiga i vandrarnas identitetsformande, de ger igenkänning och erkännande till deras vandringsidentitet. Genom sina minnen kan de relatera den här identiteten med det som varit och samtidigt se sin vandring i backspeglarna som en del av sin identitet. I intervjuerna reflekterar de över pilgrimsidentiteten. En uppfattning om att pilgrimskapet innebär något stort blir synlig, liksom en tanke på pilgrimen som

en sökare. Carina som arbetar med pilgrimsvandringar har också de mest utvecklade idéerna om vad det innebär att vara en pilgrim och kan även nyansera rollen som pilgrim och kanske även göra den mer mänsklig (jfr Svensson 1997:44, 49).

På Carinas arbete håller de informationsträffar och föredrag om pilgrimsvandringar bland annat om el Camino. Blivande och redan rutinerade vandrare får information, packningstips och kan ta del av andras pilgrimsresor. De kan dela sina erfarenheter och frågor med varandra och diskutera upplevelser om pilgrimskapet. Vad är det som gör att så många vill gå Camino Français, frågar jag. Carina tror att det beror på samhället som vi lever i, på den höga rytmen, på stressen och inriktningen mot kommersialism. Hon ser en längtan hos människor efter något annat, ”och så hör vi talas om att vandra till Santiago” och det är många som berättar att de går, på TV och i populärkulturen. Pilgrimsvandring i sig har också blivit alltmer populärt, Carina ser nya leder byggas i Sverige hela tiden.¹⁰⁷ Margareta tror att intresset har ökat för att det skrivs så mycket om leden i massmedia samt att det finns flera kända personer som har gått den. Samtidigt är det allt fler som vill göra något annat, som vill röra på sig och som tycker om friluftsliv. Margareta tror även att jag skulle få en annan berättelse än hennes om jag talade med någon som gått en religiös vandring. Hon ser inte sig själv som en pilgrim men med sina väninnor säger de ibland ”kommer du ihåg när vi var pilgrimer i Spanien?” För henne är pilgrimen en person som gör en vandring av religiösa skäl, de har käpp och säckiga kläder, är barfota och fattiga, en historisk bild, förklarar hon. Själva sa de att de skulle ”ner och vara pilgrimer” men det var mer på skoj och Margareta skulle inte säga att hon var en pilgrim. Jag frågar informanterna om de kan märka om vandrare är pilgrimer eller inte och om de i så fall kunde beskriva hur pilgrimerna utmärkte sig. Margareta svarar att det kanske kunde gå att se på en del, på kläderna och utseendet, att de lät skägget växa till exempel.¹⁰⁸

Jag frågar Maj- Britt vad en pilgrim är och hon svarar att ”En pilgrim för mig är en vandrare men med ett mål”. Själv tänker hon inte att hon är en pilgrim, ”fast egentligen är jag ju det eftersom jag gått en pilgrimsvandring”, men det känns stort att kalla sig det. Hon berättar att Sankt Jacob följde henne under hela vandringen, från Saint-Jean-Pied-de-Port där vandrare går genom Jacobsporten för att komma ut på leden och sedan under vägen för att slutligen möta dem i katedralen i Santiago de Compostela. Gudstjänsterna längs vägen ser Maj-Britt också som en del av att var pilgrim. Hon jämför sin vandring i Spanien med de pilgrimsvandringar som de ordnar i skärgården där hon bor, ”alltså det har blivit lite inflation i pilgrimsvandring”, säger hon.¹⁰⁹

Den livsvärld som människor förhåller sig till världen med finns närvarande i vandringberättelserna på så sätt att tidigare erfarenheter och tolkningar utifrån dessa visar sig i olika situationer. När människor berättar om sitt liv förstärker de sin identitet och på en och samma gång kan de visa den identitet som de vill visa andra, den identitet som de själva upplever och den identitet som andra ger dem. Birgitta

¹⁰⁷ Intervju med Carina 26 februari 2013

¹⁰⁸ Intervju med Margareta 6 mars 2013

¹⁰⁹ Intervju med Maj-Britt 28 februari 2013

Svensson menar att vi för en dialog både inom oss och utanför oss liksom med det förflutna. ”En levnadsberättelse består ofta av: hur är jag, hur upplever jag mig själv i förhållande till mitt förflutna och till framtiden och hur svarar mitt liv mot tidsandan och den moraliska ordningen?” (jfr Svensson 1997:42f).

Carina beskriver pilgrimen som en person som ”färdas i yttre, och inre landskap.” Det inre landskapet verkar vara det mest väsentliga i hennes definition. En pilgrim ser hon som en modig person som i rörelse vågar se nya perspektiv och utsätta sig för allt vad det kan innebära. Men att vara en pilgrim är även att sträva efter det enkla, att sälja det man har samt att upptäcka nya sidor hos sig själv, hos dem som omger en och i världen.

Det handlar om att, att våga göra uppbrott, att våga utsätta sig för nya människor, nya situationer. Att våga se nya perspektiv, att längta efter nya perspektiv. Att inte stanna i eh mönster som inte är bra. Men ändå våga se in i sitt inre, och undersöka, alltså inte fly, utan, verkligen, *våga*, se sig själv med alla de brister och svarta sidor man har, men även de positiva, förstås.

Carina

Den verksamhet som Carina arbetar inom liknar hon vid ett vindskydd utan lås dit det är lika lätt att gå in som att gå ut igen.¹¹⁰

För som pilgrim vill man ha sin frihet. Den är väldigt viktig. Och därför så tänker jag att, som ledare [...] är det viktigt att jag tänker på det och försöker att bygga så att det blir ett vindskydd och inte en organisation. [...]

Carina

Margareta svarar lite tveksamt när jag frågar henne om alla kan vara pilgrimer. Hon kommer att tänka på Rolf Enander.

[...] han skulle ju inte göra av med några pengar alls, alltså han gick in och tiggde på restauranger och sådant. Det skulle inte kosta nått, han skulle leva som en riktig så kallad pilgrim. Och det tycker jag kanske var lite extremt.

Margareta

Samtidigt säger Margareta att ”alla är olika på sitt sätt, alla personer gör ju sin vandring”, ”man har ju olika mål för sin upplevelse”.¹¹¹

Jag frågar Carina hur det är att träffa andra pilgrimer efter vandringen, om vad hon känner att de har gemensamt. Hon berättar att det finns ett starkt band dem emellan, en gemenskap genom alla de upplevelser som de delar. ”Den fria vänskapen”, berättar Carina, den är gemensam för de allra flesta som går. Annat som de kan prata om är platser och händelser som kan vara gemensamma, så som trånga härbärgen eller personer som de mött i byarna. Men Carina är inte för grupperingar som kan bildas

¹¹⁰ Intervju med Carina 26 februari 2013

¹¹¹ Intervju med Margareta 6 mars 2013

mellan dem som gått olika långa sträckor av el Camino eller mellan dem som gått och dem som inte gått en vandring. ”För det är många som säger, alltså, har du gått hela vägen? [...] Nej, säger jag, jag har inte gått hela vägen hemifrån.” Det som kallas hela vägen är den från Saint-Jean-Pied-de-Port men för att få sitt pilgrimsbevis i Santiago de Compostela behöver du bara gå de sista elva milen, berättar hon. Carina berättar att på en sammankomst, i samband med Åke Mokvists utställning av fotografier från vandringen längs Camino Français, pratade en pilgrimsledare om att vandra i Sverige. Ledaren menade att det blivit överdrivet att behöva gå till Santiago de Compostela för att få kalla sig pilgrim. Det räcker med att gå i Skåne, ”jag är pilgrim ändå”, säger Carina.¹¹²

När människor gör narrativ över sina egna liv blir det även lättare att se andra människors liv som biografiskt organiserade, skriver Richardson. Att förstå andras biografier handlar om mer än att skapa interaktion i en delad värld, det handlar även om att förstå människor som inte närvarar. ”Narrativ creates the possibility of history beyond the personal”, skriver Richardson. Genom att föra vidare narrativ skapas en kollektiv värld av erfarenheter. Vandringsberättelserna har en sådan funktion, de förs vidare i lusten att själv skriva sin autobiografi om sin tidsrumsliga erfarenhet av pilgrimsvandringen. Berättaren kan jämföra sig med alla de andras biografier, och narrativ från nutid och dåtid, det är som att de talar med varandra, vill visa sin sida av det hela, av tid och rum, av möten och traditioner. Och på så vis har en kollektiv värld av erfarenheter bildats, ett skriftligt och muntligt kulturarv som för samman tid och rum mellan generationer, som hjälper till att föra vidare traditioner och möjligheter att eventuellt förändra och omskapa dem över tid (jfr Richardson 1990:127).

¹¹² Intervju med Carina 26 februari 2013

6. Individuella och kollektiva identitets- och kulturarvsprocesser, en diskussion

I det här kapitlet kommer jag att diskutera vilken funktion vandringsberättelserna kan sägas ha i individuella och kollektiva identitets- och kulturarvsprocesser.

Den biografiska kultur som vuxit fram de senaste två hundra åren har satt spår i Europas modernisering på så vis att det behövs en berättelse som beskriver det liv som ska skapa människorna i det moderna samhället, menar Birgitta Svensson. De biografiska berättelserna beskriver hur livet ska levas och den självbiografiska formen återverkar sedan på det levda livet och på människors identitet. Biografiska berättelser får normerande kraft på så vis att de talar om vad som är idealiskt och då på samma gång inte enbart beskriver det individuella utan även om det sociala och om kulturella traditioner (Svensson 2011:27f). Vandringsberättelserna är typiska biografiska berättelser som just beskriver både individuella och kollektiva kulturyttringar. För att förstå vandringsberättelsernas roll i individuella och kollektiva identitetsprocesser vill jag först visa på några möjliga orsaker till att pilgrimsvandringar blivit populärt i vår tid.

Orsaken till det ökade pilgrimsvandrarintresset är komplext, och många faktorer som bidrar har ingenting eller mycket lite att göra med religiösa aspekter. Ian Reader menar att det finns flera bidragande faktorer och att ett av dem är att möjligheten att resa har ökat i dagens samhälle liksom välståndet både vad gäller hälsa och ekonomiska villkor (Reader 2007:216). Men förutom att pilgrimsvandringar blivit mer tillgängliga för människor i dag kan det ökade intresset sägas bero på att vandringen ger människor en möjlighet att manifesteras sin identitet, att hitta nya vägar och mening i livet (Reader 2007:221).

Analysen av tiden innan vandringen visar att det sker en slags dialog mellan de blivande vandrarna och berättelser om vandring längs Camino Français. Beslutet att gå tas för några efter en turbulent livssituation eller i en tid av förändring. Den fysiska hälsan synliggörs liksom motivationen att göra något nytt eller överkomma hinder. Berättarna förhåller sig till den kommande vandringen utifrån de erfarenheter och de berättelser om vandring som de har att tillgå. Tillsammans kan berättelserna ses som en väv som organiserar möjligheten till en personlig vandring. En tidigare mer abstrakt plats görs konkret genom berättelserna som samtidigt förmedlar en slags kulturell identitet som de blivande vandrarna kan reflektera över och som därmed kan sägas ha format deras första erfarenheter av leden och vandringen.

Vad vandrarna kommunicerar är att den vandrarkultur som utvecklats på leden är tillåtande på så vis att det är möjligt för människor med olika motiv att gå. Samtidigt finns normerande berättelser att förhålla sig till och berättelser från olika aktörer inverkar i hög grad på vandrarnas val att gå och kan ses som olika röster för blivande

vandrare att identifiera sig med. I och med att olika berättelser om vandringen kan spridas vid sidan om varandra, samtidigt som det finns ett slags normerande narrativ att inlemma sin egen berättelse i, kan människor med olika motiv till att gå göra en vandring på eget sätt (jfr Svensson 1997:40, Selberg 2002:16, Nikolić 2012:23). Vad vandrarna hör och läser om ledens historia inverkar på deras upplevelser liksom på mötena med de historiska och historieliknande miljöerna. Vandrarna tar sedan med sig berättelser, erfarenheter och tolkningar hem och sprider dem till andra människor. Vandringens praktik traderas på samma sätt vilket visar hur ett utnämnt världsarv används av en stor grupp människor. Att leden är ett världsarv har kanske lett till dess popularitet i viss utsträckning, men vad studien i första hand visar är en vandringsskulptur kring leden som är starkt förankrad i vår samtid. Bruket av världsarvet är ett modernt fenomen och den historia som utnämmandet vill lyfta fram inlemmas både i ett kollektivt och individuellt narrativ.

Birgitta Svensson menar att samtidens människors berättande kan ses som en del av det moderna projektet, att vi lever i en biografiinriktad tid med olika biografiska liv att välja mellan. Livet är ordnat utifrån biografiska stildrag, människor ställer till exempel sitt jag i samtiden mot ett förflutet och siktar samtidigt mot framtiden (Svensson 1997:40). I dagens samhälle har ”individens frihet” som möjlig identitet fått stor plats. Biografin om den fria individen handlar om människor som är i rörelse och som ifrågasätter traditionell kunskap inom samhällets institutioner och i vardagslivets livsval, relationer, traditioner och vanor (Svensson 2011:28f). Att vandra Camino Français ses som något utanför vandrarnas vardag och är en del av moderniteten eftersom den normerande vandraridentiteten, den som alla behöver förhåller sig till, handlar om att hitta sig själv och söka efter mening utanför samhället.

Reader menar att när samhället kan upplevas begränsat på individuell utlevelse och förnekande av mirakulösa händelser kan pilgrimsvandringen ses som en motkraft. Att pilgrimsvandra blir då ett sätt att fly från en ekonomiskt fokuserad och osäker modern värld. Men det som skiljer dagens pilgrimer från de i historisk tid är vår tids fokus på personlig frihet och val att inte tillhöra någon religion. Kritiken mot det moderna samhället syns i pilgrimsrörelsen genom motivet att gå utanför normen för att finna mening i livet. Men det görs genom resande, rörelse och sökande efter platser bortom vandrarnas hem, och det är en del av moderniteten. Dagens pilgrimsrörelse kan därför ses som en del av vår moderna tids betoning på individuell frihet och självutveckling (Reader 2007:221, 224f).

I analysen av tiden under vandringen blir det synligt hur kroppen påverkas på plats av mötet mellan vandrarnas avsikt med vandringen och den situerade praxis som vandringen är. På plats sker skiftningar i meningsskapandet som gör att vandrarna förhåller sig till sig själva på nya sätt. De har genom vandrandet i sig fått nya behov och skapat en ny vardag. Nya kunskaper inkorporeras i deras psykofysiska kroppar och gör att medvetandet kan göra kroppen frånvarande och andra aspekter av vandringen närvarande. Tanken på att avbryta vandringen kan ses som en orsak till att skadade ändå fortsätter fram och försätter det sjuka i frånvaro då meningen att gå blivit det viktiga i livet.

Betydelsebärande situationer i tid och rum blir synliga i vandrarnas berättelser om tiden på leden. Landskapet blir mångansiktat av alla vandrares speglingar, en mötesyta för vandrarnas erfarenheter. Tiden känns annorlunda när berättelser om ledens historiska aspekter möter dem och sedan bekräftas av landskapet och platserna. På så vis kan vandrarna även spegla sig i pilgrimsidentiteten då de delar praktiken att gå på Camino Français med människor över tid. De deltar i traditioner som upplevs historiska och bär med sig och överför därmed kollektiva traditioner. Nyare lämningar blir en del av de historiska och i kraft som minnesmärken för pilgrimer skapas en pilgrimgemenskap. En social värld synliggörs genom pilgrimskulturella narrativ, berättelser som ger vandrarna ett kulturellt ramverk på leden. Ofta skapas en konflikt mellan förväntan och upplevelse av att vara framme i Santiago de Compostela. Från att ha varit vandrare blir de personer som gått en pilgrimsled. Livsvärlden har omorganiserat syfte och mening i livet och den psykofysiska kroppen har formats av andra landskap än hemma.

Berättelserna om vandringarna innehåller flera element som ger indikationer på hur väl det förflutna och framtiden landar i en berättelse från nuet. I efterhand konstrueras ett narrativ som förutom att beskriva hur det var även tar framtiden i beaktande, beskriver hur framtida mål styrde var dag på leden. I kulturarvssammanhang lyfter man gärna detta möte, de tre tiderna kan vi kalla dem, vilket får mig att fundera på narrativens funktion i kulturarvsutnämningen. Ett narrativ som är ett uttryck för en tolkning av en tidsrumslig upplevelse och erfarenhet, är den i sig ett uttryck av ett kulturarv, om den knyter samman det förflutna och framtiden med nutid? Är det tolkningen av tidsrumslig erfarenhet med det tre tiderna som är kulturarvet eller är det platsen och berättelsen i sig? Är reflektionen av tid och rum ett kulturarv? I så fall varför? Det är kanske olika aspekter av kulturarv. Frågan är om narrativ är en förutsättning för att ett kulturarv ska kunna finnas (jfr Richardson 1990:124)?

I dag är utnämningen av världsarv förknippat med långt mer än bevarande och används i varierande sammanhang för att främja olika syften. Världsarvens popularitet kan inte enbart förklaras av Unescos framgång. Istället kan konventionens användning som verktyg för politiska och ekonomiska intressen ses som en viktig komponent, som används på flera nivåer internationellt, nationellt och lokalt (jfr Turtinen 2006:11ff). Unesco har utnämnt leden till världsarv utifrån tre kriterier. Det första handlar om att leden spelat en fundamental roll i utväxlingen av kulturell utveckling mellan den Iberiska halvön och resterande Europa under medeltiden. Det andra kriteriet handlar om pilgrimskapets plats i europeisk spirituellt och kulturell livsföring under medeltiden där lederna som pilgrimerna gick var utrustade med faciliteter för pilgrimernas spirituella och fysiska välmående. Leden har den mest välbevarade materiella samlingen av eklektiska och sekulära byggnader och bostäder i varierande storlek, menar de. Det slutliga kriteriet handlar om att leden är ett enastående testamente över makt och religiös övertygelse hos alla klasser och länder i Europa under medeltiden och tiden efter det.¹¹³

¹¹³ *Advisory Body Evaluation* (1993:63):
http://whc.unesco.org/archive/advisory_body_evaluation/669.pdf

När el Camino de Santiago omnämns går det inte att enbart belysa Unesco som aktör i uppmärksammandet av ledens natur- och kulturmiljöer. År 1987 skapade the Council of Europe¹¹⁴ The Institute of Cultural Routs som i sin tur samma år skapade the European Cultural Routs Project. Syftet med projektet var att skapa ett nätverk med kulturarv, som ansågs särskilt europeiska, genom Europa så att de som reste skulle återupptäcka dessa kulturarv. Camino de Santiago var den första leden de tog sig an i projektet. I en informationsbroschyr om Santiago de Compostela Pilgrim Routs skriver European Institute of Cultural Routs att leden fungerar både som en symbol för över tusen års historia och som en modell för kulturellt samarbete för Europa som helhet. De skriver även att syftet med leden är att främja en interkulturell och interreligiös dialog genom en större förståelse för europeisk historia samt att erbjuda människor med olika bakgrund, troende eller icke-troende, en möjlighet att mötas. Grabow är kritisk till att Santiago de Compostela valdes som symbol för europeiskt kulturarv eftersom leden genom sin historia kommunicerar motsatsen till religiös öppenhet och multikulturalism för ett alleuropeiskt kulturarv. Han menar att berättelsen om Sankt Jacob med stor sannolikhet inte skulle ha uppstått om det inte varit för att helgonet lyftes fram som symbol för att ena kristna mot muslimska ledare (Grabow 2010:90ff).

Vandringsberättelserna synliggör det som Grabow uppmärksammat i informationsbroschyren över leden, att den blir en symbol för över tusen års historia. Syftet att främja interkulturell och interreligiös dialog mellan människor med olika bakgrund finns också representerat i vandrarnas berättelser där mötet mellan vandrare från olika länder lyfts fram som en överraskande vinning. Samtidigt synliggör berättelserna i första hand människor som innefattas av en kristen kontext, oavsett om de själva är troende eller icke-troende. Den skildring som på allvar tar upp ledens muslimska historia är Shirley MacLaine som också gör det på ett sådant sätt att hon själv identifierar sig med de muslimska människorna i historisk tid.

De kulturella berättelserna har direkta konsekvenser för människors, grupper och samhällens liv eftersom de kan fungera normerande. De kulturella berättelserna hjälper till att upprätthålla och tradera det normativa och konservativa eftersom berättelserna blir en slags sanning genom sina förklarande funktioner. Kanske är detta en förklaring till varför den muslimska historien är så osynlig i de svenska texterna. Vandringsberättelsernas normativa egenskaper kan sägas konservera historiesynen. Dessa frågor skulle vara intressant att gå vidare med (jfr Richardson 1990:128).

Vandringsberättelserna berör på ett indirekt sätt ledens olika utnämningar genom att ge utsagor och kunskaper om på vilket sätt människor som reser dit använder och upplever det. Utnämningarna i sig blir en aspekt av leden medan de processer som utnämningen lett till är en realitet som blir en del av vandrarnas upplevelser och erfarenheter. Några vandrare nämner att leden har världsarvsstatus men där tar också intresset för just ledens utnämning slut. Istället visar sig utnämningens syften och

¹¹⁴ (CoE) är en av Europas äldsta politisk-kulturella institutioner som genom sin paraplyverksamhet fungerar som ett instrument för att stärka Europas kulturarv. CoE har 27 EU-länder och 18 andra länder knutna till sig som uppmuntrar studier om Europas historia och civilisation (Grabow 2010:91).

kriterier i vandrarnas berättelser. Vandrarna upplever de kulturarv som finns längs leden och som anses vara särskilt europeiska.

Analysen från tiden då vandrarna kommit hem visar hur vandrarna införlivar sin vandraridentitet med sin vardag hemma genom att bearbeta vandringen eller göra en övergång genom att fortsätta vandra hemma. Även för dem som inte på ett starkt sätt format sig till en pilgrim har resan lett till ett ökat vandringsintresse. Vandrarna som skrivit om sin vandring längs Camino Français kan sägas dela ett kollektivt minne av vad det är att vara en vandrare just där. Det betyder samtidigt inte att de är lika varandra eller har samma upplevelser och erfarenheter med sig hem. Det självbiografiska texterna kan ses som ett sätt att utmärka sig själv i förhållande till hela pilgrimskontexten och på så vis separera sig själv, visa sin unika historia, i relation till helheten. Berättelserna har tillsammans skapat en kollektiv berättelse om erfarenheten att vandra den här leden och kan ses som ett immateriellt kulturarv som för samman tidsrumsliga möten och traditioner och som för vidare en kulturell vandraridentitet för andra att använda och omskapa över tid.

Kollektiva berättelser skapar en värld som människor kan forma sin identitet inom, utan den får människor svårt att känna tillit i livet vilket leder till att det blir svårare att se livet som något sammanhängande. Men friheten att välja sin identitet är enligt Svensson en illusion. Valet av vandraridentiteten är på sätt och vis också en illusion då det på samma gång är valet av identiteten som ”den fria individen”. Svensson menar att det är andra krafter än människan frihet att välja som avgör vilka berättelser individer ska välja att identifiera sig med, och där spelar marknaden en stor roll (jfr Svensson 2011:33).

På en och samma gång är vandringsberättelserna individuella och kollektiva, de uttrycker vandrarnas personliga erfarenheter och synliggör samtidigt fenomen som de delar med andra människor som skrivit om sina upplevelser. Berättelserna visar även hur olika aktörer och stora berättelser nästlar sig in i människors livsvärldar, hur de fungerar formerande och kan påverka vandrarnas uppfattning om sig själva och sin omgivning. Den stora vinningen i studien som jag ser det är, förutom dessa aspekter, är hur människor trots alla normerande och starka berättelser från olika håll, trots kulturell inläring i olika miljöer, agerar utifrån sina egna autentiska liv, känslor och tankar. Vad jag menar med det är att vandringar längs Camino Français kan ses som handlingar ofria från modernitetens identitetsnormer och samtidigt vara genuint personliga och livsavgörande händelser i människors liv.

Summary

In my master thesis *Stories from a Walking Trail, about the Experiences of the Cultural Heritage Camino Français* I describe and analyze oral and written stories about the pilgrimage along Camino Français. I ask what can be revealed in these stories and in what way the pilgrim hikers relate to the time before, during and after their journey. I discuss what function these stories can be said to have in individual and collective identity and cultural heritage processes. One theoretic perspective that I use is about the function of narratives and stories in peoples reconstructions of memories and forming of identities. I have also chosen phenomenological perspectives in which body, situation and environment, consciousness and absence will be important components. A third theoretic perspective focuses on the meeting between cultural heritage, memory and identity. The written stories that I analyse in this thesis are self-biographical travel books, which have either been published as paper books or as Bloggs on the Internet while the oral stories are interviews and observation material that I have conducted.

The stories reveal how a dialogue between becoming hikers and stories about the pilgrimage along Camino Français gives the becoming hikers the ability to assimilate a cultural identity and a time space environment so that they, according to their preconditions, can prepare themselves for a personal walking experience. The hikers relation to time on the path are linked to how the body impacts on the meeting between their intentions to do a pilgrimage and the situations and environments that is the walking. Meaningful situations are revealed through descriptions of the hikers meetings with the paths different environments and time changes when the hikers identify themselves with the trails contemporary and historical sites. A social world is also revealed through the storytellers descriptions of what collectively can be said to be pilgrim-cultural narratives which gives the hikers a framework to relate to on the trail. The hikers can be said to share a collective memory, as they share the experience of walking on Camino Français, which do not mean that they bring the same experiences back home. The stories of the pilgrimage to Santiago de Compostela can be seen as an immaterial cultural heritage that passes on a cultural hiker identity.

The criticism on society comes to life in the hiker identity and simultaneously this is a part of modernity. The stories can be said to give people an opportunity to choose their identity, but the choice can at the same time be seen as an illusion while other forces than the individual often determine which stories gets to be available for people to identify them self with. Several aspects of the aim that The European Institute of Cultural Routs emphasizes can be seen in the stories while other aspects, like those who speaks of a greater understanding of European history, like the Muslim parts of history, only can be seen peripherally. The stories reveal that the walk along Camino Français both can be a part of modernity identity norms and a life changing experience in peoples lives.

Källor och litteratur

Otryckta källor

Intervjumaterial

Intervjuerna med Shaeen, Maj-Britt, Margareta och Carina är arkiverade i form av ljudfiler, bandprotokoll och transkriberingar i Dialekts-, Ortnams- och folkminnesarkivet i Göteborg (D.A.G)

Blogg-material

Materialet från Daniels, Katarinas, Lars, Leifs, Marjos och Philips bloggar är arkiverade i Dialekts-, Ortnams- och folkminnesarkivet i Göteborg (D.A.G)

Hemsidor

Följande material är arkiverat i Dialekts-, Ortnams- och folkminnesarkivet i Göteborg (D.A.G)

Camino Adventures, förslag på guidade turer och vandringssträckor:
<http://www.caminoadventures.com/camino-directory/> [tillgängligt 2014-05-14]

Camino de Santiago, omfattande forum: <http://www.caminodesantiago.me/> [tillgängligt 2014-05-14]

NE, transcendent: <http://www.ne.se/transcendent> [tillgängligt 2014-05-14]

Pilgrimscentrum i Vadstena: <http://www.pilgrimscentrum.se> [tillgängligt 2013-06-07]

Santiago de Compostela, informativ sida med mycket fotografier: <http://www.santiago-compostela.net/index.html> [tillgängligt 2014-05-14]

Statistik från pilgrimskontoret i Santiago de Compostela:
<http://www.archicompostela.org/peregrinos/estadisticas/peregrinanos.htm> [tillgängligt 2013-06-07]

Unescos beskrivning av Santiago de Compostela: <http://whc.unesco.org/en/list/669/> [tillgängligt 2013-06-07]

Unesco, världsarvsnominering för Santiago de Compostela, Advisory Body Evaluation (1993:63): http://whc.unesco.org/archive/advisory_body_evaluation/669.pdf [tillgängligt 2014-05-14]

Wander Learn with Francis Tapon: <http://francistapon.com/Travels/Spain-Trails/10-Reasons-Why-El-Camino-Santiago-Sucks> [tillgängligt 2013-06-02]

Film och TV-program

The Way (2010), amerikanskt drama, regissör och manusförfattare Emilio Estevez, i huvudrollerna Martin Sheen, Emilio Estevez och Deborah Kara Unger

Bilder

Framsidesbild: José Antonio Gil Martínez 2008

s. 6 Karta över Camino de Santiago i Europa, Foto: Manfred Zengraf Volkach, Tyskland 2006

s. 31 Foto: José Antonio Gil Martínez från Vigo, Spanien

s. 36 Foto: José Antonio Gil Martínez från Vigo, Spanien

- s. 45 Roncesvalles Foto: Nils Porse
 s. 47 Mesetan Foto: José Antonio Gil Martínez från Vigo, Spanien
 s. 49 Calzada Romana Foto: ClémentGodbarge
 s. 51 Katedralen i Burgos Foto: Nelson Taaken 2004
 s. 52 Foto: P. Lameiro 2014
 s. 59 Ett pilgrimspass med många stämplor. Foto: Jane023
 s. 60 Sankt Jacob i katedralen i Santiago de Compostela Foto: Simone Ramalla
 s. 62 Foto: Graham Stanley från Barcelona, Spanien
 Bilaga 4, s. 94 Karta över Camino Français Foto: Jynus 2006

Tryckta källor

Reseskildringar

- Enander, Rolf (2001). *Vägen till Santiago de Compostela: en modern pilgrim på jakt efter det medeltida Europa eller Hur idén att gå 5000 kilometer i den heliga Birgittas fotspår blev något annat*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg
 MacLaine, Shirley (2002). *El Camino: en inre resa*. Stockholm: Pan
 Mokvist, Åke (2008). *El camino: pilgrimsvandring till Santiago de Compostela*. Örebro: Gullers
 Olsbo, Maj-Britt (2009). *Min väg: till Santiago de Compostela*. Nösund: Ark & konst
 Svanede, Shaeen (2012). *Utan smärta, ingen ära - el Camino*. Hammenhög: Shaeen Svanede
 Tiainen, Tom (2007). *På god väg: en pilgrimsvandring genom Frankrike och Spanien*. Helsingfors: Fontana

Litteratur

- Arvidsson, Alf (1999). *Folklorens former*. Lund: Studentlitteratur
 Badone, Ellen & Roseman, Sharon R. (2004). *Intersecting Journeys. The Anthropology of Pilgrimage and Tourism*. Urbana: University of Illinois Press
 Bengtsson, Jan (1993). *Sammanflätningar. Husserls och Merleau-Pontys fenomenologi*. Göteborg: Daidalos
 Coelho, Paulo (2007). *Pilgrimsresan*. Stockholm: Bazar
 Davidsson Bremborg, Anna (2010). *Pilgrimsvandring på svenska*. Lund: Arcus
 Frykman Jonas (2009a). Between History and Material Culture, on European Regionalism and the Potentials of Poetic Analysis. In: Frykman, Jonas & Gilje, Nils (red.). *Being there: new perspectives on phenomenology and the analysis of culture*. [Ny utg.] Lund: Nordic Academic Press
 Frykman, Jonas & Gilje, Nils (2009b). Being there, An Introduction. In Frykman, Jonas & Gilje, Nils (red.). *Being there: new perspectives on phenomenology and the analysis of culture*. [Ny utg.] Lund: Nordic Academic Press
 Fägerborg, Eva (2011). Intervjuer. I: Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.). *Etnologiskt fältarbete. 2.*, [omarb. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur
 Genette, Gerhard (1980). *Narrative Discourse. An Essay in Method*. Ithaca/New York: Cornell University Press
 Gerring, Richard J. (2005). Memory. In: Herman, David, Jahn, Manfred & Ryan, Carina-Laure (eds.). *Routledge encyclopedia of narrative theory* [Elektronisk resurs]. London: Routledge
 Grabow, Sven (2010). The Santiago Pilgrim Routes. The Development of European Cultural Heritage Policy and Practice from a Critical Perspective. *European Journal of Archaeology*. Vol 13, nr 1

- Graburn, Nelson, H. H. (1989) *Tourism. The Sacred Journey*. In: Valene L. Smith. (Eds.) *Hosts and guests. The anthropology of tourism*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- Gunnemark, Kerstin (1998). *Hembygd i storstad. Om vardagslivets praktik och den lokala identitetens premisser*. Göteborg: etnologiska föreningen i Västsverige
- Gunnemark, Kerstin (red.) (2011). *Etnografiska hållplatser. Om metodprocesser och reflexivitet*. Lund: Studentlitteratur
- Hyltén-Cavallius, Sverker (2011). Internet och fältarbete. I Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.). *Etnologiskt fältarbete. 2., [omarb. och utök.] uppl.* Lund: Studentlitteratur
- Hörfeldt, Helena (2011). Fältarbete och skriftliga källor. I Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.). *Etnologiskt fältarbete. 2., [omarb. och utök.] uppl.* Lund: Studentlitteratur
- Johansson, Anna (2005). *Narrativ teori och metod. Med livsberättelsen i focus*. Lund: Studentlitteratur
- Jönsson, Lars-Eric & Svensson, Birgitta (2005). Ord på vägen. I: Jönsson, Lars-Eric & Svensson, Birgitta (red.) *I industrisamhällets slagskugga. Om problematiska kulturarv*. Stockholm: Carlsson Bokförlag
- Kacanades, Irene (2005). Travel Narrative. In: Herman, David, Jahn, Manfred & Ryan, Marie-Laure (red.). *Routledge encyclopedia of narrative theory [Elektronisk resurs]*. London: Routledge
- Klein, Barbro (2006). Introduction. Telling, Doing, Experiencing. Folkloreistic Perspectives on narrative Analysis. In: Kaivola-Bergenhøj A., Klein B. & Palmfeldt, U. (eds) *Narrating, Doing, Experiencing. Nordic folkloristic perspectives*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- Leder, Drew (1990). *The absent body*. Chicago and London: The University of Chicago Press
- Marander-Eklund, Lena & Östman, Ann-Catrin (red.) (2011). *Biografiska betydelser: norm och erfarenhet i levnadsberättelser*. Möklinta: Gidlund
- Mauss, Marcel (2001[1972]). *A general theory of magic*. London: Routledge
- Merleau-Ponty, Maurice (1968). *The visible and the invisible. Followed by working notes*. Evanston: Northwestern University Press
- Merleau-Ponty, Maurice (1997). *Kroppens fenomenologi*. Göteborg: Daidalos.
- Mikula, Maja (2008). Intertextualitet. In: *Key Concepts on Cultural Studies*. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan
- Morinis, Alan (red.) (1992). *Sacred journeys: the anthropology of pilgrimage*. Westport, Conn.: Greenwood Press
- Nikolić, Dragan (2012). *Tre städer, två broar och ett museum: minne, politik och världsarv i Bosnien och Hercegovina*. Lund : Lunds universitet, 2012
- Nylund Skog, Susanne (2012). *Livets vägar. Svenska judinnors berättelser om förskingring, förintelse, förtryck och frihet*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen
- O'Dell, Tom & Billing, Peter (red.) (2005a). *Experiencescapes: tourism, culture and economy*. Copenhagen: Copenhagen Business School
- O'Dell, Tom (2005b). Experiencescapes. Blurring Borders and Testing Connections. In: O'Dell, Tom & Billing, Peter (eds.) *Experiencescapes: tourism, culture and economy*. Copenhagen: Copenhagen Business School
- O'Dell, Tom (2010). *Spas: the cultural economy of hospitality, magic and the senses*. Lund: Nordic Academic Press

- Pripp, Oscar (2011). Reflektion och etik. I Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.). *Etnologiskt fältarbete*. 2., [omarb. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Punday, Daniel (2003). *Narrative bodies: toward a corporeal narratology*. 1. ed. New York: Palgrave Macmillan
- Reader, Ian & Walter, Tony (red.) (1993). *Pilgrimage in Popular Culture*. Basingstoke: Macmillan
- Reader, Ian (2007). Pilgrimage growth in the modern world: Meanings and implications. *Religion* 37:3, pp 210-229. [elektronisk resurs]
- Richardson, Laurel (1990). Narrative and Sociology. *Journal of Contemporary Ethnography*. Vol 9, no. 1
- Ryan, Marie-Laure (2005). Narrative. In: Herman, David, Jahn, Manfred & Ryan, Marie-Laure (eds.) *Routledge encyclopedia of narrative theory* [Elektronisk resurs]. London: Routledge
- Sjödin, Agneta (2007). *En kvinnas resa*. Stockholm: Bazar
- Slavin, Sean (2003). Walking as spiritual practice. The Pilgrimage to Santiago de Compostela. In: *Body and Society* vol 9, nr 1. [Elektronisk resurs]
- Selberg, Torunn (2002). Tradisjon, kulturarv og minnepolitikk. Å iscensette, vandre i og fortelle om fortiden. I: Eriksen, Anne, Garnert, Jan & Selberg, Torunn (red.) *Historien in på livet. Diskussjoner om kulturarv og minnespolitikk*. Lund: Nordic Academic Press
- Svensson, Birgitta (1997). Livstid: metodiska reflexioner över biografiskt särskiljande och modern identitetsformering. I: Alsmark Gunnar (ed.) *Skjorta eller själ, kulturella identiteter i tid och rum*. Lund: Studentlitteratur
- Svensson, Birgitta (2011). Det moderna varat som biografisk presentation. I: Marander-Eklund, Lena & Östman, Ann-Catrin (red.) *Biografiska betydelser. Norm och erfarenhet I levnadsberättelser*. Möklinta: Gidlund förlag
- Turner, Victor & Turner, Edith L. B. (1978). *Image and Pilgrimage in Christian Culture. Anthropological Perspectives*. New York: Colombia University Press
- Turner, Victor Witter (1995). *The ritual process: structure and anti-structure*. New York: Aldine de Gruyter
- Turtinen, Jan (2006). *Världsarvets villkor: intressen, förhandlingar och bruk i internationell politik*. Diss. Stockholm : Stockholms universitet
- Walker, Jill (2005). Blog (Weblog). In: Herman, David, Jahn, Manfred & Ryan, Marie-Laure (eds.). *Routledge encyclopedia of narrative theory* [Elektronisk resurs]. London: Routledge
- Wolanik Boström, Katarzyna (2005). *Berättade liv, berättat Polen. En etnologisk studie av hur högutbildade polacker gestaltar identitet och samhälle*. Etnologiska skrifter, 34, Institutionen för Kultur och Medier, Umeå Universitet
- Öhlande, Magnus (2011). Utgångspunkter. I Kaijser, Lars & Öhlander, Magnus (red.). *Etnologiskt fältarbete*. 2., [omarb. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Bilaga 1, Informationsbrev

Hej!

Du som håller det här brevet i din hand är med i en undersökning om hur människor i Sverige berättar om sina upplevelser av att ha vandrat pilgrimsleden Camino de Santiago.

Jag som gör undersökningen heter Pernilla Hjelt och är student på Göteborgs universitet. Undersökningen görs till det examensarbete i etnologi som jag skriver nu våren 2013 och som kommer att examineras den 7 juni samma år.

Undersökningens syfte

Med pilgrimsleden Camino de Santiago som utgångspunkt vill jag diskutera hur människor beskriver hur det var innan de gav sig iväg på en pilgrimsvandring, varför de valde att pilgrimsvandra, hur de upplevde vandringen samt hur det varit sedan de kommit hem. Jag vill med projektet undersöka vandringens och berättelsernas identitetsskapande aspekter samt belysa hur personliga erfarenheter och stora berättelser möts i intervjuer och texter om pilgrimsvandring.

Intervjuerna

Jag har valt att intervjua människor, med anknytning till Pilgrimsrörelser inom Svenska kyrkan i [ortnamn borttaget av integritetsmässiga skäl], som har gått Camino de Santiago och människor i Sverige som har skrivit reseskildringar i bok- eller bloggform om sin vandring längs samma led.

De intervjuer som jag gör kommer att spelas in på en diktafon. Intervjun tar ungefär två timmar och kan delas upp så att vi ses vid två tillfällen. När intervjun är slut lyssnar jag på intervjun igen och transkriberar den, det vill säga att jag skriver ner allt i ett dokument. Dessa intervjumaterial förvaras under undersökningen i mitt arbetsrum, men behandlas med försiktighet för att skydda din integritet. Så långt det är möjligt kommer du att anonymiseras i uppsatsen, till exempel genom att jag använder fingerade namn.

När uppsatsen är klar kommer intervjumaterialet samlas ihop tillsammans med annat material som jag samlat in under undersökningen. Därefter lämnar jag det till Dialekt-, Ortnamns- och Folkminnesarkivet i Göteborg (DAG). I arkivet behandlas materialet också för att skydda din integritet.

Du kan när du vill meddela om du önskar avstå från att vara med i undersökningen, vare sig det är innan intervjutillfället eller under tiden som undersökningen görs.

Om du har frågor, vill meddela mig något eller tillägga något när du mig på telefonnumret och e-postadressen som jag skrivit här nedan.

Vänliga hälsningar

Pernilla Hjelt

Bilaga 2, Frågelista

Frågelista Pilgrimsvandring 2013

Bakgrund

1. Vad heter du?
2. När är du född?
3. Var är du uppvuxen?
4. Vilken är din sysselsättning idag?
5. Är/har du varit gift?
6. Har du några barn?
7. Hur stort hushåll har du numera?
8. Vad har du för intressen?

Resminnen

9. När i ditt liv har du åkt på resor?
10. I vilka sammanhang har du då rest?
11. Kan du berätta om en resa som du särskilt minns? När var det? Reste du ensam eller med andra? Varför finns just det minnet kvar?
12. Finns det andra resminnen som du kan berätta om?

Innan vandringen

13. Om vi tar oss tillbaka till tiden innan du påbörjade din vandring, hur såg din livssituation ut då?
14. Hade du flera idéer på resor du ville göra? Vilka då?
15. När fick du kännedom om El Camino? I vilket sammanhang? Vad hade det för intryck på dig då?
16. Hur väcktes idén att gå den här vandringsleden?
17. Var det något eller någon som inverkar på att du tog beslutet att gå?
18. Vad tilltalade dig med vandringsresan?
19. Kände du någon annan som gått leden?
20. Hur ställde du dig till deras berättelser om vandringen?
21. Hade du tidigare funderat på att gå Camino de Santiago?
22. Vad tror du inverka på att du gick den då du gick?
23. Hade du tidigare gått någon annan vandringsled? Vilken/vilka då?

Förberedelser

24. När du bestämt dig för att gå leden, vad gjorde du då rent praktiskt? Hur förberedde du dig?
25. Hur långt i förväg planerade du för resan? Vad gjorde du under den tiden?

26. Fanns det saker som du funderade på extra mycket inför vandringen? Vad då? Hur kommer det sig tror du?
27. Var det något som spelade in på att du skulle komma iväg?
28. Berättade du för andra om din resa? Om nej, varför valde du att inte berätta om det? Om ja, hur blev ditt val av resa bemött?
29. Fanns det några praktiska hinder inför resan? Vilka? Hur hanterade du dem? Hur påverkade det planeringen och genomförandet av resan?
30. Hade du några motgångar inför resan? Vilka?
31. Hade du någon medvind inför resan? Vad?

Packning 1

32. När började du packa? Hur gick det till?
33. Hur gick funderingarna kring vilka föremål som skulle kunna behövas på vandringen?
34. Vad tog du med dig? Lämnade du kvar något hemma?
35. Fanns det något föremål som du inte ville vara utan? Vilket då? Hur kommer det sig?
36. På vilket sätt skiljer sig packandet från andra packningar till andra resor som du gjort?

Träning

37. Tränade du något inför vandringen? Vad gjorde du då?
38. Om inte, hur föreställde du dig att det skulle vara att gå en viss sträcka varje dag?
39. Hur planerade du vandringen? Med en plan för var dag eller hur?
40. Vad kändes viktigt för dig med vandringen innan du åkte?
41. Förberedde du dig mentalt på något sätt inför vandringen? Hur då?

Inläsning

42. Läste du några bloggar eller böcker inför resan? Kommer du ihåg vilka?
43. Var det någon av dem, någon berättelse eller dylikt som du tyckte om eller la särskilt märke till?

44. Hur fungerade texterna för dig? Var de till hjälp? Hur då?
45. Hur fick du tag på information om vandringen?
46. Hur viktigt tyckte du det var att leta och läsa på om vandringen innan du åkte? Varför?
47. Många skriver bloggar i dag, några har skrivit om pilgrimsvandringen till Santiago de Compostela. Funderade du på att göra en resblogg och skriva inlägg under resans gång? Varför?
48. Hur kändes det dagen innan du åkte?

Under vandringen

49. Jag tänkte att vi skulle gå vidare med den första tiden på vandringen. Kan du beskriva vad du hade för känslor och tankar på resan fram till startpunkten för vandringen?
50. Vilka föreställningar hade du om hur det skulle vara?
51. Hur var det första dygnet?
52. Vilka iakttagelser gjorde du? Var det något särskilt som slog dig?
53. Hur kändes det i kroppen när du gick?
54. Hur uppfattade du tiden när du var ute på leden?
55. Hur skulle du beskriva vandringsrytmen?
56. Har du någon uppfattning om din rytm skilde sig eller liknade andra vandrares rytmer?
57. Hur många dagar gick du ungefär?
58. Hur långt kunde du gå på en dag?

Kroppen

59. La du märke till något med din kropp under vandringen? Några förändringar? Eller upptäckter?
60. Hur upplevde du din kropp efter att du kommit in i vandrandet mot hur du upplevde den innan dess?

Packning 2

61. Om vi talar lite om din packning. Hur upplevde du den i början av vandringen?
62. Hur kändes den på ryggen?
63. Hur tog du av och på den?
64. Hur var det att bära packningen i byarna?
65. Kände du någon skillnad mot när du bar den på leden?

66. Hur upplevde du packningen efter att du gått ett tag, en vecka eller så?
67. Om vi åter tittar på vad du tog med dig. Hur ställde du dig till den packning du hade?
68. Tillkom något under vandringens gång? Om ja, vad?
69. Fanns det något i din packning som du inte tyckte att du behövde? Om ja, vad?
70. Fanns det något som du ångrade att du inte tog med dig hemifrån?

Platser och situationer

71. Kan du beskriva en bra vandringsdag? Vad var det som gjorde att du upplevde den som bra?
72. Kan du på samma sätt beskriva en motig vandringsdag? Vad var det som gjorde att du upplevde den så?
73. Berätta om en plats som du särskilt la märke till under vandringen. Varför tror du att du la märke till just den platsen?
74. Finns det fler platser som stannat kvar i ditt minne? Kan du beskriva dem för mig? Vad är det med dem som gör att du minns dem idag?
75. Kan du beskriva händelser under vandringen som gjort bestående intryck på dig?
76. Vad spelade historien om leden och platserna för roll under vandringen? Kände du till historien om olika platser som du kom till?

Betydelser

77. Vad var viktigt för dig under vandringen?
78. Saknade du något under resan? Vad? Förändrades det under vandringens gång?
79. Förändrades upplevelsen av att vara ute och vandra under tidens gång?
80. Ser du pilgrimsvandringen som en del av din tro, eller religiösa utövande? På vilket sätt?

Dagboken och reflektionerna

81. Skrev du dagbok på resan? Vad skrev du om? Hur mycket skrev du? När skrev du?
82. Skrev du brev till någon under vandringen? Vad skrev du om?
83. Hur kändes det att skriva om dina upplevelser och erfarenheter från resan?

84. Fanns det tankar och funderingar som följde dig under vandringen? Vilka då? Hur kommer det sig tror du?

Möten

85. Åkte du på resan själv eller tillsammans med någon annan? Hur upplevde du det att gå vandringen själv/med någon annan?
86. Hur bemöttes du av andra vandrare?
87. Vad pratade ni om? När fanns tid att prata?
88. Hur upplevde du samtalen under vandringen jämfört med samtal du har hemma?
89. Vilken inverkan hade de på din vandringsupplevelse? På vilket sätt?
90. Hur upplevde du dem du mötte som inte var ute på vandring?
91. Hur bemöttes du av dem?
92. Vilken inverkan hade de på din vandringsupplevelse? På vilket sätt?
93. Berätta om en person som du särskilt kommer ihåg från vandringen. Varför tror du att du särskilt minns just den personen?

Måltider

94. Hur åt du på vandringsresan? Använde du något särskilt kärl? Hur gick det till?
95. Beskriv en matsituation. Vad åt du? När åt du?
96. Var fanns det mat under resan? Hur fick du tag på den? Hur var den tillagad?
97. Åt du själv eller med andra? Vilka var det du i så fall åt med?
98. Hur såg dina matvanor ut? På vilket sätt liknar vandringsvanorna de matvanor du har hemma? På vilket sätt skiljer de sig?
99. Fick mat en annan betydelse för dig på vandringen än hemma?

Sömnen

100. Hur sov du på vandringsresan? Vad sov du på? Vad använde du för sovgrejer?
101. Beskriv en sovsituation.
102. På vilket sätt skiljer sig sovsituationen mot andra resors sovande?
103. Var fanns det sov möjligheter?
104. Fick sömn en annan betydelse för dig på vandringen än hemma?

Slutetappen

105. Kan du beskriva hur det var att vandra in i Santiago de Compostela?
106. Skilde det sig från hur du upplevt att vandra in i andra städer och byar?
107. Vad gjorde du när du kom fram?
108. Hur kände du dig i kroppen efter den långa vandringen?
109. Hur upplevde du din vandring nu när du nått målet?
110. Gick du vidare nästa dag? Varför?
111. Vart gick du då? Varför?
112. När tog resan slut? Kan du beskriva hur det var?

Efter vandringen

113. Om du nu ser tillbaka på den dag som du kom hem. Vad gjorde du då?
114. Kommer du ihåg hur tankarna gick? Hur då?
115. Träffade du någon och berättade om din resa? Om ja, kan du berätta om det mötet? Hur bemöttes du? Vad tror du det beror på?

Fotografier och ting

116. Tog du fotografier under vandringen? Vad tog du kort på?
117. Vad gjorde du med fotografierna när du kom hem? Varför gjorde du så?
118. Visade du dem för andra?
119. Hur känns det när du nu i efterhand tittar på fotografierna?
120. Vilken betydelse har fotografierna i dag?
121. Har du med dig något föremål hem från resan? Vad?
122. Vilka minnen väcker de?
123. Vad har föremålet för betydelse för dig?

Insikter

124. Blev resan som du hade tänkt dig?
125. Finns det några upptäckter från vandringen som du skulle vilja delge andra vandrare? Och människor som inte har gått vandringen?
126. Finns det några insikter från vandringen som du skulle vilja delge andra människor?
127. Har du efter att du kom hem mött andra som gått vandringsleden? Hur har det varit?
128. Pratade ni om resan? Hade ni liknande upplevelser eller skilde de sig åt?

Pilgrimsbegreppet

129. Vad är en pilgrim för dig?
130. Skulle du säga att du är en pilgrim?
131. I mötet med andra vandrare, har du mött pilgrimer bland dem? Hur märker du det? Hur ser man att en människa är en pilgrim?
132. Kan vem som helst vara en pilgrim?
133. Finns det olika typer av pilgrimer och vandrare? Hur skulle du beskriva dem?
134. Var skulle du placera dig själv bland dessa typer? Hur skulle du beskriva dig själv som vandrare och pilgrim?
135. Om du inte är en pilgrim, finns det ett annat ord som du tycker passar för dig och andra som gått vandringsleden till Santiago de Compostela?

Vandringen i efterhand

136. På vilket sätt skiljer sig vandringen från andra resor du gjort i ditt liv?
137. Vad betyder det för dig idag att du har gjort den här vandringen?
138. På vilket sätt speglas det i ditt liv idag?
139. Finns det saker som du inte värdesatte innan du gick vandringsleden som du värdesatta när du kom hem?
140. Finns det saker som du under vandringen inte la märke till men som du funderat på i efterhand?
141. Saknade du något från resan när du kom hem? Vad då?
142. Vilka känslor väcker vandringen idag när du tänker tillbaka?
143. Skulle du ha gjort något annorlunda om du hade vetat vad du vet idag?
144. Har du funderat på att gå leden igen? Eller en annan led? I så fall vilken och varför?
145. Har du planer på att göra en resa framöver? Om ja, vilken sorts resa blir det då? Var ska du resa? Ska du resa själv eller med sällskap?
146. Vilka resmål lockar idag?
147. Har du gjort några resor sedan du kom hem ifrån vandringen? Vilka?
148. Om du jämför dem med vandringen, hur skiljer de sig?
149. Har vandringsresan inverkat på ditt liv? På vilket sätt?

Vandringen för andra

150. Många går pilgrimsvandringen till Santiago de Compostela i dag, vad tror du att det beror på?
151. På vilket sätt skulle du beskriva vandringen för någon som inte har gått den förut?
152. Delar du vandringsintresset med andra i din närhet?
153. Vilken skillnad tror du det är att du har gått själv mot att du skulle ha gått med någon du känner?
154. Finns det andra i din närhet som har blivit inspirerade av din vandring och själva vill gå? Vad är det som lockar dem?
155. Finns det något annat som du vill tillägga som vi inte har tagit upp?

Boken

156. Kan du berätta lite om hur du kom på idén att skriva en bok?
 157. Var du inspirerad av någon? Vem/vilka?
 158. Hur gick du till väga?
 159. Valde du ut vad som skulle stå med i boken eller valde du att ta med allt?
 160. Om inte, vad var det som du ville välja bort? Varför?
 161. Vilka reaktioner har du fått på boken?
 162. När du i dag tänker tillbaka på vandringen, gör du det då med hjälp av boken, genom de bilder och de texter som du har valt ut?
-
163. Hur kom du i kontakt med --- ? När var det?
 164. Kan du berätta om vad du gör på --- ?
 165. Kan du berätta om --- , vad är det för verksamhet?
 166. När startade verksamheten? Varför?
 167. Vad är pilgrimsturism?
 168. Har du funderat över varför pilgrimsrörelsen startats i --- just nu, i vår tid?

Bilaga 3, Informantpresentation

Här presenteras de personer som jag har intervjuat och de som skrivit reseskildringar, bloggar och skönlitterära verk om Camino Français, vilka jag använt som underlag för denna studie.

Informanter

- **Carina** [fingerat namn] är född i mitten av 1950-talet uppvuxen i Stockholms innerstad men bor i dag i Göteborgsområdet. Tidigare arbetade hon i resebranschen och har rest mycket inom yrket men även privat. I dag arbetar hon inom svenska kyrkan. Hon gick Camino Français 2007 och 2010.
- **Maj-Britt Olsbo** är född i början av 1940-talet i Stockholm men uppvuxen i Västergötland. I dag bor hon på en ö i Göteborgs skärgård. Som pensionär reser hon ofta, vilket hon även gjorde i arbetet som arkitekt. Hon gick Camino Français 2008 och skrev sedan boken *Min väg, till Santiago de Compostela*. Både intervjun och boken om hennes vandring utgör material till studien. Olsbo har även gett ut andra böcker.
- **Margareta** [fingerat namn] är född i slutet av 1950-talet och bor i Karlstad där hon arbetar som lärare. Tillsammans med sina väninnor gick hon Camino Français i tre etapper, 2002-2004. Med sin sambo är hon mycket ute i naturen men resorna utomlands gör hon med väninnorna.
- **Shaeen Svanede** är född i början av 1960-talet och uppvuxen i Stockholm men bor sedan några år tillbaka i Skåne där hon arbetar som häxa. År 2010 gick hon Camino Français tillsammans med sin väninna. Svanede har förutom sin bok *Utan smärta ingen ära, El Camino* publicerat en diktsamling. Både hennes bok om vandringen och intervjun har använts som material i studien.

Författare

- **Rolf Enander** är journalist och gick 1994 den långa vägen från Linköping till Santiago de Compostela. Därefter skrev han boken *Vägen till Santiago de Compostela, En modern pilgrim på jakt efter det medeltida Europa, eller hur idén att gå 5000 kilometer i den heliga Birgittas fotspår blev till något mer*.
- **Shirley MacLaine** är skådespelerska och författare och bosatt i USA. Hon gick Camino Français 1999 och skrev sedan boken *El Camino, en inre resa*.
- **Åke Mokvist** bor i Värmland och arbetar som fotograf och skribent. Mokvist har förutom sin fotobok *El Camino* utkommit med flera andra fotoböcker. Bland annat böckerna *De ovanliga* och *De ovanliga 2* vilka ligger till grund för museet *De ovanligas museum* i Munkfors.
- **Tom Tiainen** är bosatt i Finland och vandrade Camino de Santiago från Puy i Frankrike under tre tillfällen under 2006 och 2007. Boken *På god väg, en pilgrimsvandring genom Frankrike och Spanien* handlar om dessa vandringar. Han har även skrivit andra böcker.

Bloggare

- **Daniel** [fingerat namn] är bosatt i Stockholm och hans vandring längs Camino Français skedde 2011. Bloggen har ett tydligt fokus på den här vandringsupplevelsen.
- **Katarina** [fingerat namn] gick två gånger på Camino Français, 2008 och 2011. Hon har en livsstilsblogg där hon delar med sig av sina erfarenheter och tankar.

- **Lars** [fingerat namn] är född i Danmark men bor i dag i Sverige. Han gick en del av Camino Français 2005 tillsammans med en vän och återvände sedan för att gå hela leden själv 2008. Bloggen är omfattande och tar upp många olika aspekter av att vandra längs leden.
- **Leif** [fingerat namn] bor utanför Stockholm. Han gick Camino Français 2012 och dessförinnan har han gjort flera långa vandringar. Den text som använts i studien är en artikel som publicerats på en vandringshemsida. Leif har även en blogg där samma text ligger uppe. Bloggen handlar om friluftslivet och vandringsintresset.
- **Marjo** [fingerat namn] gick en del av Camino Français tillsammans med sina systrar 2011. Hennes blogg innehåller en blandning av visdomsord, hälsotips samt tankar och funderingar om allt möjligt i livet.
- **Philip** [fingerat namn] vandrade 2010 och har en avskalad blogg med tydligt fokus på vandringen.

Bilaga 4, Karta över Camino Français

Camino Français genom Frankrike och Spanien

Hur är det att gå på ett världsarv? Hur kommer människor på att de ska vandra 80 mil på en pilgrimsled i norra Spanien? Vad upplever vandrarna när de möter landskapet, människorna och historien om pilgrimerna som sedan medeltiden vandrat just där?

Varje år går tusentals människor de drygt 80 milen från Saint-Jean-Pied-de-Port i Frankrike till Santiago de Compostela i norra Spanien. Vandringsleden Camino Français är en av flera leder som tillsammans kallas Camino de Santiago och som 1993 utnämndes av Unesco till världsarv. Skälen till att gå skiljer sig åt mellan vandrarna men alla möter de berättelser om pilgrimer som genom århundraden gått samma väg som de till helgonet Jakobs grav. När vandrarna kommer hem väljer många att skriva om sina upplevelser för att dela med sig till andra av vad vandringen varit för dem.

Berättelser från en vandringsled, om upplevelser av kulturarvet Camino Français handlar om att ta in pilgrimskapet, vandrandet och identiteten som vandrare, att beskriva sina erfarenheter av upplevelserna och bli en röst bland många. Det personliga blir text som blir någon annans referensram. Rösterna möts och skapar en kollektiv berättelse av en vandring, ett landskap, känslor, handlingar och alla sinnens intag av vad vandringen är.

I examensarbetet beskriver och analyserar etnologen Pernilla Hjelt samtida muntliga och skriftliga berättelser om vandringen längs Camino Français i Spanien och diskuterar vilken funktion berättelserna kan sägas ha i individuella och kollektiva identitets- och kulturarvsprocesser.